

VALLAN KUVALLINEN REPRESENTOITUMINEN

Miten valta luetaan auki suomalaisista puhemies- ja presidenttimuotokuvista

Maria Huhtala
Pro gradu-tutkielma
Valtio-oppi
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2010

VALLAN KUVALLINEN REPRESENTOITUMINEN

Miten valta luetaan auki suomalaisista puhemies- ja presidenttimuotokuvista

Maria Huhtala

Valtio-oppi

Pro gradu –tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Kia Lindroos

Syksy 2010

sivumäärä: 83

Kuvallinen esittäminen on nykypäivää ja poliitikot hyödyntävät tätä muotoa vaikuttaa. Kuvalliset representaatiot eivät edusta perinteistä politiikan tutkimusta, mutta se on aihe, johon kannattaa suunnata huomiota. Valtio-opin ja politiikan peruskäsitteitä, kuten valta voidaan mutkattomasti yhdistää kuvatutkimuksen näkemyksien kanssa.

Pro gradu –tutkimuksessani tarkastelen kuvallisia representaatioita poliittisista vaikuttajista Suomessa. Tutkimuksen tehtävä on selvittää, kuinka valta representoituu edustus- ja hallitsijamuotokuvauksessa. Valtaa pohdin Max Weberin ja Michel Foucault'n ajatusten pohjalta. Näkökulmana on hallinta, valta vuorovaikutuksena ja vallan paikallistaminen. Frank Ankersmit puolestaan tarjoaa esteettisen representaation käsitteen, joka mahdollistaa muotokuvien tutkimisen vallan symboleina.

Aineistoksi olen valinnut puhemies- ja presidenttimuotokuvia, yhteensä neljä teosta. Kohteina muotokuvissa ovat Tarja Halonen, Riitta Uosukainen ja kahdesti Urho Kekkonen. Näkökulma tutkimuksessa on ennako-olettamus, että löydän valituista muotokuvista jonkinlaisia merkkejä vallasta.

Metodina käytän soveltaen semioottista kuva-analyysia. Tarkoitus on lukea kuvia auki pohjaamalla semiotiikan käsitteisiin. Olen tutustunut kuvatutkimuksen ja visuaalisen kulttuurin kirjallisuuteen ja ammentanut näistä lisäksi työvälineitä tulkintani avuksi.

Tutkimustulosten valossa voin todeta, että muotokuvista löytyy viitteitä kohteiden vallasta, symboleja ja vallan merkityksellistämistä. Valta on vahvasti läsnä katsojan ja representaation välillä. Tekijän tuottama ja julki tuoma representaatio on osa näyttämisen politiikkaa. Katsoja rakentaa representaatiosta oman tulkintansa siihen sisällytettyjen merkitysten avulla ja luo näin katseen/katsomisen politiikkaa.

Avainsanat: valta, karisma, representaatio, semiotiikka, muotokuva, kuva, kuva-analyysi

SISÄLLYS

1 Johdanto	2
2 Ankersmitin näkemys representaatiosta	6
2.1 Representaation samankaltaisuusteoria	7
2.2 Representaation esteettinen teoria	10
2.3 Pohdintaa representaatiosta	14
3 Ikinuori valta	18
3.1 Max Weberin ajatuksia vallasta	18
3.1.1 Rationaalinen johtajuus	20
3.1.2 Traditionaalinen johtajuus	22
3.1.3 Karismaattinen johtajuus	24
3.2 Kutsumus ja omistautuminen poliittisessa elämässä	28
3.3 Michel Foucault'n valta-analyysi	34
4 Metodina semioottinen kuva-analyysi	39
4.1 Semiotiikan käsitteistöä	39
4.2 Näkemyksiä poliittiseen kuvanluentaan	44
5 Analyysi muotokuvista	51
5.1 Presidentti Tarja Halosen muotokuva	52
5.2 Puhemies Riitta Uosukaisen muotokuva	57
5.3 Urho Kekkosen puhemiesmuotokuva	61
5.4 Presidentti Urho Kekkosen muotokuva	66
6 Johtopäätökset	71
6.1 Pohdintaa teorian ja muotokuvien suhteesta	73
6.2 Lopullinen totuus?	77
AINEISTO	81
LÄHTEET	81

1 JOHDANTO

On kai kliseistä sanoa, että olen aina ollut visuaalinen ihminen. Niinhän melkein kaikki ovat, me näemme ja koemme kyseisen tärkeän aistin varassa monta asiaa päivittäin, syntymästä lähtien. Elämme kuvallisuuden kulta-aikaa, joka vaikuttaa lähes joka elämän alalla. Visuaalisuus vaikuttaa politiikassa muun muassa siten, että henkilöt nousevat puolueita paremmin esiin. Nykyään vaalimainonta onkin lähinnä henkilömainontaa, jossa kuva on tärkeässä roolissa (Pekonen 1991, 84). Tämä havainto kiehtoi minua kandidaatin tutkielmassani, josta päätin jatkaa aihetta hieman soveltaen pro graduun.

Pro gradu –tutkimuksessani tarkastelen kuvallisia representaatioita poliittisista vaikuttajista Suomessa. Aiheenani on valta ja sen representoituminen kuvallisesti. Käsittelen sitä, kuinka valtaa ja vallan ilmentymiä voidaan lukea kuvasta auki. Mielestäni valta kuulostaa ja onkin sellaisenaan liian iso määriteltäväksi, saati sellaisenaan nieltäväksi. Max Weber tarjoaa vallan määrittämiseen oman näkökulmansa, jonka kautta pääsen kiinni käsitteeseen yksityiskohtaisemmin. Weberin analyysi vallasta sisältää hallinnan legitimitietin tarkastelua ja erilaisten johtajatyypien määrittelyä. Valtaa analysoidessaan Weber tuo esille itselleni mielenkiintoisen karisman käsitteen. Weber määrittää valtaa varsin konkreettisella ja havainnoivalla tasolla, voidaan sanoa, että Weber mahdollistaa vallan paikallistamisen.

Samaa ei voida sanoa Michel Foucault’sta. Foucault analysoi myös valtaa, mutta aivan eri tavalla kuin Weber. Foucault’n ilmaisutapa ei keskity osoittamaan missä valtaa esiintyy tai kuka sitä käyttää. Pikemmin Foucault’n käsitykseen vallasta kuuluu korostaa, että kukaan ei omista valtaa vaan valta kuuluu vuorovaikutustilanteisiin ihmisten välillä. toisin sanoen, valta on kaikkialla. Valta on toimintaa ja aktiivista virtaa yhteiskunnassa. Näin ilmaistuna, Weber ja Foucault esittävät näkemyksensä vallasta varsin eri tavoin, vaikka heidän ajatuksensa eivät ole ristiriidassa toistensa kanssa. Koen, että molempien valtateoreetikoiden näkemykset tarjoavat hyödyllisen lähtökohdan ja vertailupinnan nimenomaan keskinäisten eroavaisuuksiensa puolesta.

Oletan, että aineistoni representaatiot edustavat valtaa ja tekevät jollain tavalla vallan jälleen läsnä olevaksi. Valta käsitteenä on laaja, tämän vuoksi olen rajannut vallan

käsittelyn tutkimuksessani esittelemällä Max Weberin ja Michel Foucault'n pohdiskeluita aiheesta. Koska muotokuvat kuuluvat edustus- ja hallitsijamuotokuvien luokkaan, kiinnitän huomiota Weberin esittelemiin erilaisiin johtajatyyppeihin muotokuvia analysoidessa. Samoin Weberin karisman käsite ja hänen ajatuksensa poliittisesta omistautumisesta, kutsumuksesta eli Beruf-käsite on otettava huomioon, kun "luen" kuvia auki. Edellä mainitut pohdinnat liittyvät Weberin valtatemiikan käsittelyyn. Foucault korostaa, että valta on aina läsnä yhteiskunnassa ja, että valta ilmenee toiminnan kautta (Foucault 1981, 89;141). Täten siis valta voidaan tutkimukseni kannalta toisaalta paikallistaa kyseisiin representaatioihin, mutta toisaalta minun on Foucault'a opittava se, ettei valtaa voi suuremmassa mittakaavassa paikallistaa mihinkään. Valta on vuorovaikutusta. Varsinkin minun työni kohdalla valta on katseessa.

Olen valinnut neljä muotokuvaa käsittelyn kohteiksi. Aineistoni koostuu edustus- ja hallitsijamuotokuvista. Se sisältää kaksi puhemiesmuotokuvaa: taiteilija Pasi Tammen Riitta Uosukaisesta vuonna 2003 maalaaman teoksen sekä Erkki Tilviksen maalauksen Urho Kekkosesta vuodelta 1955. Presidenttimuotokuvat ovat Tarja Halosesta 2002 Rafael Wardin maalaamana ja Urho Kekkosesta Tapani Raittilan 1958 ikuistamana. Olen valinnut muotokuvat Uosukaisesta ja Halosesta, koska ne tarjoavat poikkeavan näkökulman perinteiseen muotokuvaukseen kyseisistä instituutioista. Naisuus on tärkeä tekijä molemmissa tapauksissa. Kekkosen muotokuvat puolestaan ovat mielenkiintoisia sikäli, että niissä voidaan nähdä kohteen valta-aseman kehitys.

Representaatio on tutkimukseni eräs kantava käsite ja eräänlainen lähtökohta, jonka kautta tarkastelen valitsemieni muotokuvia. Representaation käsitteeseen olen tutustunut Frank Ankersmitin ajatusten pohjalta ja joita hyödynnän omassa tutkimuksessani, sillä ne tarjoavat mielestäni sopivan näkökulman työni tarkoitukseen. Perusidea Ankersmitin ajattelussa representaatiosta voidaan tiivistää siihen, että representaation tarkoitus on edustaa, tehdä jokin jälleen läsnä olevaksi (Ankersmit 2006, 328). Tämän kaltaiselle Ankersmitin kuvaamalle representaation perusolemukselle olen rakentanut tutkimukseni premissin.

Muotokuvat ovat taiteellisia ja kuvallisia representaatioita, joihin kiteytyy Ankersmitin ajatus representaation ideasta edustaa jotakin. Erityisesti Ankersmitin ajatukset

esteettisestä representaatiosta antavat tutkimukseni aineistolle vankan teoriapohjan. Esteettinen representaatio pohjaa ajatukselle, että representaation tarkoitus ei ole toimia kohteensa kopiona, vaan edustaa tätä eli korvata tämä (Ankersmit 1996, 28, 45-46). Muotokuvat edustavat tässä tapauksessa ensinnäkin kohteitaan ja toiseksi, olettamukseni mukaan valtaa eri tasoilla. Jälkimmäisen olettamuksen todistaminen muotokuvia analysoimalla on nimenomaan tutkimukseni tarkoitus.

Varsinainen tutkimusongelma tai pikemminkin tutkimuskysymykseni voidaan siis muotoilla edellä mainittua mukailten: miten kuvaa ”luetaan” auki ja tarkemmin, miten valta ”luetaan” kuvasta auki. Metodina käytän pääosin kuva-analyysia, johon yhdistän semiotiikan käsitteitä. Olen perehtynyt mm. Charles Peircen käsitteisiin merkeistä, mutta haluan korostaa, että viime kädessä nojaan omaan poliittiseen lukutaitooni. Tämä lukutaito on kehittynyt tutkimuskirjallisuutta lukiessa ja tutkijoiden ajatuksia suodattaessa. Semiotikka valikoitui kirjallisuuteen syventyessäni, ja mielestäni kuvan sekä merkkijärjestelmien suhde on kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Käytän tutkimuksessani soveltaen semioottista kuva-analyysia, joka auttaa ymmärtämään merkitysten muodostamista.

Metodikirjallisuuteen tutustuessani tärkeimmiksi aiheiksi nousivat mielikuva, symboli, vuorovaikutus, merkityksellistäminen, tulkinta, julkinen tila ja näyttämisen kulttuuri. Osa käsitteistä limittyi toisiinsa ja osittain ne jatkavat toistensa ajatuskulkua. Peircen mukaan mielikuva, joka herää merkin myötä, on tulkitsin (Peirce 1992, Vol 1: xxxvi). Pohdin mielikuvan muodostamista tutkimuksessani Peircen lisäksi mm. Janne Seppäsen ja Kyösti Pekosen ajatusten kautta. Tutkimukselleni oleellinen havainto on, että aineistoni representaatiot ovat eräänlaista viestintää, näin ollen niitä tulee myös tutkia viestintänä. John Fisksen esittelemä semioottinen koulukunta tutkii miten tekstit toimivat ihmisten kanssa vuorovaikutuksessa tuottaakseen merkityksiä (Fiske 1992, 14-15).

Olen hankkinut aineistoni internet-lähteistä ja laajentanut tuntemustani sitä kohtaan tutustumalla kirjallisuuteen. Mielestäni aineistovalintani on haasteellinen tutkimuskohde, sillä politiikan tutkijan täytyy osata soveltaa perinteisiä yhteiskunnallisia teemoja ajankohtaisiin ilmiöihin. Aineiston käsittelyssä nivon yhteen tutkimuksen teorian eli ajatukset vallasta, karismasta ja representaatiosta. Ennakkoolettamukseni mukaan aion löytää muotokuvista symboleita tai merkkejä vallasta.

Konkreettisesti oletan siis, että kuvista löytyy esimerkiksi symboleja, jotka ovat vallan representaatioita.

Aiheen tekee kiinnostavaksi minulle sen sijoittuminen eri tieteenalojen rajoille. Valta sinänsä on käsitteenä politiikassa ja valtio-opissa vanha tuttu, mutta kuvitutkimus on suhteellisen nuori akateemisten tieteiden parissa. Täten on mielenkiintoista yhdistää kaksi toisilleen tavallaan niin eriparista käsitettä ja tarkastella, mihin tutkimus johdattaa. On todettava, että valta on aina ajankohtainen yhteiskunnallinen ilmiö ja kuvallisuus sekä visuaalisuus ovat tällä hetkellä avainsanoja politiikassa(kin).

Koen, että jokainen katsoja on tietenkin yksilö ja täten jokainen katsomiskerta on yksilöllinen tapahtuma. Kaikki eivät koe samaa kuvaa samoin, eivätkä näe siinä samoja merkityksiä. Meillä kaikilla on omat kokemuksemme vaikkapa veden elementistä, joten toisille se voi olla piinaava asia, kun taas toiset iloitsevat jo sen tuoksusta. Näin ollen jokaisella katsojalla on myös oikeus omaan tulkintaan. Tutkimukseni lähtökohta on, että semiotiikka on apuvälineeni ja tukeni, mutta annan oman tulkintani melko vapaasti viedä minua. Näillä reunaehdoilla toimin niin kauan, kun pystyn perustelemaan tulkintani löydökset.

2 ANKERSMITIN NÄKEMYS REPRESENTAATIOSTA

Maallikkokielellä ja yleisesti puhuttaessa representaation käsitteestä ajatellaan, että se tarkoittaa esittämistä. Esimerkiksi voidaan sanoa, että taulu representoi tai toisin sanoen esittää kohdettaan. Näin ei kuitenkaan itse asiassa ole, jos tutustuu representaatio-käsitteen varsinaiseen merkitykseen ja sisältöön akateemisessa merkityksessä. Tutkimuksessani lähestyn muotokuvissa esiintyvää vallan teemaa juuri representaation kautta, ja teoreettikkonani käytän aiheeseen perehtynyttä Franklin Ankersmitia.

Ankersmitin mukaan käsite representaatio tarkoittaa jonkun tekemistä jälleen läsnä olevaksi. Sana ”jälleen” viittaa, että representaation kohde on sillä hetkellä poissa.

”The portrait of a person P makes P somehow present again, even though P himself or herself may be on some other continent or may even have been dead for centuries” (Ankersmit 2006, 328.)

Tästä voimme nähdä, etteivät representaatiot ole suoraa todellisuuden esittämistä vaan sen edustamista. Representaation kohde ei siis välttämättä ole paikalla, vaikka hänestä maalattu muotokuva toimii hänen sijaisenaan ja muistuttaa muita hänen läsnäolostaan.

Ankersmit on kritisoinut voimakkaasti tapaa, jolla historiaa kirjoitetaan. Hänen kritiikkinsä kohteena on ollut niin kutsuttu historismi, joka tarkoittaa sitä, että historiankirjoituksen ja menneiden tapahtumien välillä vallitsisi tarkka vastaavuus. Ankersmitin mielestä historiankirjoitus ainoastaan representoi eli edustaa menneisyyttä. Historioitsijan tehtävänä on muodostaa löytämistään tosiasioista johdonmukainen kertomus, mikä voi olla ongelmallista ja vaikeaa. (Vauhkonen 2008, 18.)

Kritiikkiä on Ankersmitilta saanut osakseen myös John Rawlsin Oikeudenmukaisuusteoria. Ankersmit kyseenalaistaa etiikasta johdetut päätelmät politiikassa. Pelkkä ”näin pitäisi olla” –lausahdus on kovin tyhjän päällä, mikä tarkoittaa, että eettinen perustelu jonkin asian oikeuttamiselle politiikassa ei ole riittävä. Toisin sanoen sellaiset perustelut eivät kehitä kykyä ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia, vaan pikemminkin tarjoavat ympäristön, missä päivitellään asiointilaa. On helppo tuomita tai oikeuttaa jotain, mutta eettisten perustelujen tai etiikasta johdettujen päätelmien kautta ei yksinkertaisesti löydy välineitä viedä asioita eteenpäin ja täten yhteiskunta ei kehity. (Vauhkonen 2008, 19.)

Ankersmit on siis kritisoinut historiankirjoitusta ja etiikan roolia politiikassa. Hän ei tyydy kuitenkaan pelkkään muiden kritisointiin, vaan tuo esille myös omia, mielenkiintoisia ajatuksia. Representaatio on yksi suurista teemoista, joita Ankersmit käsittelee ja Ankersmitin esittelyn rajaan oman tutkimukseni kannalta juuri olennaiseen representaation käsitteistöön.

Ankersmitin lähtökohta omassa ajattelussaan ja teorioissaan on yhdistää filosofi ja taidekriitikko Arthur Danton esteettisen representaation periaate poliittisen edustuksen teoriaan. Näistä asetelmista Ankersmit kehittää oman representaatioteoriansa, jossa avainkäsitteitä ovat etäisyys ja kuilu. Nämä käsitteet tulevat Ankersmitin teoriassa esiin edustajan ja edustettavan kautta. Etäisyys siinä mielessä, että edustajan ja edustettavan välissä tulee olla tietty kuvaannollinen välimatka. Kuilu samoin erottaa nämä kaksi toimijaa toisistaan. Ankersmit lähtee siitä olettamuksesta, että edustajan on oltava erilainen kuin edustettavan. (Vauhkonen 2008, 18;22-23.) Tässä kohtaa onkin aiheellista kysyä, kuka on sopiva kandidaatti edustajaksi, jos kyseessä on representaatio edustuksellisen politiikan parissa. Tuleeko edustajien omata yhteisesti sovittuja hyveitä ja näin osoittaa, että he ovat muita kykeneväisempiä. Edellä mainittuun kuilun käsitteeseen Ankersmit pohjaa kaksi erilaista representaation teoriaansa, jotka seuraavaksi esittelen.

2.1 Representaation samankaltaisuusteoria

Alun perin representaation käsite on otettu käyttöön estetiikan puolelta (Ankersmit 2002, 108). Teoksessaan *Aesthetic Politics, Political Philosophy Beyond Fact and Value* Ankersmit tuo esille ajattelussaan representaatiosta kaksi eri näkemystä. Nämä kaksi teoriaa ovat teoksessa mainitut mimeettinen teoria ja esteettisen representaation teoria. (Ankersmit 1996, 28.) Myöhemmin teoksessaan *Political Representation* Ankersmit kuvailee representaation yhteydessä jälleen kahta teoriaa, jotka hän nimeää samankaltaisuuden (resemblance) ja korvaavuuden (substitution) teorioiksi (Ankersmit 2002, 108). Vaikka representaatiota kuvaavilla teorioilla on eri nimet, on Ankersmit kuvaillut näitä pareittain samankaltaisiksi, ja vastaavuudet on ollut helppo hahmottaa.

Toisin sanoen mimeettinen representaatioteoria tunnetaan myös nimellä samankaltaisuuden (resemblance) representaatioteoria. Samankaltaisuusteorian perusedellytys on, että edustaja muistuttaa edustettavaa kohdettaan (Ankersmit 2002, 108; Vauhkonen 2008, 23). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi poliittisten edustajien, päätöksentekijöiden tulee olla ajattelultaan ja toimiltaan yhdenmukaisia edustettavan kansanosan kanssa. Jos kansa ilmaisee haluavansa lopettaa verotuksen, tulee myös kansan valitsemien edustajien ajatella samoin ja ajaa asiaa eteenpäin. On toissijaista, että edustajat tuskin haluaisivat näin toimia ajatellen valtion ja yhteiskunnan kokonaisuutta, ainoastaan se on tärkeää tässä tapauksessa, että he todellakin ovat kansan tahdon toteuttajia. Itse asiassa ideana onkin todella se, että edustajat tai edustajisto ovat pienoisotos kansasta itsestään ja täten monista mielipiteistä ja toimintamalleista.

Representaation samankaltaisuusteoria sisältää kuitenkin lähemmin tarkasteltuna useita ongelmia. Varsinkin poliittisen edustuksen tapauksissa on vaikea kuvitella tilannetta, jossa edustaja olisi aina ja joka tilanteessa samaa mieltä kuin hänet valinnut edustettava. Ankersmit toteaaakin, että tilanne, jossa edustajan eli vallankäyttäjän ja edustettavan eli vallankäytön kohteena olevan intressit eivät kohtaa, voi johtaa ankaraan vallankäyttöön edellisen toimesta jälkimmäistä kohtaan (Ankersmit 1996, 50). Tällainen tilanne on seurausta juuri tiukasta yhdenmukaisuusvaatimuksesta, joka tämän representaatioteorian mukaan tulee vallita edustajan ja edustettavan välillä.

Lisäksi samankaltaisuuskriteeri luo ongelman visuaalisten taiteiden representaatioiden alalla. On lähes mahdotonta antaa yhtään yleistä samankaltaisuuden ehtoa, joka koskisi kaikkia taiteen aloja. (Vauhkonen 2008, 23.) Kipsityö on lähtökohdiltaan visuaalinen, samoin öljvärimaalaus, mutta samankaltaisia ne eivät raaka-aineiltaan, eivätkä todennäköisesti ulkomuodoiltaan ole. Näin ollen samankaltaisuusteorian näkemyksen mukaan kyseisten taiteen lajien representaatiot täytyisi sulkea pois tämän teorian osalta tai ainakin ne muodostuvat hyvin hankaliksi teorian perusolettamuksen kannalta. Kuitenkin kyseessä on merkittävän alan representaatioita, joita mielestäni ei voida vain teorian riittämättömyyden vuoksi jättää huomioimatta. Myöhemmin palaan Ankersmitin esittelemään toiseen hedelmällisempään representaation esteettiseen teoriaan.

Seuraavaa ongelmaa havainnollistetaan ehkä parhaiten turvautuen taulu-metaforaan. Ongelman kohteena on jälleen teorian lähtökohta ja sen suurin kompastuskivi:

yhdenmukaisuuden vaatimus. Vaatimus, että edustaja vastaisi täysin edustettavaansa, on taiteen alalla ainakin erikoinen. Voidaan sanoa, että samankaltaisuus kahden taulun välillä on suurempi kuin taulujen ja niiden kohteiden välinen yhdenmukaisuus (Vauhkonen 2008, 23). Taulut ja niiden sisällöt eli esitykset ovat kerran ikuistettuina muuttumattomia (lukuun ottamatta ajanpatinaa), toisin kuin kohteensa, jotka jatkavat elämää (jos luonnosta tai ihmisestä on kyse). On suhteellisen helppoa tunnistaa maisemamaalaukset muotokuvien joukosta ja silti niillä on jotain yhteistä: kenties maalaustekniikat, värit, tekijät. Maalaus eroaa kohteestaan monin tavoin. Pönäkkä kohde saatetaan muotokuvissa kuvata laihempana tai päinvastaisesti toisella aikakaudella, jolloin lihavuus oli merkki vauraudesta.

Kolmanneksi Ankersmit kiinnittää huomiota tekstien samankaltaisuuteen alkuperäisen kohteensa kanssa tai pikemminkin sen puutteeseen. Kirjoitetuilla esityksillä Ankersmit tarkoittaa muun muassa historiankirjoitusta, jota hän ruotii kirjoituksissaan melkoisesti. Ankersmit näkee, että samankaltaisuus ei konkreettisesti mielessä täyty millään muotoa kirjoitettujen esitysten kohdalla. Eiväthän sanat ja lauseet muistuta kohdettaan ollenkaan. (Vauhkonen 2008, 23.) Aivan kuten maisemaa voi maalata, voi siitä myös kirjoittaa, mutta sanat ovat mustetta paperilla ja samalla tavoin värit ovat öljyä kankaalla, eivätkä representaatiot täten ole samankaltaisia kohteensa kanssa.

Siis samankaltaisuuden ja yhdenmukaisuuden ehto tässä representaation teoriassa voidaan nähdä varsin ideaalina, etenkin kun ajatellaan asioita poliittisen edustamisen näkökulmasta (Ankersmit 1996, 28). Korostaisin kuitenkin verbiä voidaan, sillä ajatus siitä, että edustajat ja edustettavat todella olisivat kaikessa ajattelussaan ja toiminnassaan täysin samankaltaisia on käytännössä mahdotonta. Ymmärrän toisaalta näkemyksen, jonka mukaan Ankersmitia toistaen edustajan tulee ajatella kuten edustettava, ja näin ollen edustaja sitoutuu noudattamaan kansan tahtoa (Ankersmit 1996, 34-38). Ihannemaailmassa tämän kaltainen järjestelmä voisi onnistuessaan tuottaa tyytyväisiä ”asiakkaita” ja konflikteilta välttyttäisiin. Toisaalta ajateltuna samankaltaisuusmallia poliittisessa edustuksessa, näkisin, että suora edustus olisi parempi vaihtoehto kuin ”edustaja-edustettava” vaihtoehto. Tällä tavoin samankaltaisuusvaatimus väistyisi ja edustettavat eivät erottuisi edustajista millään muotoa. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole hakea, kumpi kahdesta representaation teoriasta on parempi tai soveltuvampi ja millä alueella, ainoastaan tuoda niiden kuvaukset Ankersmitiin nojaten esiin.

2.2 Representaation esteettinen teoria

Seuraavallakin teorialla representaatiosta on kahdenlaista kutsumatapaa Ankersmitin kirjallisuudessa: 1) korvaavuuden (substitution) ja 2) esteettinen teoria. (Vauhkonen 2008, 23; Ankersmit 1996, 28.) Nimisekaannuksilta välttyäkseni kutsun jatkossa seuraavaa yhtä ja samaa teoriaa nimellä esteettisen representaation teoria. Kuten jo aiemmin on mainittu, Ankersmit on tutustunut representaation esteettiseen teoriaan Arthur Danton kautta, jota hän pitää teorian edistäjänä. Danto ei kuitenkaan itse ole keksinyt kyseistä representaatioteoriaa, vaan jo vuonna 1757 Edmund Burke muodosti aiheesta käsityksensä. (Ankersmit 2003, 293.)

Danto määrittelee representaation olevan jotain, joka toimii sijaisena tai korvikkeena jollekin asialle (Danto 1981, Ankersmitin 2003, 293 mukaan). Danton määritelmä vastaa kirjaimellisesti esteettisen teorian toista nimitystä, korvaavuuden teoriaa. Danton mukaan representaatiot ovat jaettavissa kahteen tasoon. Alun perin esitystä ei voinut erottaa kohteestaan, tai oikeastaan ne olivat keskenään vaihtokelpoiset sekä ontologisesti että epistemologisesti. Toisella, myöhemmällä tasolla representaatiot siirtyivät omalle ontologiselle ja epistemologiselle alalleen ja näin syntyi semanttinen suhde representaation ja kohteen välillä.

”what we would call statues, gravures, rites, and the like, underwent a transformation from being simply part of reality...into things that contrasted with reality”

Täten hävisi myös outo yhtäläisyys edustajan ja edustettavan väliltä. (Danto 1981, Ankersmitin 2003, 293 mukaan.)

Saman voi selittää vielä järjestelmällisemmin. Ankersmit näkee saman tapahtumien kulun järjestyksessään näin: ensin on olemassa edustettu, jokin asia tai ilmiö, josta myös tapahtumat saavat alkunsa. Seuraavaksi paikkansa saa vielä tässä vaiheessa edustettavalle huomaamaton representaatio kyseisestä kohteesta. Tärkeää tässä kohtaa on huomata termi huomaamaton, representaatio ei siis vielä ole saavuttanut omaa autonomiaansa verrattuna kohteeseensa. Viimeiseksi representaatio on ns. vapaa huomaamattomuudestaan ja on itsenäinen esitys suhteessa edustettavaan kohteeseensa. (Ankersmit 2003, 294.)

Vaikka representaation kehityskaari kuulostaakin loogiselta, kehottaa Danto kiinnittämään huomiota viimeiseen vaiheeseen. Kuinka irtiotto ja autonomian muodostuminen onnistuu representaatiolta, kun aluksi representaatio ja sen kohde olivat niin yhteen kietoutuneita käsitteitä. Miten representaatio pystyy pääsemään huomaamattomuudestaan ja rakentaa oman statuksensa. (Danto 1981, Ankersmitin 2003, 294 mukaan.) Esimerkiksi otan jälleen tutkimustyölleni sopivan muotokuvan: kohteella ja representaatiolla on molemmilla samanlaisia piirteitä. Esityksessä on kuvattu kohde, joka yleensä voidaan siitä tunnistaa. Kuitenkin muotokuva on oma itsenäinen teoksensa, jolla on taiteellistakin arvoa, riippumatta kohteestaan.

Danton mukaan representaatioiden saavutettua kehityskaarensa koko pituuden taideteoksista tuli esityksiä, joita nykyisin katsomme kielen olevan (Danto 1981, Ankersmitin 2003, 294 mukaan). Tämä on mielenkiintoinen huomio, sillä mielestäni taide ja sen tekeminen on kommunikoimista. Kuvallinen viestintä, esim. luolamaalaukset, on paljon vanhempi muoto viestiä kuin kirjoitettu (Hietala 1993, 9). Nykyaikana lähes jokaisella on puhelimessaan jo kamera, jolla voi harrastaa pienimuotoista taiteen tekemistä. On ilahduttavaa, että kaupungeissa ja kunnissa järjestetään ilmaisia näyttelyitä, eikä ”kulutettavissa” oleva taide ole rajoittunut ainoastaan kuvalliseen puoleen. Taiteen harrastajat ja siitä elantonsa (?) saavat tarvitsevat mielestäni yleisöä, jotta vuorovaikutusta syntyisi ja kyse olisi aidosta kommunikaatiosta. Toivottavasti tekijä, joka asettaa minkä tahansa työnsä yleisön arvioitavaksi haluaa siitä myös palautetta, ja keskustelua valinnoistaan työn suhteen.

Tällä lyhyehköllä avauksella taiteen representaatioiden puolelle haluan tuoda esiin sen huomautuksen, jonka Danto esittää taideteoksista ja kielestä. Toisin sanoen, olen itse sitä mieltä, että taideteos voi parhaimmillaan ainakin, jos ei muuten olla tietynlaista kieltä. Siitä on varmaankin vaikea määrittää verbejä ja substantiiveja, mutta sen tarkoitus on kommunikoida. Tekijät eri taiteenaloilla tuottavat representaatioita, jotka ovat ainakin aika-, tyyli-, ja kulttuurisidonnaisia. Kielen välineet ovat pitkälle kaikille representaation tuottajille samat: materiaalit, mielikuvitus ym. Keskustelukumppanit, eli yleisö saattavat vaihdella riippuen kuinka suuresta taiteilijasta on kyse.

Danto jatkaa representaatioiden määrittämistä siitä näkökulmasta, kuinka me itse käsitämme maailman. Hän katsoo, että representaatiot ovat yhtä aikaa todellisuuden sisä-

ja ulkopuolella. Representaatiot kuuluvat sisäpuolella siksi, koska ne ovat osa maailman muodostusta. Toisaalta samaan aikaan niiden paikka on myös oikeutetusti ulkopuolella, koska ne saavat alkunsa siinä käsityksessä, joka meillä on maailmasta. Jotta meillä voi olla näkemyksiä maailmasta, täytyy meidän asettua sen ulkopuolelle. (Danto 1981, Ankersmitin 2003, 300 mukaan.) Katselemme maailmaa representaatioiden läpi, näkemättä kuitenkaan itse representaatioita (Ankersmit 2003, 300).

Representaatiot näin kuvailtuna määrittävät siis kykyämme hahmottaa maailmaa ja todellisuutta, jossa elämme. Olemme jatkuvasti altistuneena todellisuutta määritteleville representaatioille, ja tuotamme niitä itsekin. Kysymys herääkin, kuinka kriittisesti suhtaudumme ympäröivään todellisuuteen ja siitä muodostettuihin representaatioihin. Osaammeko asettaa vaatimuksia vastaanottamillemme esityksille, vai otammeko kaiken annettuna totena meitä ympäröivästä maailmasta. Toisaalta, eihän kukaan meille ”anna” representaatioita, vaan ne ovat jo osa tätä maailmaa ja todellisuutta. Kysymys onkin lähinnä representaatioiden kriittisestä lähiluvusta, jossa niiden vaikuttimiin perehdyttäisiin ja kysyttäisiin, mikä tarkoitus juuri kyseisellä esityksellä on. Myös kohteen ja esityksen suhde kiinnostaa minua. Samoin jo aiemmin mainittu esityksen autonomia suhteessa kohteeseen: millainen ja kuinka voimakas status representaatiolla voi olla.

Ankersmitin näkemyksen mukaan, toisin kuin representaation samankaltaisuusteoriassa, esteettisessä teoriassa perusedellytys edustajan ja edustettavan toimivalle suhteelle on yhdenmukaisuuden puute, ero. Representaation tarkoitus ei siis ole toimia kohteensa täysin samankaltaisena kopiona, vaan esteettisen teorian mukaan representaatio on kohteensa korvaaja (substitute). Tätä eroa ja katkosta edustajan ja edustettavan välillä Ankersmit korostaa moneen kertaan. (Ankersmit 1996, 28; 45-46, Vauhkonen 2008, 22-23.)

”Esteettinen kuilu ei ole ongelma vaan edustuksellisen politiikan, taiteen tai hyvän historiankirjoituksen mahdollistava lähtökohta” (Vauhkonen 2008, 23).

Ankersmitin mukaan erilaisuus ja ero representaation ja kohteen välillä saa aikaan esteettistä mielihyvää (Ankersmit 1996, 46). Esteettinen mielihyvä johdattaa meidät poliittisen edustamisen maailmaan, missä esteettinen representaation teoria toimii ja sitä tarvitaan. Ankersmit vaatii, että teoria otetaan käyttöön myös poliittisessa representaatioissa. Hänen mielestään olisi tarpeellista siirtyä samankaltaisuuden vaatimuksesta esteettiseen teoriaan, jossa edustajalta ja edustettavalta ei odoteta

yhdenmukaisuutta. Päinvastoin, suotavampaa on erilaisuus ja kuvaannollinen välimatka näiden kahden välillä. (Ankersmit 1996, 46.)

Vertaillessaan taiteellisia representaatioita ja poliittista edustusta esteettisen teorian näkökulmasta, havaitsee Ankersmit ”ongelman”. Havaitessamme taiderepresentaation, olemme samanaikaisesti tietoisia todellisuudesta, sekä itse teoksesta. Pystymme myös tarkkailemaan molempia itsenäisinä kokonaisuuksina. Poliittisen edustuksen ”ongelma” on, että valittaessa poliittisia edustajia todellisuus ei olekaan mikään objektiivisesti annettu tosi. Ankersmitin näkemyksen mukaan tätä voidaan pitää edustamisen tarkoituksena: ei siis ole mitään objektiivista ja annettua ehdotusta poliittisen toiminnan suhteen edustettavien puolelta. (Ankersmit 1996, 47.)

Huomionarvoista on Ankersmitin ajattelussa käsitys todellisuudesta ja sen objektiivisuudesta. Kuten aiemmin mainittu Danton (Danto 1981, Ankersmitin 2003, 300 mukaan) representaatioiden määrittely todellisuuden sisä- ja ulkopuolelle, koskettaa mielestäni Ankersmitin edellinen huomio samaa aihetta. Todellisuus ja sen jäsentäminen ovat varsin yksilöllistä. Onko olemassa mitään vallitsevaa objektiivista todellisuutta? Ihmiset näkevät värejä eri tavoin, joten jo kysymys, onko seinä vihreä, voi muodostua hankalaksi.

Todellisuuden ongelmasta Ankersmit jatkaa eteenpäin poliittiseen todellisuuteen ja sen reunaehtoihin. Ankersmitin näkemyksen mukaan poliittinen todellisuus ei ole olemassa ennen poliittista edustusta. Poliittinen todellisuus tarvitsee kuitenkin poliittista representaatiota, sen kautta ja välityksellä poliittinen todellisuus on olemassa. Poliittista todellisuutta tehdään edustamisen käytänteiden sisällä ja niiden kautta. (Ankersmit 1996, 47-48.)

Ankersmit käsittelee teoksessaan *Aesthetic Politics* (1996) myös kuinka poliittinen todellisuus ja valta kuuluvat yhteen. Ankersmit näkee poliittisen todellisuuden olevan olennaisesti poliittista valtaa, jos tämä todellisuus on muodostettu esteettisen edustamisen yhteydessä. Hänen mukaansa valta on legitiimillä pohjalla, koska se perustuu edustajan ja edustettavan väliseen eroon. Näin ollen poliittinen valta on esteettistä, eikä eettistä alkuperää. (Ankersmit 1996, 49.) Puolustaakseen näkemystään vallan kuulumisesta

esteettisen teorian puolelle, Ankersmit esittelee kaksi väitettä. Ensinnäkin hän esittää, että edustajan saama valta, esim. vaalien kautta voidaan aivan yhtä hyvin ottaa seuraavissa vaaleissa häneltä pois, eli toisin sanoen edustaja on vastuussa edustettavalleen. Seuraavaksi Ankersmit lisää, että valta ei missään vaiheessa ole kummankaan, edustajan tai edustettavan, omistuksessa. Valtaa voidaan *käyttää* edustajan toimesta, mutta haltuunsa sitä hän ei saa. (Ankersmit 1996, 50.)

Palattaessa jälleen määrittelemään peruskäsitteillä esteettistä teoriaa, Ankersmit on sitä mieltä, että olipa kyseessä taiteellinen representaatio tai poliittinen edustaminen, oikea representaatio tulee tarjoamaan ainekset väittelylle ja kiistalle, koska sitä ei voi todentaa niin kuin faktan voi. Itse asiassa väittely tuntuukin tärkeämmältä kuin konsensus oikeanlaisesta representaatiosta. (Ankersmit 1996, 23.) Koska tutkin muotokuvia ja käytän metodina kuva-analyysia, näen asiat hieman samoin kuin Ankersmit, kun kyseessä on väittely nk. oikeanlaisesta representaatiosta. Minulle käsite väittely on tämän tutkimuksen yhteydessä yhtä kuin kuva-analyysini, tosin silloin saan väitellä ihan itsekseni, ainakin suurimman osan ajasta. Olisi sängen mielenkiinnostonta ryhtyä työhön, jos tarkoituksena olisi saavuttaa yksimielisyys kaikkien sitä lukevien kanssa. Taiteet ovat tulkintoja, joskin perusteltuja sellaisia varten. Taide-esitykset, eikä poliittinen edustaminen pyri konsensukseen, vaan väittelyyn, josta seuraa hedelmällistä toimintatapojen kehittymistä. Tuskin on olemassa oikeaa representaatiota, mutta väittely niistä on oikeaa.

2.3 Pohdintaa representaatiosta

Kaiken edellä esille tulleen teoriapohjan valossa on hyvä kartoittaa omia ajatuksia, tietenkin aiemmasta ponnistaen. Representaatiot, kuten eivät niiden kohteensa ole irrallisia vallitsevasta todellisuudesta. Sama pätee myös poliittisen edustusjärjestelmän edustajiin ja edustettaviin. Mitä taas se todellisuus sitten meille yksilöille merkitsee, on eri asia. On varmaa, että katselemme maailmaa representaatioiden kautta, ne rakentavat maailmankuvaamme. Ne ovat merkittävä osa maailmaamme ja todellisuutta.

Kriittinen representaatioluenta on tarpeen ja auttaa jäsentämään monenlaisten representaatioiden tulvaa, jota nykyään kohtaamme. On myös hyvä muistaa, etteivät

representaatiot ole suoraa todellisuuden esittämistä vaan sen edustamista. Kannattaa kiinnittää huomiota siihen, mitä ei sanota, mitä ei esitetä, ns. mustiin aukkoihin. Voisin jopa sanoa, että ne voivat muodostua mielenkiintoisemmiksi kuin varsinainen esitetty sisältö.

Ankersmit esittää näkemyksen, jonka mukaan representaatio on ensinnä ajatuksen ja mielipiteiden edustamista ja vasta sitten tekojen. Tässä näkemyksessä kyseessä on poliittisesta edustuksesta ja edustajan ja edustettavan välisestä suhteesta. Ajatus ja mielipiteiden muodostus ovat edustettavan olennaisia piirteitä, kun taas edustajan tehtävänä ja kykynä on muodostaa nämä toiveet todeksi tekojen kautta. (Ankersmit 1996, 36.) Samankaltaisuusteorian pohjalta koen, että koko edustuslaitos on heikolla pohjalla. Kun edustajilta ja edustettavilta vaaditaan yhdenmukaisuutta ajattelussa ja teoissa, ovat päätöksenteon tulokset todennäköisesti aina kansaa miellyttäviä.

Kirjaimellisesti päättämässä on kansanosan pienoiskoossa. Mahdollista on, että konflikti syntyisi kuitenkin jossain vaiheessa, jolloin edellä mainitun teorian tiukkojen lähtökohtien vuoksi ankarankin vallankäytön osaksi joutuisi edustettava kansanosa. Tämä tekee samankaltaisuuden teoriasta heikon ja jopa absurdin. Ankersmitin mukaan esteettisessä representaation teoriassa edustajan ja edustettavan väliltä vaaditaan erilaisuutta, riittävää liikkumavaraa, joka tällaisissa tilanteissa mahdollistaa näiden kahden toimijan oman tilan. Esteettinen teoria ehkäisee konfliktitilanteiden syntymistä edustuksellisessa politiikassa. (Ankersmit 1996, 50.)

Esteettisen representaation idea on juuri siinä, etteivät edustaja ja edustettava jaa yhdenmukaisuuden tai samankaltaisuuden piirrettä. Kuitenkin edellä mainittu on sidottu jälkimmäiseen. Tämä tarkoittaa, että vaaleissa valittu edustaja on moraalisesti vastuussa edustettavalleen, ja on vastaisuudessakin riippuvainen äänestäjien tuesta saada itsensä valituksi. Näin voidaan sanoa edustajan olevan sidottu edustettavaansa. Ankersmit vetää vastaavasti johtopäätöksen, että tällainen poliittinen todellisuus on itse asiassa poliittista valtaa ja vallankäyttöä (Ankersmit 1996, 49).

Tässä ei ole otettu huomioon, että edustajien takaa löytyy muitakin toimijoita, jotka vaikuttavat poliittisen edustamisen kentällä, ja joihin edustettavalla ei välttämättä ole mitään vaikutusta. Edustajan mukana tulee edustettavalle joskus pyytämättä ja yllättäen

nippu kytköksiä yritysmaailmaan tai vaikkapa kansalaisjärjestöihin. Näitä toimijoita edustettava ei ole valinnut ajatustensa toimeenpanijoiksi. Kenellä siis on todellinen poliittinen valta poliittisessa edustuksessa? Ei ole väärin penkoa edustajan verkostoja, oikeastaan hullunkurista onkin, jos niitä on pengottava. Avoimen edustamisen ja läpinäkyvyyden arvojen puolesta olisi viisainta, jos edustajat itse toisivat esille kytköksensä. Näin saataisiin aikaan keskustelua ja vuorovaikutusta edustajien ja edustettavien välille.

Edustettavien oikeuksista päästäänkin takaisin poliittiseen valtaan. Kuten Ankersmit aiemmin on jo esittänyt, valta ei ole kummankaan osapuolen (edustaja, edustettava) omistettavissa oleva käsite. Se on tarkoitettu käyttöön, ei hallussapitämiseen. Kansalla on vallan määrittelyssä merkittävä rooli, sillä valta saa alkunsa ihmisten ja valtion välisestä suhteesta. Toisin sanoen kansa päättää antaa kansan jakautua edustajiin ja edustettaviin. (Ankersmit 1996, 49-50.) Liittäisin tämän vallan syntymisen samaan ilmiöön, kun valtio ja yhteiskunta erotetaan toisistaan. Samaan tapaan kansa jakautuu edustajiin ja edustettaviin, ja maa-alue käsitteellistetään valtioksi ja yhteiskunnaksi. Ankersmitille selvän eron tekeminen valtion ja yhteiskunnan välillä oli tärkeää, sillä vain siinä tilanteessa legitiimi valta on mahdollista ylittää. Jos ero kahden välillä on epäselvä, nostaa illegitiimi valta päätään. (Ankersmit 1996, 53.)

Ankersmit luottaa esteettisen representaation teorian perustalta rakennettuun poliittiseen edustukseen niin paljon, että suosii sitä enemmän kuin suoraa demokratiaa. Hänen näkemyksensä mukaan poliittinen edustuksellisuus on korvaamaton ja ainoa perustuslaillinen keino muodostaa poliittista valtaa, jolla ratkaista hankalimmat poliittiset ja sosiaaliset ongelmat. (Ankersmit 1996, 51.) Suorassa demokratiassa on todellakin omat ongelmakohtansa, vähimpänä niistä tuskin käytännön näkökulmat. Niinkin pienessä maassa kuin Suomessa suoran demokratian harjoittaminen valtakunnan tasolla olisi sanoinkuvaamattoman hankala toteuttaa. Siitä seuraisi taloudellisia ja ajallisia menoeriä, puhumattakaan siitä miten se organisoitaisiin. Pienemmässä mittakoossa, esim. kuntien tai kaupunginosien tasolla se voisi toimia, tästä esimerkkinä suorat kansanäänestykset.

Mihin representaatioita tutkittaessa pitäisi kiinnittää huomio? Katsojapositio on eräs, joka on hyvä muistaa, kun ”lukee” representaatiota auki. Esitys on tuotettu ja näin ollen useimmissa tapauksissa tarkoitettu yleisön nähtäväksi. Minkälaista yleisökuntaa siis tekijä

on teosta suunnitellessaan ja toteuttaessaan miettinyt. Jos ja kun oletuksena on ollut tietynlainen katsoja, onko se vaikuttanut teoksen valmistumiseen. Toisin sanoen, onko olemassa itsenäisiä representaatioita, ja kuinka pitkälle tekijää ohjaa ajatus tulevasta vastaanottajasta.

Ankersmitin näkemyksen mukaan representaatiot ovat osa todellisuuttamme. Voimme siis päätellä, että ne ovat sidottuja kontekstiin, eli todellisuuteen. Yhtä merkityksellistä on vaikkapa taulun tekijän henkilöllisyys, kuin milloin taulu maalattiin, missä, ja mikä sen tyyllisuunta on. Myös relevantit kysymykset kenelle se on maalattu ja mikä sen aihe on, ovat mielenkiintoisia ja liittävät taulun omaan kontekstiinsa. Kun sille on löytynyt oma paikkansa, on sitä helpompi tutkia ja muihin syvällisempiin kysymyksiin löytää vastauksia.

Representaation tutkiminen tai analysointi ei ole sen kummempaa puuhaa kuin kysymyksen esittäminen ikään kuin ilmaan: vastaukset niihin tulle etsiä itse. Nimenomaan tässä se löytämisen ilo piilee, kukaan ei anna valmiita vastauksia, vaan saa muodostaa oman *tulkinnan* kyseisestä representaatiosta. Ja sekin on vain oman itsensä muodostama tulkintaehdotus aiheesta, jota voi vertailla muiden muodostamien käsitysten kanssa samasta representaatiosta.

3 IKINUORI VALTA

Valta ja siihen liittyvät ilmiöt ovat mielestäni varsin mielenkiintoisia, etenkin politiikan saralla, joten oli luonnollista tarttua tutkimuskohteeseeni, poliittisiin muotokuvaan. Ikinuorella viitataan tässä asennoitumiseeni valta-käsitettä kohtaan. Minun on vaikea kuvitella sellaista yhteisöä ajasta riippumatta, missä valtaa ja sen käyttöä ei esiintyisi. Täten koen, että valta on yhtäläillä ikivanha kuin se on ikinuori käsite. Käsitän vallan olevan vuorovaikutteinen tapahtuma ihmisten välisissä suhteissa. Näin ajateltuna, niin kauan kuin on ihmisiä, esiintyy varmasti myös valtaa.

Edellä esiteltyäni lyhyesti omia ajatuksiani vallasta ja sen luonteesta, siirryn tutkielmani valta-aiheen pääteoreetikoihin, joiden näkemyksiä vallasta käytän hyväkseni tutkielmani aihepiiriä silmällä pitäen. Max Weberin valitsin alun perin, koska hän on kehittänyt karismaattinen johtajuus –termin, joka mielestäni palvelee työni aihevalintaa hyvin. Perehdyn Weberin näkemyksiin vallasta myös hallinnan ja johtamisen näkökulman kautta.

Jotta vallan käsittely ei jäisi ainoastaan Max Weberin ja omien ajatusteni varaan, tuon aihetta avartamaan Michel Foucault'n näkökulman vallan määritelmään. Foucault on tuotannossaan perehtynyt määrittämään muun muassa vallan, totuuden, yksilöiden ja yhteiskunnan suhteita toisiinsa. Mielestäni nämä edellä mainitut asiat tarjoavat sopivaa tarttumapintaa oman työni kokonaisuutta ajatellen. Haluan saada molemmista valitsemistani valtateoreetikoista hedelmällistä maaperää aineistoni kuva-analyysiin ja etenkin työn johtopäätöslukuun, jossa kaikki säikeet kootaan yhteen.

3.1 Max Weberin ajatuksia vallasta

Valta yhtenä sanana on samalla hankala sekä riittämätön kuvaamaan sitä monimuotoista kokonaisuutta, jonka minä olen ottanut yhdeksi lähtökohdakseni ja jota Weber teoretisoi teoksessaan *Economy and Society* (Vol. One and Two, 1978). Weberin teoksessa vallalle on erilaisia ilmauksia, kuten power, domination ja authority (Weber 1978). Power on varmasti lähinnä suomenkielistä sanaa valta, mutta englanninkielestä ja Weberin teoksesta

löytyy muitakin ilmaisuja, jotka ovat hyvin lähellä power-sanan merkitystä ja näin ollen on otettava huomioon vallan olemusta pohdittaessa.

Max Weber analysoi käsitystään hallinnasta (*domination*) siltä pohjalta, että siihen liittyy aina legitimizeetin elementti. Hallinnan Weber taas määritteli tapahtumana, jossa joukko ihmisiä noudattaa annettuja käskyjä tai Weber näki hallinnan olevan ainakin mahdollisuus tämän kaltaiseen tottelevaisuuteen. Riittävä hallinta puolestaan tarvitsee normaalissa tilanteessa aina puolelleen yllä mainitun legitimizeetin ehdon. Toisin sanoen, pelkät aineelliset, aatteelliset tai taloudelliset intressit eivät luo vakaata hallinnan pohjaa. Usko hallinnan legitimizeettiin on olennaista, sillä siitä riippuu jatkuuko kyseessä oleva hallinta. Täten hallittavana olevien uskoa legitimizeettiin on vahvistettava ja ruokittava säännöllisesti. (Weber 1978, Vol.1: 212-213.)

Ajatus hallinnasta, joka perustuu legitimizeettiin kuulostaa maija meikäläisen päivältä nyky-yhteiskunnassamme. On olemassa alhaalta ylöspäin rakentuva hallitsemisjärjestelmä, ja selkeästi jokaiseen yhteiskunnan jäsenen kohdistuu jonkinlaista hallitsemista edes jossain muodossa. Ainakin jokainen meistä on perustuslaille alisteinen. Kuitenkin tämä yhteiskunnallinen hallinnan muoto, mitä koemme joka päivä, vaikkakaan se ei joka päivä niin kouriintuntuvaa olisi, perustuu legitimizeettiin. Meillä on mahdollista äänestää eduskuntavaaleissa ja kunnallisvaaleissa omia ehdokkaitamme edustamaan meitä itseämme päätöksenteossa eli nimenomaan kyseisessä hallinnan prosessissa. Jos kansalaisiin eli hallittavana oleviin kohdistettu hallinta ei täytä legitimizeetin ehtoa, kyseinen hallinta tuskin jatkaa enää. Edellä olen ottanut esimerkiksi edustuksellisen demokratian ja Suomen.

Weber jakaa legitimiin hallinnan erilaisiin muotoihin sen vaikutusten perusteella ja sillä seikalla mihin vaateeseen eri muodot perustavat legitimizeettinsä (Weber 1978, Vol.1: 213). Esittelen lyhyesti kaikki kolme tyyppiä, jonka jälkeen laajennan käsitystä jokaisesta. Ensimmäisenä on *rationaalinen johtajuus (rational/legal authority)*. Avainsana on tässä johtajuustyyppissä nimenomaan usko legaaliuteen ja mahdollisuuteen nousta johtoasemaan sääntöjen vallitessa ja/tai niiden avulla. Toisena Weber esittelee *traditionaalisen johtajuuden (traditional authority)*, jossa tärkeää on usko perinteisiin ja vallankäyttäjien legitimiin. Vallankäyttäjät nähdään yhtä pyhinä kuin perinteet. Viimeinen, mutta erittäin kiinnostava hallinnan muoto on *karismaattinen johtajuus (charismatic authority)*.

Pääosassa tässä muodossa on erikoislaatuinen pyhyys, sankaruus tai jopa yksittäisen henkilön harvinaislaatuinen piirre. Tämä kyseinen henkilö voi tulkita tai järjestää uudelleen säännönmukaiset kaavat. (Weber 1978, Vol.1: 215-216.) Seuraavaksi esittelen laajemmin edellä mainitut kolme legitiimin hallinnan muotoa, joita myös johtajuustyypeiksi voidaan kutsua.

3.1.1 Rationaalinen johtajuus

Weberin mukaan *rationaalinen johtajuus* perustuu muutamien seikkojen hyväksymiseen ja niiden pätevyyteen. Ensinnäkin, laillinen normi voidaan saada aikaan sopimalla tai määräämällä. Lakien sisällöt ovat yhdenmukaisia abstraktien sääntöjen systeemejä. Hallinnan alaiset ovat sitoutuneet tottelemaan, joten lakien ja normien voimaan saattaminen ei pitäisi tuottaa ongelmia. (Weber 1978, Vol.1: 217.) Rationaaliossa johtajuudessa tärkeässä asemassa ovat täten siis lait ja niiden määräysvalta suhteessa ihmiseen. Tämä alisteinen suhde luo aika kylmän kuvan ihmisten välisistä vaikutussuhteista. Normit kontrolloivat kaikkea, missä on niin sanottu vapaa sana. Mutta, mutta tarkastellaanpa tätä johtajuuden muotoa hieman lisää. Ehkä kuva lämpenee.

Johtohenkilöt, toisin sanoen ylin vallankäyttäjä ja virkamiehet ovat itsekin alisteisia persoonattomalle hallinnalle ja järjestykselle (Weber 1978, Vol.1: 217.) Tässä johtajuusmuodossa ei ihmistä ole nostettu jalustalle, ei edes ylimpiä päättäjiä, niin kuin maallikosta on vaikea uskoa. Weberin mukaan vallan kohteena olija noudattaa vain lakia ja sääntöjä, ei tottele ihmistä. Tämäkin tapahtuu oman kyvyn mukaan, esimerkiksi olemalla jäsen yhteisössä, kirkossa jne. (Weber 1978, Vol.1: 217-218.)

Korostaakseen vielä rationaalisen johtajuuden persoonatonta järjestystä Weber huomauttaa, että johtavalla henkilöllä on rajoitettu lainkäyttöoikeus. Tästä seuraa, että lainkäyttöoikeuden ulkopuolella hallinnan alaiset eivät ole sidottuja noudattamaan hänen käskyjään ja näin ollen johtajuus perustuu täysin legaaliudelle. (Weber 1978, Vol.1: 218.) Tässä yksi syistä miksi kyseistä johtajuusmuotoa kutsutaan rationaaliseksi, ja miksi sillä on tunnusomaisena piirteenä hallinnan persoonattomuus. Se saattaa kuulostaa aluksi hieman kalsealta, mutta ymmärrän hyvin perusteet miksi ihminen on jätetty taustalle ja legaaliuden periaate on voimakkaasti esillä. Valta turmelee ja absoluuttinen valta turmelee

absoluuttisesti. Tässä tarkastelemassani muodossa johtavan henkilön valtaa on rajoitettu, mikä mielestäni on ainoastaan hyvä asia viitaten edelliseen lauseeseen.

Weberin määrittelemällä rationaalisella johtajuudella on melko selkeät piirteet, joita se noudattaa. Se nojaa toimivuudessaan sääntöjen noudattamiseen. Säännöt sitovat virka-asioita ja lainsäädännössä on määritelty pakkokeinot siltä varalta, jos tilanne sitä vaatii. Tärkeää on myös määritellä tuo elin, tässä tapauksessa hallintoelin, joka käyttää kyseistä valtaa. (Weber 1978, Vol.1: 218.) Sääntöjen noudattaminen ja kaiken pohjaaminen legaaliuden periaatteelle vahvistaa tämän tyyppin hyvin selkeää ja muodollista sekä tietenkin järkiperaistä lähestymistapaa johtajuuteen.

Edellä mainittuja piirteitä seuraten päästäänkin luonnollisesti rationaalisen johtajuuden yhteen avaintermiin, nimittäin hierarkiaan. Weber kuvailee virkojen asettuvan hierarkkisesti suhteessa toisiinsa siten, että jokainen alempi virka on ylempänsä valvonnassa. Alempi virka ei tarkoita, että olisi täysin ylempänsä armoilla. Alhaalta ylöspäin on valitusoikeus, jonka ylempään tason viranhaltija käy läpi. (Weber 1978, Vol.1: 218.) Koska virkojen asema on organisoitu näin moitteettomasti, oletan, että niillä on suhteellisen suuri merkitys tarkastelemalleni johtajuustyyppille. Weber korostaakin hierarkian ohella käsitettä *virasto (office, Bureau)*. Weberin konseptiin rationaalisesta johtajuudesta kuuluvat sekä toimintojen että asemien hierarkkisuus ja virkamiesten tärkeys. Virkamiesmäisyys ja virastomaisuus näkyvät kirjoitetun tekstin tärkeydessä. Hallinnallisten tekojen, päätösten ja sääntöjen pitää olla kirjoitetussa muodossa ja lisäksi kirjallisesti tallennettuna. (Weber 1978, Vol.1: 218-219.)

Weberin teoksessaan *Economy and Society* (Vol. One and Two 1978) esittelemä analyysi rationaalisesta johtajuudesta määrittelee kyseisen johtajuuden ideaalimallin ja puhtaimman muodon. Sama johtajuuden tyyppi saattaa käytännön tilanteita varioidessa muuntautua, vaikka periaatteet olisivatkin samat. Weber toteaa, että puhtaimmassa muodossa rationaaliseen johtajuuteen kuuluu sille tärkeä hallintoelin ja kaikkea pyörittävä ja mahdollistava hierarkkinen virastomaisuus. Hallinnan rakennetta voidaan kuvailla byrokraatiaksi. (Weber 1978, Vol.1: 219.)

Jotta hallinta toimisi tehokkaasti ja pysyisi oikean kaltaisten henkilöiden käsissä, Weber määrittää millainen hallinnollisen henkilökunnan tulee koostumukseltaan olla.

Henkilökuntaan kuuluvien tulee kunnioittaa persoonattomia virallisia velvollisuuksiaan ja taten olla hallinnan alaisia. Virat ovat määritelty pätevyyksittäin ja lain mukaan. Pätevyydellä Weber tarkoittaa viran ehtona olevia teknisiä vaatimuksia, jotka täyttäessään hakija saa paikan. Virka perustuu vapaaseen sopimussuhteeseen. Hakija saa paikan nimityksen kautta, ei esimerkiksi äänestämisen. Tämä käytäntö ei koske kuitenkaan ylintä johtajaa, jonka valta-asema voi perustua vaaleihin tai kruununperimysjärjestykseen. (Weber 1978, Vol.1: 220.)

Weberin mukaan puhdasta byrokraattista muotoa hallinnollisesta organisaatiosta voidaan kutsua monokraattiseksi byrokraatiaksi. Weberin ajatusta jatkaen se on tehokkain ja järkevin tapa hallita ihmisiä. (Weber 1978, Vol.1: 223.) Tämä tietysti edellyttää, että yksilöt kyseisen johtajuuden ja hallinnan alaisuudessa noudattavat johdonmukaisesti yhteiskunnan säännöille omistautunutta kaavaa, eikä heissä herää halua muutokseen. Mietinkin, että kenellä on byrokraattisessa hallinnossa ylin valta. Edellä Weber on kuvaillut rationaalista johtajuutta ja sen hallinnollista rakennetta persoonattomaksi sääntöjen ja virkamiesten kohtaamispaikaksi. Toki Weber mainitsee muun ohella ylimmän johtajan, jolla on erityinen valta-asema virkamiesten joukossa. Mainitulla henkilöllä on varmaan muodollinen johtajan rooli, mutta valtaa on kuitenkin niin monenlaista. Ylemmän tason virkamiehet voivat tavalla tai toisella vaikuttaa alempiin virkamiehiin juuri rakenteen hierarkkisuuksien vuoksi.

Weber tarttuu itse valtapeliiheseeseen, jonka byrokraattinen hallinto tarjoaa. Weber toteaa, että tiedon avulla voidaan hallita ja lisää, että byrokraattiseen hallintaan kuuluu nimenomaan tiedon tarjoamien mahdollisuuksien käyttäminen hyväksi. Tiedon jakaminen eteenpäin tai etenkin sen rajoittaminen voi olla hyvinkin tehokasta vallankäyttöä. (Weber 1978, Vol.1: 225.) On helpompaa kontrolloida ja hallita alaisten käytöstä, jos vaikka pidättäytyy koko totuuden kertomisesta. Oletuksena tässä tapauksessa on, että totuus saattaisi johtaa alaisten vaatimukseen uusien sääntöjen sopimisesta.

3.1.2 Traditionaalinen johtajuus

Weberin mukaan *traditionaalinen johtajuus* pohjaa legitimizeettinsä ikivanhojen sääntöjen pyhyteen. Ikivanhoilla säännöillä on perinteikäs asema ja niiden katsotaan olevan

hyveellisiä. Asemansa puolesta ne sitouttavat ihmiset tottelemaan. Toisin kuin rationaalisessa johtajuustyypissä, traditionaalisessa johtajuudessa vallankäyttäjänä toimii henkilökohtainen johtaja. Hänen hallittavansa eivät ole niinkään alaisia, vaan tovereita ja kumppaneita, joita henkilökohtainen lojaalius sitoo sääntöjen noudattamiseen. Edellä esitellyssä johtajuustyypissä tunnuspiirteenä on persoonaton valta, joka leimaa sääntöjen noudattamista. Weber toteaa, että traditionaalisessa johtajuudessa valtaa käyttää nimenomaan henkilö ja häntä kohti osoitetaan tottelevaisuutta, ei itse olemassa olevia sääntöjä, vaikka ohessa niitä noudatetaankin. (Weber 1978, Vol.1: 226-227.)

Nähdäkseni muutos edellisestä rationaalisesta johtajuustyypistä traditionaaliseen vastaavaan on melkoinen. Ensiksi mainitussa sääntöjen noudattaminen vallan konkretisoitumatta ihmisyyksilöön on kantava voima, tehden toiminnasta näin ollen virastomaista ja byrokraattista. Traditionaalinen johtajuus perustaa legitimitetin vaateensa perinteiden lisäksi ihmisten välisille henkilökohtaisille suhteille. Ilmeisesti tässä johtajuuden muodossa ihminen koetaan kykenevänä hallitsemaan valtaa pyhät perinteet tukenaan.

Miten traditionaalisessa johtajuudessa valtaa käyttävän henkilön teot saavat legitimitetin? Weber määrittää kaksi tapaa, ensinnäkin perinteet määräävät minkälaisia käskyjä annetaan ja että ne ovat yhdenmukaisia perinteiden kanssa. Toiseksi, johtaja on vapaa tekemään palveluksia, esim. lahjoja vastaan, kunhan nämä toimet käyvät yhteen perinteiden kanssa. (Weber 1978, Vol.1: 227.) Tämä kyseinen johtajuusmuoto todella pohjaa legitimitettinsä perinteisiin. Johtavan henkilön käskyjä ja tekoja sitoudutaan noudattamaan sillä perusteella, että ne ovat tehty kunnioittaen tärkeitä pyhiä perinteitä. Perinteet ohjaavat käskyjen muodostamista, niiden antamista ja niiden noudattamista.

Erääksi traditionaalisen johtajuuden muodoksi Weber esittelee gerontokratian (gerontocracy), jossa valta on keskittynyt ryhmän vanhimmille. Alun perin tämä tarkoitti nimenomaan vanhimpia ikävuosissa mitattuna, sillä heillä on pyhät perinteet ja perinnemenot parhaiten ryhmän jäsenistä hallussa. Tämän kaltainen dynamiikka ei ole kuitenkaan tavallista taloudellisiin tai sukulaisuussuhteisiin nojaavassa ryhmässä. Patriarkalismien (patriarchalism) piirteitä sen sijaan voi löytää molemmista kahdesta viimeksi mainitusta. Patriarkalismissa vallankäyttö on laadultaan perinnöllistä. Gerontokratiassa ja patriarkalismissa johtajalla ei ole hallinnollista henkilökuntaa.

Kehittyneempi ja samalla muuttuneempi muoto traditionaalisesta johtajuudesta on patrimonialismi (patrimonialism). Tässä muodossa traditionaaliselle johtajuudelle kehittyy hallinto ja asevoimat, jotka ovat johtajan henkilökohtaisia vallankäytön välineitä. Patrimonialismin myötä ryhmän jäsenten väliset suhteet muuttuvat. Ennen johtajan käskyjä noudattivat toverit, muutoksen myötä toverit vaihtuvat alamaisiksi. Myös johtajan suhde valtaan kokee muutoksen. Ennen hallinnon ja asevoimien kehitystä, johtajan valta oli sidoksissa perinteiden kunnioittamiseen. Patrimonialismi nostaakin esille käsitteen *perimyksen pohjaava johtajuus (patrimonial authority)*, joka käsittää vallan johtajan henkilökohtaiseksi oikeudeksi ja asiaksi, jonka voi omistaa. (Weber 1978, Vol.1: 231-232.)

3.1.3 Karismaattinen johtajuus

Weber määrittelee karisman olevan yksilöllinen ominaisuus henkilöllä. Tämä ominaisuus tai ominaisuudet voivat olla yliluonnollisia, yli-inhimillisiä tai muutoin erityisen poikkeavia voimia, kykyjä tai piirteitä, joita henkilölle on suotu. Mainitut ominaisuudet voivat olla alkuperältään jumalallisia tai esikuvallisia. Kyseiset ominaisuudet erottavat henkilön muista ryhmän jäsenistä ja juuri hänen poikkeavien kykyjensä tähden häntä kohdellaan johtajana (leader). Toisaalta pelkät erityislahjat eivät riitä tuomaan karismaattiselle yksilölle johtajuutta. Weberin mukaan ihmisten velvollisuus on tunnustaa aito karismaattinen johtaja ja näin ollen tunnustaa *karismaattisen johtajuuden* legitimizeetti osoittamalla uskonsa johtajaan. Karismaattinen johtaja on arvovaltansa suhteen täysin riippuvainen hänelle suoduista erityiskyvyistä. Nimittäin on mahdollista, että johtajan erityiset voimat ehtyvät tai peräti lakkaavat toimimasta. Jos näin käy, myös johtajassa muihin vetoava karisma ja sen myötä karismaattinen johtajuus katoavat. (Weber 1978, Vol.1: 241-242, Vol.2: 1113.)

Karisman olemusta analysoidessa voidaan puhua sen sosiologisesta luonteesta. Weberin mukaan erikoiset ja epätavalliset tarpeet, jotka eivät siis kosketa jokapäiväistä elämää millään tavoin tyydytetään karismaattisen johtajuuden avulla. Näitä erikoisia tarpeita muodostuu sekasorron tai ahdingon tilanteissa. Tällöin luonnolliseksi johtajaksi valikoituu karismaattinen johtaja, jolla on tilannetta hallitsemaan tarvittavia yliluonnollisia kykyjä. Karismaattinen johtaja siis on oikeassa paikassa oikeaan aikaan, eikä hän ole mikään nimitetty viranhaltija tai muu ammattilainen. Weber korostaa, että, vaikka meille tai muille

uskonlahkojen johtajien tai shamaanien jumalallisista näyistä saarnaaminen saattaa tuntua pelkältä petkutukselta, sillä ei kuitenkaan ole mitään merkitystä karisman uskottavuuden kanssa. Kyseisen uskonlahkon johtajan tulee onnistua todistamaan karismansa vain ja ainoastaan kannattajiensa edessä. (Weber 1978, Vol.2: 1111-1112.)

Weber toteaa, että karisma on epästabiili ominaisuus luonteeltaan ja johtajan erikoisvoimat voivat hyvinkin ehtyä tai kadota kokonaan. Kuuluisassa toteamuksessaan ristillä Jeesus viittasi kenties kyseiseen seikkaan, kun hän sanoi Jumalan hyljänneen hänet. Karismaattisen johtajan voimien kadotessa, huomaavat seuraajat asian varmasti. Legitimiteetti katoaa karisman myötä. Toisin kuin rationaalisessa byrokratiassa, karismaattisessa johtajuudessa legitimiteetti ei perustu jo aikaansaadulle järjestykselle tai säännöille. Ihmiset kaipaavat karisman uudelleen todistamista ja näyttöä, että heidän johtajallaan on tuo erikoinen voima tallella. Muutoin he kylmästi hylkäävät hänet. (Weber 1978, Vol.2: 1113-1114.)

Weber esittelee käsitteen *karismaattinen yhteisö*, joka hänen mukaansa koostuu järjestäytyneestä ryhmästä karismaattisen johtajan hallinnan alaisuudessa. Yhteisö on sikäli löyhästi järjestäytynyt, ettei sen hallinnossa ole varsinaisia virkoja, nimityksiä, urakehitystä saatikka hierarkiaa. Yhteisöllä on kuitenkin hallinnollinen henkilökunta, joka koostuu karismaattisia piirteitä omaavista henkilöistä. Karismaattiselle yhteisölle ominainen piirre on, että säännöt luodaan tilanteiden mukaan ja ne tukeutuvat usein jumalalliseen alkuperään tai ennustukseen. Aito karismaattinen johtaja, olkoon hän sitten profeetta tai sotilasjohtaja saarnaa, ilmoittaa näkynsä tai paljastaa mitä hänen erityiskyvyt ovat hänelle paljastaneet. Tällä tavoin johtaja luo uusia velvollisuuksia, joiden perusta on hänen karimassaan. Yhteisön jäsenet sitoutuvat noudattamaan uusia velvollisuuksia, koska tunnustavat karismaattisen johtajuuden. (Weber 1978, Vol.1: 243-244.)

Kun verrataan karismaattista johtajuutta sekä rationaaliseen johtajuuteen ja sen hallinnolliseen muotoon byrokratiaan että traditionaalisen johtajuuden eri muotoihin (esim.patrimonialismi), huomataan, että ensinnä mainitulle säännöt ja järkipärisyys eivät ole niinkään tärkeitä teemoja. Weber huomauttaa, että koko karismaattisen johtajuuden käsite on ristiriidassa järjen kanssa. Se on vastakkainen muoto byrokratialle, missä säännöt ja niiden rationaalinen analysointi on tärkeää. Oikeastaan ainoa tärkeä seikka karismaattisessa johtajuudessa on säilyttää hallinnan legitimiteetti. Legitimiteetti on

turvattuna, kunhan johtaja pystyy todistamaan karismansa aitouden. Toisin sanoen yhteisön jäsenet tunnustavat johtajan voimat aidoiksi ja seuraavat häntä eli pysyvät hänen karismaattisille ilmoituksilleen uskollisina. (Weber 1978, Vol.1: 243-244.)

Weberin määrittelee karismaattisen johtajuuden käsitteen sen puhtaimmassa muodossa teoksessaan *Economy and Society* (Vol. One and Two, 1978), tarkoittaen, mikä olisi karismaattisen johtajuuden ideaalityyppi. Weberin mukaan puhtaimmassa muodossa karismaattinen johtajuus vetäytyy materiaalisista ajatuksista. Tämän tarkoituksena on, että esimerkiksi lahjoitusten taloudelliselta hyväksikäytöltä välttyttäisiin. Tämä ideaalityyppi kuitenkin usein jää nimenomaan joksikin tarkoitetuksi muodoksi karismaattisesta johtajuudesta. (Weber 1978, Vol.1: 244-245.)

Karismaattisen yhteisön eräs ongelma Weberin mukaan on, että sen elämä eroaa niin kovasti muiden yhteisöjen elämästä. Sääntöjen ja kaikenlaisen hierarkian puutteessa, karismaattinen johtajuus voi toimia ainoastaan alkuvaiheessaan. Joka suhteessa karismaattinen johtajuus ennen pitkää arkipäiväistyy. Johtuen epävakaa luonteestaan, tämän kaltaisen johtajuuden täytyy uudistua ja muuttua, jotta se voi tarjota yhteisön jäsenille sen, mitä he haluavat. Motiivit muutokseen ovat jäsenten puolesta usein aatteellisia ja aineellisia. Paremmiin organisoitua yhteisöä on helpompi kontrolloida muidenkin kuin johtajan taholta. Toisaalta hallinnon jäsenet haluavat pitää itsellään vakaan aseman myös jatkotilanteessa. Onkin tavallista, että karismaattinen johtajuus päättyy puhtaimmasta alkuvaiheen muodostaan traditionaalisen tai rationaalisen johtajuuden muotoon tai kenties näiden kahden sekoitukseen. (Weber 1978, Vol.1: 246.)

Kuten on jo todettu, karismaattinen johtaja on ylläpitävä voima yhteisössä. Mitä sitten tehdä, kun eteen tulee tilanne, jolloin edellisen johtajan karisma katoaa. Weberin mukaan vaihtoehtoja on useita. Voidaan yksinkertaisesti *a) etsiä uusi* karismaattinen johtaja, joka täyttää kriteerit. Johtajan legitimitetti perustuu perinteistä ammennettaviin piirteisiin ja samalla henkilöjohtajuuden roolia vähennetään. Johtaja voidaan myös *b) valita* vanhojen kirjoitusten, oraakkelin tai jumalallisen *määräyksen tai ilmoituksen mukaan*. Tällöin legitimitetti pohjaa valintatapaan. On mahdollista, että *c) edellinen johtaja nimeää* seuraajansa. Seuraajien on tunnustettava kyseinen nimitys. *D) nimityksen voi suorittaa lisäksi karismaattisesti pätevät hallinnon jäsenet*. Joissain tapauksissa karisman ajatellaan olevan *e) perinnöllistä*. Perinnöllisen karisman käsitteessä ei henkilökohtaista karismaa ole

johtajalla välttämättä ollenkaan. Henkilö on täysin veren perintönä saavuttanut johtajan asemansa ja johtajuus on hänelle henkilökohtainen oikeus. Eräs vaihtoehto on, että *f) karisma voidaan siirtää rituaalimeno*in henkilöstä toiseen. Tässä ajattelutavassa karisma käsitetään omaksi itsenäiseksi kokonaisuudekseen, jota voi hallita käyttämällä maagisia rituaaleja. Näin ollen legitimizeetti ei koske yksilöä vaan rituaalin tehokkuutta. (Weber 1978, Vol.1: 246-248.)

Seuraavaksi tarkastelen karisman käsitettä Kyösti Pekosen kirjoittaman artikkelin *Max Weber's Concept of Charisma* johdolla. Pekonen toteaa, että hän haluaa viedä Weberin pohdintaa karismasta omassa tekstissään pidemmälle ja tarkastella karismaa toiselta näkökulmalta. Retoriikka ja kysymys siitä, mikä karisman tarkoitus on nykyaikana nousevat johtajatuksiksi Pekosen artikkelissa. On mielenkiintoista perehtyä karismaan toisenlaisen katsantokannan kautta.

Pekonen lähtee samoilta kalkkiviivoilta kuin Weber, ja ilmaisee, että karisma on tilannekohtainen ilmiö, eikä sitä voida paikallistaa mihinkään määrättyyn tilaan. Pekonen korostaa, että karisma on nimenomaan ilmiö, joka voi esiintyä yllättävissä ja moninaisissa tilanteissa. Karismalle oleellista on henkilön erikoislaatuinen kyky olosuhteissa, jotka myös ovat erikoislaatuiset. Pekonen toteaa, että karisma on kaikella tavalla jotain vastakkaista normaalille ja totutulle. Karisma tarjoaa siis muutosta. (Pekonen 1999, 88-89.)

Pekonen perustelee retorisen lähestymistavan ihmisten tarpeeseen sisäisesti oikeuttaa oma uskonsa hallinnan legitimizeettiin. Usko ei synny tyhjästä, vaan se tarvitsee ihmiseltä sisäisen oikeutuksen, joka pohjaa Weberin kolmen eri johtajuustyyppin mukaan perinteisiin, lailliseen järjestykseen tai erikoisiin kykyihin. Pekonen esittää, että kyseiset johtajuustyypit vetoavat ihmisten sisäiseen tarpeeseen oikeuttaa heidän uskonsa. Vetoaminen onkin avainsana, joka sallii retoriikan käyttämisen analyysissä. Kun vedotaan uskomaan johonkin, käytetään väistämättä retoriikkaa, huomauttaa Pekonen. (Pekonen 1999, 85-86.)

Pekonen korostaa, että retoriikka ja sen menestyksenkäs käyttö on avainasemassa, kun karismaattiseksi johtajaksi pyrkivä henkilö yrittää tehdä vaikutusta ja voittaa puolelleen kriisitilanteessa yleisönsä hyväksynnän. On muistettava, että karismaattinen johtaja on todella johtaja, vain jos hän onnistuu kokoamaan itselleen joukon seuraajia. Pekonen lisää, että ainoa keino, jolla karismaattinen vetoaminen yleisöön voidaan toteuttaa, on

käyttämällä retoriikkaa. Karismaattisessa retoriikassa tulisi ilmaista karisman vallankumouksellinen sekä sen samanaikaisesti vaikuttava irrationaalinen puoli. (Pekonen 1999, 90;94-95.)

Vaikkakin karismalla on irrationaalinen aspektinsa, ei Pekosen mukaan karisma ja rationaalisuus sulje toisiaan pois. Asiaa voidaan tarkastella siltä kannalta, että itse asiassa karisma luo kriisitilanteessa uutta järjestystä, mikä on merkki karisman järjellisydestä. Seurauksena uuden järjestyksen luomiselle karismaattinen retoriikka poliittisoi kieltä. Oikeastaan siltä vaaditaan sitä, koska uudet olosuhteet kaipaavat uudenlaista poliittista kieltä. Tämä tarkoittaa uusien poliittisten käsitteiden ja symbolien luomista, koska vanhat eivät enää kuvaa muuttunutta tilannetta. Pekonen tuo esille, että karismaa esiintyy aina uuden ja muuttuneen yhteydessä, tällöin sen tulisi antaa myös uutta näkökulmaa todellisuudesta, toisin sanoen uudelleen esittää (re-present) todellisuutta. Pekonen ehdottaa metaforien käyttöä retoriikan ja uudelleen esittämisen apuna. (Pekonen 1999, 91-92;95.)

Kyösti Pekosen karismaa käsittelevä artikkeli on mielestäni varsin mielenkiintoinen. Pekosen mukaan karisman tulee luoda uutta näkemystä todellisuudesta eli uudelleen esittää (re-present) uutta tilannetta, jossa karisma ilmiönä esiintyy. Tähän tehtävään Pekonen tarjoaa siis metaforia ja retoriikkaa. Uskallan ehdottaa, että yhtäläillä kuvat ja kuvalliset metaforat voivat vedota ja vaikuttaa karismaattisen johtajan puolesta. Kuvat voivat olla representaatioita todellisuudesta ja karisman palveluksessa ne voivat tarjota uutta näkökulmaa uudessa tilanteessa. Kenties visuaalisten representaatioiden hyödyntäminen tai tuottaminen voidaan laskea yhdeksi karisman tehtäväksi nykyaikana.

3.2 Kutsumus ja omistautuminen poliittisessä elämässä

Perehdyn seuraavaksi Weberin näkemykseen poliitikon ammatista ja toisaalta poliittisen vaikuttajan kutsumuksellisesta puolesta. Ennen kuin Weber määrittää, mitä eroa on toimia politiikassa ammatin ja kutsumuksen puitteissa, hän tarkastelee poliittisia peruskäsitteitä. Weber analysoi valtion ja politiikan käsitteitä. Kyseiset käsitteet ovat erityisen tärkeä ymmärtää ja tiedostaa, kun pohditaan poliitikoiden tarkoitusta ja merkitystä.

Weber haluaa selventää valtion määritelmän. Valtion määrittäminen ei tapahdu sen toimintojen perusteella, vaan pikemminkin sille ominaisten ja sen käyttämien keinojen kautta. Avainasemaan nousee fyysisen väkivallan läsnäolo. Sosiaalisille suhteille perustuva yhteiskunta, jossa ei olisi mahdollisuutta käyttää väkivaltaa, olisikin anarkia. Weber muistuttaa kuitenkin, etteivät väkivalta ja voimankäyttö ole valtion ainoita käyttämiä keinoja. (Weber 1994, 310.)

Fyysinen väkivalta valtion käyttämänä keinona ei ole ainoa seikka, joka antaa valtiolle sen määritelmän. Weber jatkaa valtion tarkastelua tuomalla esiin tärkeän näkökohdan valtion harjoittamasta fyysisestä väkivallasta. Sen tulee olla legitiimiä ja valtion yksinoikeus. Valtion yksinoikeus tarkoittaa, että valtio kontrolloi oikeutta käyttää voimaa. Toisekseen valtio käsittää maantieteellisen alueen, jolla pätee yllä mainittu legitiimi valtion yksinoikeudella harjoittama fyysinen väkivalta. (Weber 1994, 310-311.)

Mielestäni valtion perustuminen fyysiselle väkivallalle, toisin sanoen väkivallan niin vahva läsnäolo valtion määrittämisessä sen elinehtona kuulostaa varsin rajulta. Toisaalta, kun asiaa ajattelee, harva meistä kansalaisista muistaa edes, että valtio, jonka jäseniä olemme pohjaa voimankäyttöön. Emme nosta asiasta meteliä, vaan hyväksymme väkivallan valtion edellytyksenä sen kummemmin sitä kyseenalaistamatta. Ikään kuin asetelma tulisi meille annettuna, harva pohtii miksi näin on, ja onko se oikein. Onko edes vaihtoehtoa väkivallan hyväksymiselle? Anarkia ei kuulosta toimivalta, pikemminkin päättömältä kaaokselta ja individualistiselta omaan napaan tuijottamiselta. Ehkä on parempi, että valtio käyttää sitä miekkaa, jolla sopimukset vahvistetaan.

Weber valottaa käsitystään politiikasta nähden sen valtakamppailuna, jota voivat harjoittaa valtiot keskenään tai ihmiset valtion sisällä. Ihmisten väliset valtakamppailut ovat tämän Weberin luennon keskeinen kiinnostuksen aihe. Weberin mukaan valta voi olla sinällään kamppailun arvoinen kohde ja arvo tai vallan avulla voi saavuttaa jotain tavoittelemaansa. Valtaa voi siis käyttää työkaluna saadakseen jotain, mitä tavoittelee. (Weber 1994, 311.)

Weber syventyy pohdiskelemaan ammattipoliitikon olemusta. Weber huomauttaa, että jokainen meistä on satunnainen poliitikko sillä perusteella, että normaalisti jossain tilanteessa ilmaisemme hyväksyntämme tai vastustuksemme johonkin poliittisena pidettyyn asiaan. Satunnaiseen poliittikkoon pätee vapaaehtoisuuden kriteeri ja, että

henkilön poliittinen toiminta ei täysin elätä häntä, eikä tarjoa myöskään täyttä aatteellista tyydytystä. Weberin mukaan politiikalle voi elää ja politiikasta voi elää. Hän korostaa, että nämä politiikan harjoittamisen eri muodot eivät suinkaan sulje toisiaan pois, vaan on mahdollista ja monissa tapauksissa yleistä harjoittaa molempia yhtä aikaa. (Weber 1994, 316-318.)

Mielestäni ammattipoliitikko sekä elää politiikalle, että elää politiikasta. Weber selventää politiikalle elämisen käsitettä selittäen sen olevan politiikalle omistautumista, omistautumisen myötä henkilö saa politiikasta elämälleen tarkoituksen. Poliitiikalla on Weberin mukaan niin suuri rooli yksilön elämässä, että hän kokee sisäisen kutsumuksen kyseiselle alalle. Tämän kaltainen katsanto politiikkaan osallistumiseen onnistuu vain taloudellisesti täysin riippumattomilta yksilöiltä. Poliitiikasta eläminen voidaan taas määrittellä taloudellisen näkökulman kautta. Tällainen henkilö näkee politiikan mahdollisuutena työhön ja elantoon. (Weber 1994, 316-318.)

Weber tarttuukin aiheeseen, miten johtajuudessa, joka ei perustu rahavaltaan käytännön politiikka voi tarjota elannon. Hän ehdottaa, että poliittiseen elämään voi osallistua sen tarjoaman kunniaisuuden perusteella. Tämä vaihtoehto on tosin mahdollista edelleen vain taloudellisesti itsenäisille henkilöille, jotka eivät tarvitse työstään muunlaista palkkaa. Weber esittääkin lisäksi, että poliittisille johtajille maksetaan palkkaa, täten ammattipoliitikko voi toimia esimerkiksi virkamiehenä. (Weber 1994, 320.) Poliittiseen työhön osallistumisesta maksettava palkka on selvä kehitysaskel kohti Weberin käsittelemää ammattimaista virkamieskuntaa ja tästä seuraavaa byrokratian käsitettä.

Weberille eräs tärkeä aihe on kuvata kyseisen virkamieskunnan muodostumista. Hän tuo esiin, että puolueiden keskinäinen valtakamppailu liittyy keskeisesti nimenomaan kamppailuun virkojen nimitysoikeudesta. Weberin mukaan järjestäytynyt virkamieskunta koostuu koulutetuista työntekijöistä, jotka omaavat ammattiympäryden ja –kunnian tunteen. Heidän tuntemansa kunnia työstään estää mahdollisen korruption ja takaa näin ollen työn laadun. Weber valottaa esittelemänsä virkamieskunnan historiaa ajoittaen sen muotoutumisen tapahtuneen samaan aikaan kuin johtavien poliitikkojen kehityksen. Virkamieskunnan kehitys alkoi kollegiaalisesta järjestelmästä, jossa ruhtinas (prince) halusi säilyttää johtajuuden itsellään, vaikka virkamiehillä oli hallintojärjestelmässä valtaa myös. Asiantuntijat, ruhtinaan uskotut ja virkamiesten ylimmät hallitsivat yhdessä

ruhtinaan kanssa. Vasta parlamentarismien kehittyminen mahdollisti muutoksen virkamiesten asemaan. (Weber 1994, 321-323.)

Weber esittelee miten Saksassa ruhtinas ja parlamentti menettelivät alkujaan korvataksaan kollegiaalisen järjestelmän. Ruhtinaalla ja virkamiehillä oli samoja intressejä, molemmat tahot eivät halunneet jakaa valtaansa parlamentin kanssa, joten he liittoutuivat. Tilanne johti ns. virkaministerin aseman perustamiseen, jota kai voidaan pitää samana kuin mikä nykyisin pääministerillä on. Virkaministerin tehtävänä oli johtaa kabinettia ja olla vastuussa ruhtinaalle. Täten ruhtinas vältti konfliktit parlamentin ja puolueiden kanssa, sillä virkaministeri vastasi niistä. Weber toteaa, että politiikan kehittyminen järjestäytyneeksi organisaatioksi ja toimintatavoiksi johtaa kahteen julkisten käytänteiden toimijoihin, ammattivirkamiehiin ja poliittisiin virkamiehiin. Ammattivirkamiehet ovat tehtävänsä koulutettuja ja alansa erikoistuneita, kun taas poliittiset virkamiehet ovat helposti korvattavissa ja saattavat täten vaihtua esimerkiksi poliittisen vallanvaihdon myötä. Toisin sanoen, ammattivirkamiehillä on tietoa ja osaamista poliittisten virkamiesten toteuttamista päätöksistä. (Weber 1994, 324-326.)

Weber korostaa virkamiehen kutsumusta ammattiinsa. Kutsumuksesta työtään tekevän virkamiehen on tärkeää pysyä puolueettomana ja vastata hänelle annettun viran hallinnosta. Hänelle kuuluu vastuu virkatehtävistä, eikä todellisen virkamiehen tule sekaantua poliittisiin kamppailuihin. Weberin mukaan poliittiset kamppailut ovat poliittisten johtajien ja heidän kannattajiensa vastuulla. Jo aiemmin mainittu virkamiehen tuntema kunnia ammatistaan edellyttää häntä toteuttamaan hänelle annettuja käskyjä, vaikka ne eivät häntä itseään henkilökohtaisesti miellyttäisikään. Weber painottaa, että poliittisten johtajien tehtävä on ottaa vastuu päätöksistä, ei suinkaan virkamiehen. (Weber 1994, 330-331.)

Esimerkiksi poliittisesta johtajasta Weber ottaa demokraattisessa järjestelmässä ja länsimaissa tyypillisen hahmon, nimittäin demagogin. Demagogi on kansanjohtaja ja –kiihottaja, joka käyttää yleensä puhuttua sanaa. Vaalipuheet ovat hyvä osoitus demagogin toiminnasta. Kirjoitetulla sanalla on puhetta kestävämpi vaikutus, ja Weber näkeekin toimittajan ammatilla olevan yhtäläisyyksiä demagogin kanssa. Weber kritisoi yhteiskuntaa siitä, että toimittajan työtä ei osata arvostaa. Toimittajat luokitellaan yhteiskunnan ala-arvoisiksi toimijoiksi, vaikka he tekevät Weberin mielestä vastuullista työtä. Weber arvelee, että heidän töidensä vastuuttomuus kyllä huomataan sen sijaan, että

tunnustettaisiin laadukas osaaminen silloin, kun siihen on aihetta. Weberin mukaan toimittajan työ on kutsumuksellista, ja täten hän pohtii voiko toimittaja nousta poliittiseksi johtajaksi. Weber on sitä mieltä, että toimittajan työ on eräs tärkein väylä vaikuttaa ammattimaisesti poliittiseen elämään ja sen toimintoihin. Tällä perusteella toimittajaa voidaanakin luonnehtia ammattipoliitikoksi. (Weber 1994, 331-334.)

Seuraavaksi esittelen Weberin näkemyksiä ammattipoliitikoista puolueorganisaation näkökulmasta. Ensinnäkin Weber määrittelee puolueen muutamana järjestäytyneenä henkilönä tavoitteenaan osallistua vallanjakoon yhteiskunnassa, ja jotka haluavat kerätä itselleen kannattajia. Tämä prosessi vaatii jäsenien hankkimista, ehdokkaiden asettamista vaaleihin, varainkeruuta ja kampanjointia, jotta puolue saisi äänestäjiä. Puolueorganisaatiossa heillä on erityisesti valtaa, jotka tekevät jatkuvaa työtä puolueessa ja toisaalta heillä, joista koko organisaation olemassaolo on riippuvainen. Riippuvaisuus voi olla taloudellista tukea rahoittajilta tai vapaaehtoista työvoimaa henkilökunnan muodossa. Weber toteaa, että puolueet ovat vastuussa parlamentin vahtimisesta. Täten puoluejohtajalla on erityinen vaikutusvalta puolueessa. (Weber 1994, 335;338-339.)

Weberin näkemys vahvasta puoluejohtajasta on luonnehtia tätä kansandiktaattoriksi. Kuvailua voidaan perustella sillä, että puoluejohtajalla on käytössään valtavan suuren puoluekoneiston keinot koota kannattajia. Mitä taas tulee puoluejohtajaa kuvaaviin piirteisiin, Weber ottaa esille demagogisen puheen voiman. Puheen, joka yllyttää kansaa, tulee vedota tunteisiin. Weberin mielestä on kuitenkin muistettava, että pelkkä demagogi ei puoluejohtajana pärjää, sillä kyseessä on vastuullinen työ. (Weber 1994, 343.)

Esiteltyäni Weberin ajatuksia poliittisesta osallistumisesta ja eri toimijoista poliittisessä elämässä on aika tiivistää hänen käsityksiään aiheesta. Weber näkee politiikan antina sen tuottaman vallantunteen siihen osallistuville ja työkseen politiikkaan osallistuva voi saada mielihyvää siitä, että hän vaikuttaa ihmisiin juuri käyttämällä valtaa. Weber huomauttaa, että tuon vallan myötä tulee aina vastuu. Vastuu näyttäytyy Weberille arvoina, joita poliitikon tulee vaalia. Tärkeimmät näistä ovat intohimo, vastuuntunto ja arvostelukyky. Pelkkä intohimo asiaan ei riitä, hyvän poliitikon piirteisiin kuuluu myös objektiivisuus. Poliitikalle omistautuminen on kiinni intohimosta ja sen säilyttämisestä. Weber muistuttaa, että poliitikon tulee ottaa etäisyyttä asioiden lisäksi myös omaan itseensä, ja näin välttyä turhamaisuudelta. On nimittäin mahdollista, että vallantavoittelusta saattaa tulla

henkilökohtaista ja itsetarkoituksellista, vaikka vallan tulisi olla väline tarkoituksen saavuttamisessa. Turhamaisuus ei kuitenkaan ole poliitikon pahin virhe, sillä Weberin mukaan objektiivisuuden puute ja vastuuttomuus ovat poliitikon pahimmat kompastuskivet. (Weber 1994, 352-354.)

Poliitikko toimii yhteiskunnassa, eikä arvotyhjössä. On myös totta, että kaikki poliitikot ovat ihmisiä, joilla jokaisella on omanlaisensa arvomaailmansa, joka on rakentunut ties minkä uskonnollisen, uskonnottoman tai vaikkapa aatteellisen pohjan perusteella. Edellä Weber on todennut, että politiikka on valtakamppailua ihmisten kesken, joten voimme olettaa myös arvokonflikteja ihmisten toimiessa politiikassa. Täten onkin mielenkiintoista tutkia Weberin pohdintaa etiikan ja politiikan suhteesta. Weber lähestyy aihetta todeten, että molemmissa, niin etiikassa kuin politiikassa seuraukset seuraavat tekoja. Evankeliumin etiikka on hyvin yksinkertainen ja kokonaisvaltainen, vaikka sinua on lyöty, käännä toinenkin poskesi. Viestin merkitys on se, että meidän tulee elää kuten Jeesus, emmekä saa turvautua väkivaltaan. Poliitiikka päinvastoin perustuu valtaan ja väkivallan käyttöön, politiikka ei kehota ns. kääntämään toista poskea. (Weber 1994, 357-358.)

Weber määrittää etiikan mukaisesti toimivia henkilöitä kahdella tapaa. Etiikkaa voidaan harjoittaa vakaumuksesta tai vastuun pohjalta. Henkilö, joka Weberin määritelmän mukaan noudattaa vakaumuksellista etiikkaa toimintansa perustana saattaa tiedostaa toimintansa edulliset tai epäedulliset seuraukset. Seurausten ollessa epäedullisia joko hänelle itselleen tai edustamalleen ryhmälle, henkilö syyttää tilanteesta maailmaa, ei siis omia tekojaan tai Jumalaa. Vastuullisen etiikan harjoittaja taasen ei kiellä vastuutaan, joka eittämättä seuraa tekoja. (Weber 1994, 359-360.)

Weber toteaa, että politiikassa varsinkin esiintyy eettisiä jännitteitä päämäärän saavuttamisen ja siihen käytettyjen keinojen kesken. Hän esittääkin oivallisen kysymyksen miten hyvää voidaan saavuttaa ilman moraalisesti arveluttavia keinoja ja miten samalla voidaan välttyä huonoilta sivuvaikutuksilta. Onko mahdollista, että päämäärä pyhittää keinot. Koska politiikka perustuu väkivallan läsnäoloon, tulee jokaisen politiikkaa ammatikseen harjoittavan olla tietoinen näistä eettisistä ristiriidoista. (Weber 1994, 360-361;365.)

3.3 Michel Foucault'n valta-analyysi

Michel Foucault esittää huomioitaan vallasta ja sen olemuksesta teoksessaan *Power/Knowledge* (1981). Foucault tarkastelee ilmiötä valta useammalta kuin yhdeltä kannalta, mutta ilmaisee kuitenkin oman mielipiteensä selkeästi. Kyseisessä teoksessa Foucault esittelee kaksi käsitystä vallasta, joissa taloudellinen, käytännöllinen näkökulma on korostunut. Ensimmäistä hän nimittää liberaaliksi käsitykseksi poliittisesta vallasta. Liberaalin käsityksen mukaan valta on jonkinlainen hyödyke, jonka voi omistaa kuten kauppatavaran. Täten valtaa voi siirtää itseltään toiselle sopimusta käyttäen ja samoin myös saada valtaa. Toinen näkemys vallasta on marxilainen, jota luonnehtii samanlainen taloudellinen käytännöllisyys kuin edellistä. Valta ilmenee marxilaisen näkemyksen mukaan luokkayhteiskunnan hallinnassa ja tuotannon ylläpidon roolissa. (Foucault 1981, 88-89.)

Liberaalia ja marxilaista käsitystä poliittisesta vallasta yhdistää niiden molempien käytännöllinen, jopa taloudellinen näkemys vallan olemuksesta ja toiminnasta yhteiskunnassa. Foucault näkee kritisoitavaa molempien tavassa määrittää valtaa. Liberaalin käsityksen ongelmaksi Foucault nostaa vallan määrittelemisen omistettavaksi ominaisuudeksi. Marxilainen käsitys vallasta antaa taasen liikaa painoarvoa talouden instrumenteille ja Foucault kyseenalaistaakin onko vallan tehtävä todella palvella vain taloudellisia päämääriä. (Foucault 1981, 88-89.)

Nostettuaan esille kahden edellä mainitun käsityksen ongelmat Foucault ilmaisee mielenkiintonsa tarkastella valtaa sellaisen näkökulman kautta, joka ei kosketa taloudellisia seikkoja, ja samalla hän haluaa hylätä käsityksen, että valta olisi omistettava ominaisuus. Lähtökohdaksi Foucault ottaa ajatuksen, että valtaa käytetään ja juuri käytettäessä valta näyttäytyy. Paremmin ilmaistuna Foucault tarkoittaa, että valta ilmiönä on olemassa silloin, kun sitä käytetään. (Foucault 1981, 89.)

Foucault'n mielestä kapea ja varsin harhaanjohtava käsitys vallasta on nähdä se pelkästään tukahduttavana voimana. Hänen mukaansa, jos vallan näkee esimerkiksi ainoastaan tekojamme rajoittavina lakeina, muodostaa näin vallasta sangen kielteisen ja yksipuolisen näkemyksen. (Foucault 1981, 119.) Foucault'n mielestä valta voidaan nähdä

tukahduttajana tai liittää tukahduttamiseen myös muidenkin kuin lakien kautta. Esimerkiksi valta voidaan liittää luonnon, yhteiskuntaluokan tai yksilöiden alistamiseen (Foucault 1981, 90). Foucault ei siis kuitenkaan koe, että valta on ainoastaan jokin negatiivinen asia, joka vaikuttaa tukahduttamisen kautta, mutta hän mainitsee, että valta voi käyttää apunaan sensuurin ja poissulkemisen työvälineitä (Foucault 1981, 59).

Mielestäni Foucault tuo objektiivisesti esiin vallan negatiivisen puolen, sellaisen mitä usein kylmänä ja ei-toivottuna pidetään. Negatiivisella puolella vallasta viitataan sen yhdistämiseen asioiden tukahduttajana tai alistajana. Toki voidaan ajatella, että kaikki eivät koe esimerkiksi otettua lakien olemassaoloa tukahduttamisena vaan päinvastoin tervetulleena ilmaisuna järjestyksestä ja tasa-arvosta. Toisaalta, Foucault korostikin juuri ihmisten omaa käsitystä ja näkemystä laeista. Mitä mieltä me itse olemme niistä? Jos todella koemme vallan lakina, joka ainoastaan kieltää, olemme täten sokeita vallan toiselle, mahdollisuuksia tarjoavalle puolelle.

Valtaa voidaan siis tarkastella myös toiselta näkökannalta. Foucault toteaa, että valta vaikuttaa koko yhteiskunnalliseen rakenteeseen ja jokaiseen yksilöön. Valta tuottaa hyvää, kuten tietoa ja diskurssia. Valta on siis voimavarana tuottava, ei ainoastaan tukahduttava. (Foucault 1981, 59;119.) Vallalla ja tiedolla on oma erityinen suhde. Foucault'n mielestä tieto (knowledge) voidaan nähdä eräänlaisena prosessina ja vallan muotona. Tieto vaikuttaa valtaan, sillä tiedon avulla ja kautta valtasuhteet välittyvät ja tulevat ilmi. (Foucault 1981, 69.) Foucault'n huomio tiedon ja vallan kiinteästä suhteesta on mielestäni merkittävä. Jopa siinä määrin, että voidaan kysyä mitä merkitystä vallalla on, jos kukaan ei tiedä siitä tai tieto siitä ei välity muille. Mielestäni vallankäyttö on sikäli turhaa, jos kyseisellä toiminnalla ei ole sille tarvittavaa yleisöä.

Vallankäytön ja sille tärkeän yleisön suhde nostaa esiin lukuisia pohdinnan arvoisia kysymyksiä. Oletetaan, kuten Foucault asian ilmaisee, että valta ilmenee toiminnan kautta (Foucault 1981, 89). Täten vuorovaikutus on mielestäni tärkeä edellytys vallankäyttäjän ja vallankäytön kohteen välillä. Vuorovaikutus voi perustua välittömään kontaktiin näiden kahden edellä mainitun tekijän välillä tai vuorovaikutus voi liittää subjektin ja objektin yhteen myös etäältä. Välitön kontakti voisi esimerkiksi olla kahden ihmisen välinen vuorovaikutustilanne, jossa vallankäyttäjän yrittäisi vakuuttaa kohteensa puolelleen käyttäen vaikkapa asiantuntijuuttaan hyväkseen. Tässä esimerkissä vallankäyttäjän voi perustella

omaa puoltaan tai asiaansa, mihin hän haluaakaan kohteensa sitoutuvan paremmalla tietoudellaan ja näin olla vakuuttava. Toisaalta hänellä on myös mahdollisuus sulkea pois kohteelta oman kantansa kannalta epämiellyttävät seikat olemalla kohdettaan askeleen edellä asiantuntijana. Tällainen tilanne mielestäni kuitenkin vaatii nimenomaan kohdetta, joka ei ole samanarvoisessa asemassa tiedollisesti kuin vallankäyttäjä, muutoin tilanne ei ole hedelmällistä maaperää vallankäytölle.

Edellä mainittu esimerkki on varsin yksinkertainen lähestymistapa vallankäyttöön. Foucault kuvailee valtaa aina läsnä olevaksi, joksikin, mikä myös aina on ollut läsnä (Foucault 1981, 141). Olen samaa mieltä tässä Foucault'n kanssa. Foucault käyttää ilmaisua 'aina', ja tulkintani on, että sillä hän viittaa ihmisten keskinäiseen vuorovaikutukseen. Siitä asti, kun ihmiset ovat kyenneet kommunikoidaan keskenään, muodostamaan liittoja ja vähitellen rakentamaan yhteiskuntaa, on valta ollut läsnä. Kulunut sanonta 'jo antiikin kreikkalaiset' ei riitä paikallistamaan valtaa ajassa tai paikassa. Todennäköisesti jo ennen puhetta, tulentekijä tai paras metsästäjä on käyttänyt valtaa.

Mielestäni vallan ja vallankäytön idea on siinä, että sillä on seurauksia. Foucault toteaa, että valtaa voidaan tarkastella suhteessa yksilöön. Valta vaikuttaa siten, että ensinnä yksilö tulee tietoiseksi omasta olemassaolostaan. Voidaan sanoa, että tässä vaiheessa valta sijoittaa itseään yksilöön. Tietoisuus itsestä ja vallantunne johtavat kuitenkin väistämättä yksilön ja yksilöön sijoitetun vallan eräänlaiseen kamppailuun. Yksilö vastaan valta. Havainnoivaksi esimerkiksi Foucault mainitsee yksilön, joka viihtyy nudistina, mutta huomaa joutuvansa kamppailemaan yhteiskunnan valtainstituutioita vastaan, sillä asia ei ole yleisesti hyväksyttävää. (Foucault 1981, 56.)

Kuten edellä on todettu, Foucault kiinnittää huomiota vallan ja tiedon kiinteään suhteeseen. Foucault korostaa lisäksi totuuden merkitystä vallan käsitykselle. Häntä kiinnostaa miten valta ja totuus vaikuttavat rinnakkain yhteiskunnassa. Foucault'n mielestä vallankäyttö vaatii totuuden tuottamista, kuten päinvastoin totuuden tuottamisprosesseihin yhteiskunnassa vaikuttaa vallan jatkuva läsnäolo. Vallan ja totuuden rinnakkaiselo on Foucault'n mielestä niin äärimmäistä, että kummatkin ovat toistensa elinehtoja. (Foucault 1981, 69, 93.)

Vallankäyttö ja tieto muodostavat mielenkiintoisen yhdistelmän. Tieto on valtaa ja Foucault'n ajatuksia toistaakseni eritoten tiedon avulla valtasuhteet välittyvät (Foucault 1981, 69). Tiedosta pääsemme ajatukseen yleisöstä, jota vallankäyttö mielestäni tarvitsee ollakseen kestäväää ja menestyksellistä. Yleisö voi koostua yhdestä yksilöstä tai määrittelemättömästä joukosta. Pääasia on, että vallankäyttö huomataan, tiedostetaan ja mahdollisesti siitä informoidaan muita. Tosin vallankäytön seuraukset eivät välttämättä aina tuota näin mutkattomia reaktioita yleisössä. Yleisö voi huomata vallankäytön, mutta jättää asian sikseen. Vallankäyttö on sangen arkipäiväistä, ja tiedostamme ja kutsumme vallankäytöksi helposti jotain, mikä liittyy yksinomaan politiikkaan. Kuitenkin valtaa ja vallankäyttöä on ympärillämme joka päivä ilman, että huomaamme itsekkin olevamme vallankäyttäjiä ja vallankäytön kohteita.

Foucault kokee, että valtasuhteet ulottuvat pidemmälle kuin itse Valtio tai pikemminkin valtiolliselta tasolta paikallisille toimintakentille. Tällä Foucault tarkoittaa, että valta ja valtasuhteet vaikuttavat rinnakkain vahvasti muiden yhteiskuntasuhteiden, kuten tuotannon, sukulaisuuden tai seksuaalisuuden kanssa. Näin ollen Foucault tuo esiin, että pelkän valtiollisen vallan korostaminen jättää varjoonsa vallan muiden vaikutusten ja toimintatapojen tarkastelun. (Foucault 1981.) Palataksemme Foucault'n ajatuksiin vallasta tukahduttavana ja kontrolloivana, hän nostaa esiin erään vallankäytön näkökulman, nimittäin valvonnan (*surveillance*). Valvontaa käytetään Foucault'n mielestä vallankäytön työvälineenä, mikä vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen ja asenteisiin, toisin sanoen heidän jokapäiväiseen elämään. (Foucault 1981, 38-39.)

Foucault pureutuu valvonnan myötä termiin panoptismi, joka juontaa nimensä Panoptikon-keksinnöstä. Panoptikon on vankilarakennus, jossa kaikkia vankeja on mahdollista valvoa ilman, että he huomaavat olevansa tarkkailun kohteena. Panoptismi on Foucault'n mukaan kehitystä valta-käsitteelle. Panoptismi koostuu järjestelmästä valvonnan toimintatapoja. Se toimii erityisesti paikallistasolla ja kylvää vallan vaikutuksia täten paikallisesti. Esimerkkinä panoptismista voidaan nähdä sairaaloissa täytettävät kyselylomakkeet. (Foucault 1981, 71.)

Nykyajassa on oman käsitykseni mukaan useita panoptismille tyypillisiä piirteitä havaittavissa. Monet arkipäiväiset rutiinit vaativat käyttäjältään henkilökohtaista salasanaa. Pankit tarjoavat salasanaan perustuvia palveluitaan internetissä, matkapuhelimen käyttöön

vaaditaan oma PIN-tunnus ja lähes korvaamaton sähköposti toimii henkilökohtaisilla tunnuksilla. Toki kaikki nämä yksilökohtaiset tunnukset eri käyttötarkoituksiin edesauttavat käyttäjäturvallisuutta, mutta kieltämättä tulee mieleen, että mihin omat tiedot lopulta päätyvät. Samalla, kun sitoutuu palveluun, joka vaatii salasanaa toimiakseen, joutuu yleensä luovuttamaan myös henkilökohtaisia tietoja itsestään palvelun tarjoajalle. Luovuttaessamme tietojamme eteenpäin vahvistamme valvonnan otetta.

Weberin ja Foucault'n näkemyksissä voidaan havaita yhteneväisyyksiä. Foucault ottaa esille omissa pohdintoissaan vallan alistavan ja tukahduttavan puolen, vaikkakaan ei sitä halua korostaa. Foucault kokee, että valta ilmionä tarjoaa paljon muutakin kuin sen alistavaa aspektia, jotain positiivista, mistä voimme hyötyä (Foucault 1981, 59;119.) Weber tuo myös esille vallan nurjan puolen, liittämällä sen politiikkaan nimittäin väkivallan muodossa. Weberin mukaan politiikka on kamppailua vallasta ja tämä kamppailu voi olla väkivaltaista. (Weber 1994, 357-358.) Foucault käyttää vallasta puhuessaan termiä valvonta (surveillance), millä hän tarkoittaa eräänlaista vallan konkretisoitumismuotoa, työvälinettä, jolla ihmisiä kontrolloidaan arjessa (Foucault 1981, 38-39). Liittäisin tähän yhteyteen Weberin käsitteen hallinta (domination), joka lyhyesti tarkoittaa ihmisjoukon alisteista tottelevaisuutta annetuille käskyille (Weber 1978, Vol.1:212). Sekä Weber että Foucault kokevat, että valta on se tekijä, jonka avulla voidaan onnistua hallitsemaan muita, sekä yksilöitä että suurempia joukkoja. Hallintaa voi jatkaa käyttämällä valtaa tehokkaan valvontakoneiston muodossa

4 METODINA SEMIOOTTINEN KUVA-ANALYYSI

Käsittelen tutkimuksessani poliittisia muotokuvia, joista ennakko-olettamukseni mukaan on löydettävissä viittauksia valtaan. Muotokuvien kohteena on merkittäviä poliitikkoja ja aikajana aineistossani on noin 40 vuoden pituinen. Poliitikko on ilmeinen tekijä jo kohteiden itsensä vuoksi, mutta haasteena onkin saada muotokuvista esiin joko ilmeiset tai piilotetut viittaukset henkilöiden valtaan. Tässä tarkoituksessa käytän soveltaen semiotiikkaa kuva-analyysin pohjana.

Tutkimukseni perustuu ajatukseen, että rajatessani aiheen ja kohteen huolellisesti muotokuvia on mahdollista tutkia oikean käsitteistön avulla. Perushypoteesini on, että valitsemani muotokuvat ovat vallan representaatioita. Mahdolliset vallanmerkit purkautuvat kuvasta vastaanottajalle kaikille avautuvilla visuaalisilla merkityksillä tai esimerkiksi tarkempaa tarkastelua vaativien symbolien kautta. Semiotiikka on tässä kohtaa se työkalu, jonka avulla näitä merkkejä luen auki. Harvoin kuvassa nimittäin lukee esimerkiksi poliittisen vaikuttajan vieressä, että ”minä käytän valtaa”. On hienovaraisempiakin tapoja esittää asia. Jotta näihin esittämistapoihin pääsisi käsiksi ja kuvia luettua auki, on syytä tutustua semiotiikan perustermeihin. Semiotiikan käsitteillä pääsee kuvaan teoreettisella tasolla kosketuksiin. Varsinainen kuva-analyysi on kuitenkin muutakin kuin termien kanssa keskustelua, muotokuvien merkitysten peilaaminen omiin kokemuksiin on analyysivaiheessa tärkeää.

4.1 Semiotiikan käsitteistöä

Charles Peirce on kehittänyt teorian merkeistä, jotka hän jakaa kolmeen erilaiseen kategoriaan. **Ikoninen** merkki on kohteensa kaltainen, sillä on kohteensa luonne. Valokuva on hyvä esimerkki ikonisesta merkistä. **Indeksi** puolestaan viittaa suoraan kohteeseensa, esimerkiksi savu on tulen indeksi. **Symbolin** yhteys kohteeseen on epäsuora, sillä symbolit perustuvat tapoihin ja sovittuihin sääntöihin. Symboli on siis abstrakti merkki. Esimerkiksi on kansainvälisesti sovittu, että punainen risti on symboli. (Peirce 1992, Vol 1: xxxvii, 225-226; ks. Fiske 1992, 70-72.)

Peircen näkemyksen mukaan merkki on yleisesti ottaen jokin, joka edustaa jotain toista eli **objektiaan**. Peirce ei kuitenkaan tyydy merkin ja objektin varsin yksinkertaiseen suhteeseen, vaan hän ottaa esille vuorovaikutustilanteen, joka syntyy, kun merkkiä ja täten sen edustamaa kohdetta tulkitaan. Peircen termi mielikuvalle, joka tulkitsijassa herää merkin (ja tietysti objektin) myötä, on **tulkitsin** (interpretant). Merkin, objektin ja tulkitsimen välillä vallitsee kiinteä kolmiyhteys, mikä tarkoittaa, että yhtä näistä käsitteistä ei voi poistaa yhtälöstä ilman, että muut menettäisivät merkityksensä. (Peirce 1992, Vol 1: xxxvi.) Janne Seppänen ottaa myös esille Peircen käsitteen tulkitsin. Seppänen kokee, että Peircen määrittämä tulkitsin on mielikuva, jonka tietty merkki ihmisessä herättää. Tulkitsin ei kuitenkaan ole sama asia kuin merkin edustama objekti. Tulkitsin on siis kokemus, joka syntyy vuorovaikutuksessa merkin kanssa. Omat kokemukset vaikuttavat, mutta omalta osaltaan yhteiskunta ja ympäröivä todellisuus asettavat rajansa syntyviin merkityksiin. (ks. Seppänen 2005, 109-110.)

Seppäsen mukaan Peirce on kiinnostunut arkipäivän analyysiprosessista, siitä kuinka tulkitsin toimii. Peirce haluaa tutkia kielen sosiaalisia ulottuvuuksia käytännönläheisesti. Hän näkee merkitysten ja tulkintojen yhteisöllisyyden. (ks. Seppänen 2005, 110.) Tässä mielessä Peircen mukainen lähestymistapa aineistoon on syytä ottaa huomioon, kun teen omaa tutkimustyötäni. Omat kokemukseni vaikuttavat kuvalle antamiini merkityksiin, olen tavallaan oman kulttuurini tuote siinä missä tutkittava kohteenikin.

Peirce itse määrittelee merkkien lisäksi tulkitsimet (interpretant) eli mielikuvat merkin edustamasta kohteesta kolmeen luokkaan. Ensinnä voidaan mainita looginen tulkitsin, joka syntyy, kun merkkiä on riittävästi pohtinut. Toisena Peirce tuo esiin dynaamisen tulkitsimen, joka merkistä itse asiassa muodostuu. Viimeisenä tulkitsimena on määritelmä välittömästä mielikuvasta, jonka merkki itsessään tuottaa. (Peirce 1992, Vol 1: xxxvi-xxxvii.)

Peirce korostaa merkin, objektin ja tulkitsimen kiinteää kolminaisuutta ja yhteenkuuluvuutta. Tämä näkemys sulkee intuition pois asioiden tulkittamisesta. Peircen mielestä me emme voi vain tietää, siis ilman mitään perusteita, jotain esimerkiksi henkilöstä tai mistä tahansa kohteesta ilman, että merkki olisi mukana vaikuttamassa mielikuvan muodostumisemme. (Peirce 1992, Vol 1: xxxix.) Peircen käsityksen mukaan siis, emme voisi muodostaa oikeastaan mistään ennakkokäsitystä pelkän intuitiomme toisin

sanoen vaistomme varassa. Peirce vaatii järjestelmää havaintojemme tueksi, perusteluja, ilmeisesti juuri merkkien muodossa. Mitä siis teemme enää vaistollamme, kun teemme arvostelujamme maailmasta, sen sisällöstä.

Seppänen esittelee toisen merkittävän näkemyksen, nimittäin Ferdinand de Saussuren määritelmän **merkistä**. de Saussure oli kielitieteilijä ja kritikoijaksi ajatusta, että merkit vain nimeävät asioita. Hän tekee semioottisessa ajattelussaan selvän eron äänellisen merkin ja psykologisen merkin välille. Äänellisellä merkillä tarkoitetaan lausuttua sanaa, esimerkiksi pöytää, samalla äänellinen merkki voi olla myös psykologinen, jos ajattelemme pöytää mielikuvana päässämme. Toisin sanoen de Saussuren ajattelun mukaan merkki yhdistää pöydän käsitteen (merkitty) ja sen äänellisen ilmaisun (merkitsijä). (Seppänen 2005, 108.)

Kyösti Pekonen analysoi symbolin määritelmää teoksessaan *Symbolinen modernissa politiikassa*. Aiemmin on todettu, että Peirce määritteli symbolien perustuvan sovituille säännöille ja tavoille. Tästä Pekonen jatkaa symbolin määrittelyä ilmaisten, etteivät nämä esiinny mitenkään irrallaan yhteiskunnassa tai yhteisössä. Symbolit eivät ole meille mistään ulkopuolelta annettuja käsitteitä. Symbolit kuuluvat osaksi kulttuuria ja sen käsitettä, osaksi tapaamme havainnoida maailmaa. Voidaan jopa sanoa, että yhteiskuntaa ja kulttuuria ei voida käsitteinä oikeastaan erottaa toisistaan. Pekonen korostaa kielen tärkeyttä ihmiselle. Ihminen kokee ja havaitsee maailman symbolisesti, sillä hän oppii sanoja ja käsitteitä sekä kieltä, joiden kautta hän jäsentää aistihavaintoihin pohjaamia kokemuksiaan. (Pekonen 1991, 15-16.)

Pekonen nostaa esille Peircen tekemän havainnon symbolista abstraktina merkinä. Koska symbolin ja sen edustaman objektin välinen yhteys on siis epäsuora - ja symbolisen merkin tarkoitus on viestiä jostain abstraktista - voi hyvinkin olla mahdollista, että sama symboli merkitsee eri käyttäjille lukuisia eri tulkintoja. Pekonen huomauttaa näin, että symboli itsessään ei automaattisesti sisällä merkitystä, vaan se jättää merkityksen muodostamisen symbolin käyttäjän vastuulle. (Pekonen 1991, 23.)

Pekosen nostama ajatus saman symbolin monista vaihtelevista tulkinnoista on kiehtova. Ihmisen mielikuvituksella ei onneksi ole rajoja, luulenkin, että niin monta kuin on tulkitsijaa, niin monta on tulkintaa. Nimenomaan symbolin abstrakti viestintätarkoitus, tekee siitä erityisen merkin. Pekonen tuo esille Susanne K. Langerin ajatuksen, että

symboli tulee erottaa objektistaan. Täten symbolin ”erityisyys” korostuu. Langerin mukaan symbolin idea ja tarkoitus on auttaa meitä muodostamaan mielikuvia, eikä niinkään kiinnittää huomiota symbolin edustamaan kohteeseen. (ks. Pekonen 1991, 25.)

Oman tutkimukseni kannalta tärkeää aihetta sivuten eli representaatioita, joissa käytetään symboleja tai symbolismia, Pekonen huomauttaa, että tarkoitus ei ole ainoastaan heijastaa todellisuutta vaan pyrkiä tulkitsemaan ja selittämään sitä juurikin symbolismia hyväksi käyttäen. Pekonen ehdottaa, että symbolia voi lähestyä tutkimuskohteena ”jonkin merkityksellistämisenä”. (Pekonen 1991, 36.) Kyseinen jonkin merkityksellistäminen saa minut miettimään työni aineistoa, ja mitä teemoja tai aatteita sieltä löytyvät symbolit merkityksellistävät. Lähtöajatuksena on löytää valtaan liittyviä merkkejä. Pekosella on ajatuksensa vallan symboloinnista yhteiskunnassa. Hänen mukaansa me pidämme vallan symboleja lähes itsestäänselvyyksinä, toisin sanoen ne ovat meille niin luonnollisia, ettemme oikeastaan ajattele niitä symboleina vaan ilmauksina yhteisöllisyydestä. Täten voidaan sanoa, että valta on ritualisoitunutta yhteiskunnassamme ja sen myötä myös kaikki valtaan liittyvät symbolit. Pekosen mukaan, on huomattava, että valta on käsite, joka nimenomaan ilmaistaan symbolien avulla. Vallasta viestitään siis symboleilla. (Pekonen 1991, 37.)

John Fiske lähtee purkamaan viestinnän tutkimusta määrittämällä kahden erilaisen pääkoulukunnan lähestymistavan aiheeseen. Ensimmäistä, jonka esittelen lyhyemmin, hän kutsuu **prosessikoulukunnaksi**. (Fiske 1992, 14.) Jätän tämän suuntauksen vähemmälle huomiolle, koska se ei ole tutkimukseni kannalta yhtä oleellinen kuin toinen Fiske esittelemistä tutkimustavoista. Prosessikoulukunta lähestyy viestintää nähden sen sanomien siirtona. Sen huomio kiinnittyy siihen, miten lähettäjät sisäänkoodaavat ja toisaalta vastaanottajat uloskoodaavat viestejä. Sisäänkoodaamisella tarkoitetaan tässä teksteihin ikään kuin salakirjoitettua viestiä, joka uloskoodauksella voidaan purkaa. Nimensä mukaisesti viestintä nähdään prosessina, jolla henkilö voi vaikuttaa toisen henkilön käyttäytymiseen tai mielentilaan. Jos koetaan, että jotain meni pieleen eli viestintä epäonnistui, prosessi pilkotaan ja se käydään vaiheittain läpi. Tutkimuskohteina prosessikoulukunnalla on viestintäteot. (Fiske 1992, 14-15.)

Lähtökohta, jonka ajatuksia käytän hyödykseni omassa tutkimuksessani edustaa **semioottista koulukuntaa**. Fiskeen määrittämyksen mukaan se perustaa oman viestinnän

tutkimisensa merkitysten tuottamiseen ja vaihtoon. Vuorovaikutuksen rooli on korostunut tässä ajattelussa, toisin sanoen miten sanomat (=tekstit) ja ihmiset toimivat vuorovaikutuksessa tuottaakseen merkityksiä. Toisin kuin prosessikoulukunnassa semioottinen koulukunta ei tunne käsitettä viestinnän epäonnistuminen. Sille kyseessä on todennäköisesti väärinkäsityksestä, joka johtuu viestin lähettäjän ja vastaanottajan kulttuurieroista. (Fiske 1992, 14-15.) Eli merkeillä on eri merkityksiä erilaisissa kulttuuripiireissä eläville ihmisille. Onkin siis hyvä muistaa, että kaikki maailman ihmiset eivät todellakaan elä ja vaikuta samassa kulttuuripiirissä. Esimerkiksi Suomessa lehmä on vain lehmä. Se on hyötyeläin, josta saadaan maitoa ja lihaa, mutta Intiassa sillä on suurempi, jopa pyhä merkitys.

Edellä jo lyhyesti avattuun käsitteisiin pohjaa semioottinen koulukunta. Fiske mukaan sen tutkimuksen perusmenetelmä on semiotiikka eli merkki- ja merkitystiede ja tutkimuskohteina ovat viestintäteokset. Päinvastoin kuin ensimmäisessä koulukunnassa, semiootikkojen mukaan vasta vuorovaikutus vastaanottajan kanssa antaa viestille merkityksen. Vielä vuorovaikutusta korostaakseen semioottinen koulukunta painottaa lukemisen taitoa tai sitä, miten teksti luetaan. Lukemistapahtuma on ikään kuin neuvottelu tekstin ja lukijan välillä. Tekstihän koostuu merkeistä ja koodeista, lukija puolestaan omaa omat kulttuuriset kokemuksensa, jotka myös sisältävät merkkejä ja koodeja. (Fiske 1992, 15-16.) Tästä kohtaamisesta pitäisi syntyä kenties hedelmällinen tekstin tulkinta. Fiske käyttää käsitteitä teksti ja lukeminen tässä varsin laajassa merkityksessä. Teksti voi olla artikkeli lehdessä, romaani, kuva, mainos tai vaikka laulu. Käsite lukeminen puolestaan on mielestäni tekstin tulkitsemista omista lähtökohdista ja niillä kyvyillä mitkä omaa.

Fiske jakaa koodit kahteen luokkaan: suoriin ja esittäviin, niiden erilaisten tehtävien perusteella. **Suorat koodit** välittävät eleitä ja ilmeitä, kun taas tutkimuskohteeni – muotokuvat - kuuluvat **esittäviin koodeihin**. Fiske toteaa, että esittävät koodit toimivat, kun viitataan johonkin ja ne sopivat myös esteettisiin tarkoitukseen. Esittäville koodeille kuuluvat myös metakielelliset tehtävät. On mahdollista, että esittävät koodit sisältävät suorien koodien ominaisuuksia, valokuva voi ilmaista iloa. (Fiske 1992, 91.)

Metafora on myös yksi viestinnän alalla käytetty käsite. Metaforaa käyttämällä muodostetaan uusi ja ehkä jopa outo ilmaisu arkisen asian avulla. Perinteinen esimerkki on ”laiva kyntää merta”. Laivahan ei todellisuudessa voi kyntää merellä, koska kyntöaura on

maalla käytettävä työväline. Tässä ilmaisussa kyntää tarkoittaakin laivan kulkemista merellä, sanottuna vain uudella tapaa. Kiinnostavampaa on kuinka metaforia käytetään arkielämässä, jopa ilman, että niiden käyttöä välttämättä huomaakaan.

G. Lakoff ja M. Johnson nostavat esiin arkielämän metaforien merkityksen. Yhteiskunnassamme tuntuu vallitsevan jako termeihin `ylhäällä/alhaalla`. Alun perin kyseessä on ilmeisemmin ollut käsitys ihmisen ylivertaisuudesta muihin eläimiin verrattuna, olemmehan nousseet kahdelle jalalle ja näin siirtyneet ylöspäin kehityksessä. Raamatun mukaan Kristus nousi kuolleista ja helvetti on alhaalla kun taas taivas ylhäällä. Käytetään myös sanontaa korkea tai alhainen moraali. Useassa tapauksessa `ylhäällä` saa positiivisen arvon ja `alhaalla` on jotain mistä pitäisi päästä eroon. (ks. Fiske 1992, 123-125.) Lakoffin ja Johnsonin ajatukset arkipäivän metaforista ovat hyödyllisiä tutkimuskohteeni kannalta juuri siksi, että tämän kaltainen ylhäällä/alhaalla vastakkainasettelu saattaa tuottaa tulosta tulkitsemisessa, ja siihen on hyvä kiinnittää huomiota.

Altti Kuusamo valaisee semiotiikan olemusta pyrkimyksensä yhdistää se ja visuaalinen esittäminen. Kuusamo muotoilee Fiske esittelemät termit vapaammin, kun hän kokee semiotiikan vaikuttavan kulttuurin eri lohkoilla. Arkipäiväiseltä tuntunut asia saattaa koostua joukosta salattuja koodeja. Semiotiikan tehtävänä onkin paljastaa näitä merkkien julkilausumattomia yhdistelysääntöjä. (Kuusamo 1990, 43-44.) Kuusamo on sikäli samoilla linjoilla kuin Fiske, sillä hän näkee semiotiikan monitieteisenä alana, ja tässä tulkitseen Kuusamon käyttämää yhdistelysääntö-käsitettä lähes vastaavaksi Fiske kooditermille.

4.2 Näkemyksiä poliittiseen kuvanluentaan

Kuvalliset representaatiot politiikan puolella ovat mielestäni mielenkiintoisia tutkimuskohteita. On siis löydettävä kestävä teoreettinen malli, jolla tarkastella kohdetta. Semiotiikan käsitteistä on apua, kun on paikannettava kuvasta jotain konkreettista, mutta kuten edellä mainitsin oma silmä ja kokemus ovat kuvan katsomisessa tärkeitä

apuvälineitä. Seuraavaksi esittelen Janne Seppäsen näkemyksiä kuvan katsomisen metodeista.

Seppänen valottaa kulttuurintutkimuksen historiaa kertomalla, että 1960-luvun lopulla yhteiskuntatieteiden alalla yleistyi ajattelu (nimenomaan Ranskassa), joka korosti yhteiskunnan sääntöjä, rakenteita ja merkityksiä. Ferdinand de Saussure ja hänen semiotiikkansa oli merkittävässä roolissa tuolloin. Ajattelua kutsutaan strukturalismiksi, ja sen idea on, että etsimällä kulttuurista merkityksellisiä rakenteita sitä voidaan analysoida. Jälkistrukturalismi puolestaan testaa edeltäjänsä asettamia rajoja. Se haluaa haastaa lopulliset totuudet tekstien tulkinnossa ja vapauttaa tulkitsijan tunteet ja mielihyvän. (Seppänen 2005, 42-43.)

Itse koen, että nykypäivänä, jolloin visuaalisten representaatioiden tutkiminen edelleen jatkuu, semiotiikka on niin sanotusti tulkitsijan taskussa. On siis mainiota osata peruskäsitteet ja ymmärtää miten ne esimerkiksi kuvassa toimivat, mutta lähtökohtaisesti jonkinlainen tulkinta muodostuu ilman semiotiikkaakin. Semiotiikan ajatusmallit voivat auttaa, jos tulkinnassa ei pääse eteenpäin tai tarvitsee vahvistusta omalle jo muodostetulle käsitykselle. Haluankin omassa tulkintatyössäni soveltaa Seppäsen esittelemän jälkistrukturalismin mukaisesti metodia, joka ei tyydy lopulliseen totuuteen, ja annan tunteilleni vapauden puhua. Aion kuitenkin pitää sen semiotiikan siellä taskussa, käyttövalmiina.

Kuinka vastaanottaja katsoo kuvaa, ja millaisen merkityksen katse ja katsominen saa, on Seppäsen mielestä olennainen osa visuaalista kulttuuria (Seppänen 2005, 18). Seppänen avaakin poliittisen ulottuvuuden visuaaliseen maailmaan perustellessaan kuvien ja yhteiskunnan kiinteää suhdetta seuraavasti:

”...visuaalisen kulttuurin kuvastot ovat poliittisia kuvastoja. Jokainen mainos tai uutiskuva tuotetaan yhteiskunnassa ja siihen kytetään aina joitain merkityksiä sulkemalla joitain muita merkityksiä ulkopuolelle.” (Seppänen 2005, 15.)

Näin kommentoidessaan visuaalisen kulttuurin kuvastojen poliittisuutta, tarkoittaa Seppänen kuinka merkityksellisiä valintoja kuvien tekijät muodostavat tuottaessaan niitä esille. Valinta käyttää tiettyä väriä kuvassa tai liittää yhteen ristiriitaisia symboleita on

varmastikin tietoisesti tehty päätös. Useammin katseemme kiinnittyy kuvassa juuri siihen, mitä siinä näkyy eli toisin sanoen mitä on meille katsojille tarjolla. Harvemmin pysähdymme miettimään mitä kuvasta puuttuu, onko siitä jätetty kenties tahallaan jotain pois, jotain joka voisi suututtaa tai muuten saada meissä katsojissa aikaan epähaluttuja tunteita.

Seppänen herättää kysymyksen juuri mainoskuvien iloisen täydellisen maailman muovimaisuudesta. Mutta tottahan on, että kauniit ja hyvin muodostuneet ihmiset saavat tuotteita myydyksi paljon paremmin kuin esimerkiksi vammaiset (Seppänen 2005, 15.) Valinnat merkitsevät myös valtaa. Tämä valta on mielestäni hyvinkin vastuullista, sillä kuvastoilla voidaan yrittää muokata tai ainakin pyrkiä muokkaamaan ihmisten käyttäytymistä. Mainokset vaikuttavat kuluttamistapoihimme, ja yleinen nais- tai mieskuva kuvastojen parissa vaikuttaa todennäköisesti nuoriin ja heidän vartalokuvaansa. Alue, josta olen kiinnostunut, on poliittiset kuvastot. Poliittisiin kuvastoihin kuuluu mm. vaalimainonta ja poliittisten vaikuttajien muotokuvat. Valintaprosessit ohjaavat kuvien tekemistä myös muualla kuin mediakuvastoissa.

Arja Elovirta on Seppäsen tavoin perehtynyt kuvalliseen esittämiseen ja havaitsemiseen. Elovirran mukaan ottaessamme kuvan tarkasteltavaksemme heijastamme siihen merkityksiä, joita siinä ei päällepäin näy. Tämä johtuu siitä, että kukaan katsoja ei ole ”tabula rasa”, vaan hänellä on omat kokemuksensa ja tietonsa. Katsojan henkilökohtainen historia vaikuttaa väijäämättä hänen tapaansa tulkita kuvaa. Samoin kuin kuvan tekijään vaikuttaa hänen kokemuksensa. (Elovirta 1998, 77-78.)

Kun käytän työssäni termiä kuva-*analyysi*, tarkoitan sillä nimenomaan kuvan lukua, sen merkitysten purkamista. Janne Seppäsen esittelemää sisällönanalyysiä voisi käyttää myös visuaalisen aineiston purkamiseen. Se käyttää metodinaan tilastollista tiedonkeruuta kuvasta, jossa esimerkiksi kohteesta luetteloidaan tietyt väritoistot tai sukupuoliset muuttujat. Toisin sanoen analyysiä voidaan kutsua myös sisällön erittelyksi. Sisällönanalyysi sisältää kuitenkin kvalitatiivisiakin menetelmiä, joten täysin ns. kovaksi tutkimusotteeksi sitä ei voi kutsua. (Seppänen 2005, 142-148.)

Koen kuitenkin hyödyllisemmäksi semioottisen lähestymistavan analysoida visuaalisia representaatiokohteitani. Samalla käsitän termin *analyysi* laajemmin kuin Seppäsen

esittelemä sisällönanalyysi, joka ei anna käyttäjälleen mahdollisuutta päästä kunnolla lähelle kohdettaan. Pelkkä muuttujen listaaminen ja havainnointi eivät kata käsitystäni kuvan *lukemisesta*. Toisaalta pelkkä kuvan loistavakaan tulkitseminen oman intuitiivisen tuntemuksen perusteella ei toimi. Sisällönanalyysi on hyödyllinen väline siinä mielessä, että sitä voi löyhästi soveltaen käyttää tutustuessaan kuvaan. Onhan hyvä, että havainnoi kohteen perusominaisuudet ennen tulkinnan suuria linjanvetoja.

Jan-Gunnar Sjölin on kirjoittanut teoksessaan *Att tolka bilder* lähinnä taidekuvien tulkittamisesta, mutta lähestyy aihetta myös yleisemmällä tasolla. Sjölin muotoileekin kuvan tulkitsijalle kysymyksen: miten ulkoisesta muodosta voi tulla jotain sisällöllistä (Sjölin 1993, 19). Minulle kysymyksenasettelu näyttää seuraavanlaisesti: Sjölin haluaa laittaa puntaroitaviksi ulkoisen muodon ja sisällöllisen merkityksen. Käyttäen esimerkkiä: taulu on materiaa, se koostuu kehyksistä, maaleista ja kankaasta. Miten siis näistä ulkoisista muodoista yhteen koottuna voisi syntyä jotain, jota kutsua sisällöksi. Vastauksena ongelmaan Sjölin tarjoaa käsitettä *merkityksen muodostus*, joka tarkoittaa ulkoisen muodon ja sisällön yhteensovittamista. Sana muodostus viittaa, että kyseessä on prosessi, joka on aktiivinen ja käynnissä oleva. (Sjölin 1993, 19.)

Koen Sjölinin kysymyksen ulkoisen muodon ja sisäisen merkityksen yhteyden välillä hyvinkin tutuksi. Juuri tämä yhteys on minunkin tehtävänä löytää valitsemieni visuaalisten representaatioiden ja valta-asetelman välillä. Yksinkertaisesti tämä tarkoittaa muotokuvien ulkoiseen olemukseen perehtymistä ja niiden lukemista. Lukemiseen käytän semioottisia työkaluja, unohtamatta kuitenkaan omia kokemuksiani ja kulttuurillista taustaani. Toisaalta, niitä nyt olisi varsin vaikea ulkoistaa ihmisestä, oli kyse mistä tahansa ajanjaksosta. Muotokuvien sisäinen merkitys löytyy nimenomaan katsomalla pintaa syvemmälle. Kysymällä kysymyksiä kovalta pääsee pitkälle, miksi siinä on esitetty asiat juuri niin kuin on. Kuvissa tietenkin myös konteksti on tärkeä. Kenelle kuva on suunnattu, mikä on sen yleisö ja vaikuttaako se teokseen?

Monissa yhteyksissä mainitaan *tekstin* tulkitseminen, mutta ymmärrän, että sillä on laiveammin tarkoitettu aineistoa, jota tulkitaan. Usein on myös erikseen mainittu, että tekstillä tarkoitetaan muunkinlaista aineistoa kuin kirjoitettua. Tämä itsessään todistaa kuinka tutkijoita kehoitetaan edelleen suuntaamaan muunkin kuin ns. perinteisten tutkimuskohteiden äärelle. Mainokset, elokuvat ja valokuvat ovat nykyään mahdollisia

akateemisia tutkimuskohteita. Visuaalinen kulttuuri on läsnä vahvasti eri tieteenaloilla nimenomaan sen saavutettua hyväksynnän tulla tutkituksi. Tutkimiseen sovelletaan muun muassa semiotiikkaa, tilastotiedettä ja taidehistoriaa. Aikamme moninaisia kuvastoja ei pidetä merkityksettöminä, vaan niille annetaan arvoa. Niillä on tutkimisarvoa, joka taas puolestaan ruokkii tekijöitä ja tuottajia kasvattamaan kuvastojen määrää. Tekijät eivät välttämättä tuota tuotoksiaan tutkittaviksi, mutta asenneilmapiiri vaikuttaa positiivisesti siihen, mitä yhteiskunnassa kannattaa ylipäättään tuoda julki ja mitä ei.

Jukka Kanerva käsittelee teoksessaan *”Ryvettymisen hyvä puoli...”* politiikan julkista tilaa ja poliitikoiden julkista intiimiyttä. Hänen mukaansa intiimisyys on henkilön yksityistä ja suljettua tilaa. Kanerva tuo esiin, että televisuaalisella ajalla poliitikkojen yksi tärkeimmistä vaikutuskeinoista politiikassa on julkinen tila ja heidän oma julkinen intiimisyys. Toisin sanoen tämä tarkoittaa, että poliitikkojen on päästettävä yleisö lähelle. Kanervan mielestä julkinen tila ja intiimisyys saattaa asettaa kuitenkin naisille ja miehille erilaiset sopivaisuussäännöt, esimerkiksi julkisuudessa miesten kuuluu näkyä konfliktien ratkaisijoina. (Kanerva 1994, 113;115.)

Erityisestä näyttämisen politiikasta puhuu Anne Koski. Osuvasti nimetyssä teoksessaan *Niinkö on jos siltä näyttää?* Koski tuo esille oivaltavia näkökulmia kuvantutkimuksen asetelmista. Koski aloittaa lähtökohdasta, että kuvallinen ilmaisu voi olla jopa väline osoittaa merkityksiä, joita puhuen ei muuten voitaisi tuoda julki. (Koski 2005, 9.) Koen Kosken lähestymistavan kuvalliseen esittämiseen läheiseksi ja hyödylliseksi oman tutkielmani aineiston kannalta. Aineistoonihan ei sisälly eikä liity sanallista ilmaisua, joten tarkastelen ainoastaan kuvallista esittämistä. Tämän vuoksi ajatus kuvasta, joka voi kertoa jotain, mikä muuten jäisi sanomatta, on mielenkiintoinen. Koski antaa neuvon kaikille, jotka haluavat syventyä poliittisiin kuvastoihin. Ensinnäkin, jotta kuvaa voisi tulkita poliittisesti tai poliittiselta näkökannalta, täytyy kuvasta etsiä sen poliittinen ajatus. (Koski 2005, 123.)

Kuinka sitten lähestyä tutkittavaa kohdetta tai kuten Koski asian ilmaisee: näyttämistä. Koski tarjoaa välineeksi jo käsiteltyä semiotiikkaa ja Peircen käsitteitä kuvallisen saattamiseksi kielelliseen muotoon. Kosken mukaan kuvat ovat näyttämisen tekoja, joissa riippuen kuvista voi piillä tarkoituksia ja merkityksiä. On olemassa näyttämiskulttuuri, jossa voidaan Koskea seuraten havaita esimerkiksi maalaustaiteessa toistuvia asentoja ja

asetelmia. (Koski 2005, 13.) Näyttämiskulttuurin ohella Koski esittelee termin poliittinen silmä, joka tarkoittaa eräänlaista arvostelukyvyn muotoa. Toimija osaa suunnata oikeassa määrin julkista huomiota ja samaten kykenee vaikuttamaan toisten käsityksiin tapahtumista sekä itsestään luomalla julkisia poliittisia tilanteita. (Koski 2005, 12.)

Koen, että poliittinen silmä on käsite, joka koskee sekä poliittisia toimijoita että heitä silmällä pitäviä, vastuullisia kansalaisia. Itse otan suuremman roolin kuin vastuullinen kansalainen tutkielmaani tehdessäni. Poliittinen silmä merkitsee aineistoani analysoidessani ainakin silmällä pitäjän ja tarkkailijan roolia, mutta koen, että samalla pätee Kosken mainitsema julkisen huomion suuntaaminen poliittisesti merkitykselliseen aiheeseen.

Koski perustelee kuvatutkimuksen tärkeyttä sillä, että olemme jatkuvasti alttiina poliittisten kuvastojen ärsykeille. Tästä seuraa prosessi, jossa työstämme näitä kuvallisia ärsykeitä ja jäsenämme niitä jo olemassa olevan tietomme mukaan. Täten muodostamme omia mielikuvia annetuista kohteista. (Koski 2005, 10.) Kosken mukaan näyttäminen on politiikassa varsin tärkeässä asemassa, esimerkkinä tästä voidaan pitää tarvetta todistaa ja tuoda julki oma valta-asemansa (Koski 2005, 371).

Koski muistuttaa, että kuvan ja sen kohteen välillä vallitsee yleensä yhtäläisyysuhde. Koski tarkoittaa tällä, että kuva kykenee kohteen kuvailuun, se ei siis ole kuitenkaan kirjaimellisesti samanlainen kuin kuvailemansa kohde. (Koski 2005, 107). Koski siis lähestyy kuvaa Peirceltä tutun ikonisen merkin kautta ja toisaalta voimme tähän yhteyteen liittää myös Ankersmitin näkemyksen representaatiosta. Aiemmin käsittelemissäni Ankersmitin ajatuksissa representaatiosta, erottaa hän kaksi teoriaa toisistaan: yhdenmukaisuuden ja esteettisen representaation. Kosken tarkoittama yhtäläisyysuhde kuvan ja kohteen välillä on laadultaan ikoninen ja siihen yhteyteen soveltaisim Ankersmitin esteettistä representaatiota. Representaatiota käsittelevässä luvussa todettiin kuinka kestävämmäksi teoriaksi yhdenmukaisuuden teoria taiteiden parissa muodostuu.

Oman aineistoni kannalta erittäin relevantiksi muodostuu Kosken esittelemä hallitsijakuvauksen historia länsimaissa. Hallitsijakuvauksella on pyritty henkilöimään poliittinen valta nimenomaan julkisesti esillä olevaan muotokuvaan tai patsaaseen. Esimerkiksi muotokuva on toiminut symbolina hallitsijan vallasta. Voidaan siis sanoa, että

kuva ilmentää vaikuttavia ajattelu- ja toimintatapoja, jotka eivät kuitenkaan suoranaisesti näy kuvassa. Itse kuva on vallan symboli. (Koski 2005, 119-120.)

Norman Bryson kirjoittaa artikkelissaan *Semiology and Visual Interpretation* kuinka maalausta tarkastellessa tulisi kiinnittää huomiota pelkän havaitsemisen (perception) sijasta tunnistamiseen (recognition). Bryson haluaa tällä huomautuksella korostaa merkkien sosiaalista luonnetta. Tunnistaminen merkitsee hänen mukaansa kykyä havaita ja erottaa sosiaalisesti opittuja koodeja, mikä taasen on merkittävä osa kulttuuriamme. Jonkin havaitseminen riittää, kun käytämme aistejamme. (Bryson 1991, 65.) Oletan, että Bryson viittaa tässä symbolien luonteeseen olla ennalta sovittuja. Emme kuitenkaan voi olettaa, että ihmisiä sitoisi jokin yleisinhimillinen kulttuuri ja sitä yleiset sosiaaliset opitut koodit.

5 ANALYYSI MUOTOKUVISTA

Olen aineistoa valitessani tehnyt puhtaita henkilövalintoja eli keskittynyt henkilöihin, joita kohtaan tunnen mielenkiintoa, mutta olen myös halunnut nostaa esille joissain tapauksissa yksittäisen muotokuvan. Aineistoni muotokuvissa mielenkiintoni herättivät poikkeava tapa kuvata kyseistä instituutiota eli presidentin asemaa, samalla naiseuden kuvaaminen ensimmäistä kertaa puhemiehen ja presidentin virassa kiehtoi ja toisaalta selvä valta-aseman kehitys muotokuvasta toiseen oli herkullinen asetelma analyysille.

Tutkimuksen kohteena ovat siis poliittiset muotokuvat, ja ne neljä: kaksi puhemiehen ja kaksi presidentin, jotka olen valinnut kuva-analyysini materiaaliksi edustavat perinteistä edustusmuotokuvausta. Tämä voidaan perustella ainakin kahdella seikalla. Muotokuvauksen kohteilla on merkittävä poliittinen sekä täten yhteiskunnallinen status verrattuna muihin kansalaisiin ja keskivertopoliitikoihin. Tällä perusteella he siis edustavat omassa asemassaan yhteiskunnan arvottamia ihanteita ja normeja. Toiseksi, valitsemani aineisto kuuluu lisäksi edustusmuotokuvauksen erääseen lajiin, nimittäin hallitsijamuotokuvaukseen. Puhemiehet ja presidentit ovat ainakin valtiollisen protokollan mukaan vallan huipulla, puhemies on järjestyksessä seuraavana istuvan presidentin ja mahdollisten entisten presidenttien jälkeen, vaikkakaan nykyisen lainsäädännön mukaan käytännön valtaa ei presidentillä enää ole.

Vuonna 1863 järjestettyjen valtiopäivien jälkeen tilattiin kaksi ensimmäistä muotokuvaa, jotka aloittivat pitkän perinteen ja loivat perustan maineikkaalle puhemiesten muotokuvagallerialle. Nämä kaksi kunnianarvoisaa ikuistettavaa olivat Porvoon valtiopäiville osallistunut maamarsalkka ja vapaaherra Robert Wilhelm de Geer (1865) sekä vuosien 1863-64 valtiopäivien maamarsalkka Johan Mauritz Nordenstam (1865). Maamarsalkka tarkoittaa aatelissäädyn puhemiestä. Muotokuvagalleria, josta ammensin aineistooni kaksi kohdettani Suomen itsenäisyyden ajalta sisältää 33 puhemiehen muotokuvaa, joista kolmannes on peräisin säätyvallan ajalta. (Eduskunta 2007, 7.)

Nykyään suhteellisen harva pääsee tutustumaan muotokuvaan läheltä ja henkilökohtaisesti. Eduskuntatalon valmistuttua 1931, sijoitettiin ne puhemiesneuvoston kokoushuoneeseen, puhemiehen edustustilaan ja puhemiehen käytävän työhuoneisiin. Muotokuvattuina on

aatelisten lisäksi myös porvariston, papiston ja talonpoikaissäädyn edustajia. (Eduskunta 2007, 7-8.) Muotokuvagalleria on merkittävä pala valtiollisen elämän jatkuvuutta.

5.1 Presidentti Tarja Halosen muotokuva

Aloitin kuva-analyysin aineistoni minulle läheisimmästä, vuonna 2002 julkaistusta Suomen ensimmäisestä naispresidentti Tarja Halosen muotokuvasta. Se on läheinen minulle, koska muistan sen julkaisun niin hyvin. Muotokuva on jättänyt minuun henkilökohtaisen jäljen poiketen perinteisestä tavasta esittää poliittisia vaikuttajia. Viralliset muotokuvat, niin kuin tämäkin oli tilaus valtioneuvoston kanslialta. Pastellimaalauksen on maalannut taiteilija Rafael Wardi, ja työ on varsin kookas (160,3x120,5 cm) (Anhava 2005, 76). En usko, että kukaan, joka on tutustunut taiteilija Wardin aikaisempaan tuotantoon odottaa muotokuvatilausta tehdessään lopputuloksen olevan jäykän virallinen tai väreiltään vaisu. Tämä oletamus pätee myös aloittaessani presidentti Tarja Halosen muotokuvan analyysin.

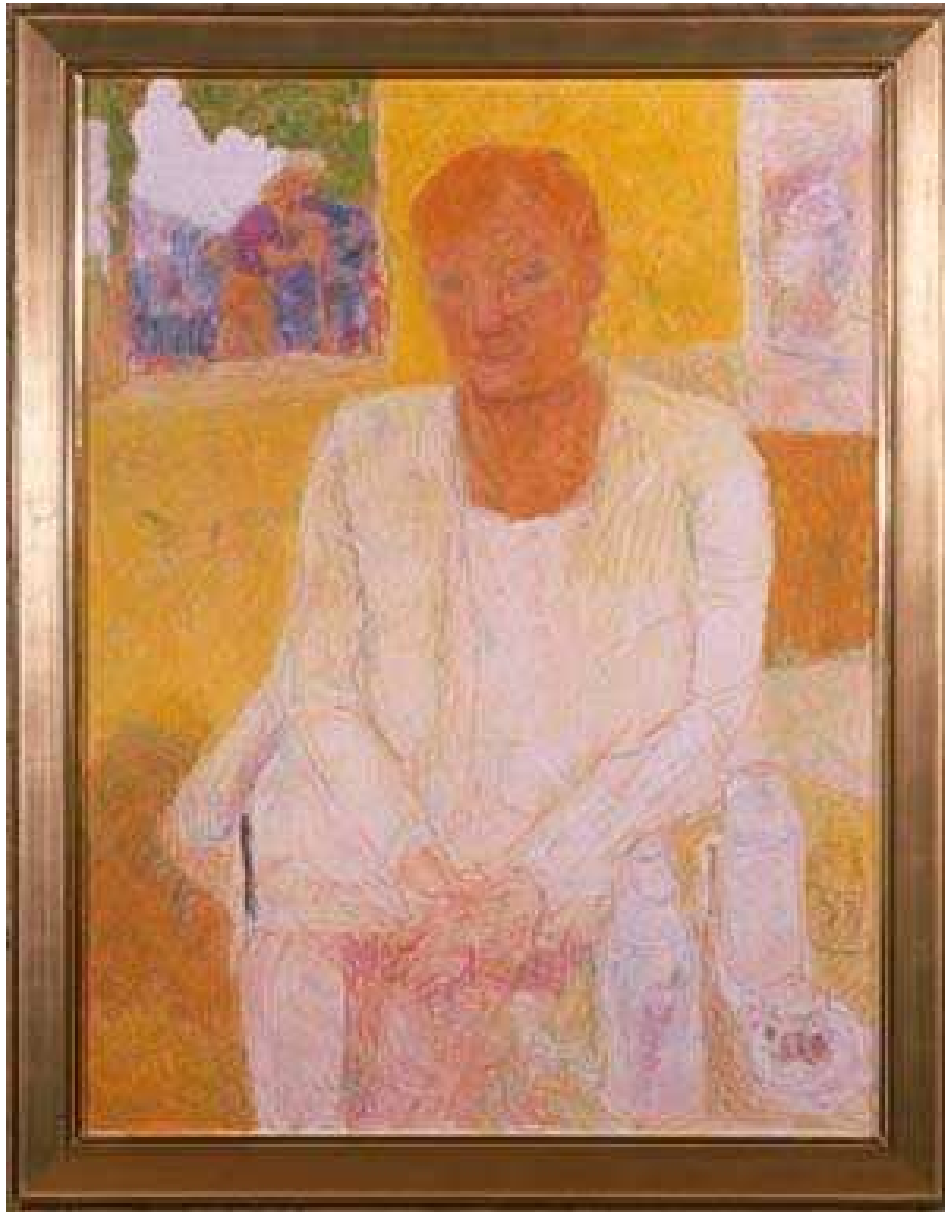
Menemättä sen enempää yksityiskohtiin mainitsen kuitenkin vielä jonkun verran presidenttimuotokuvauksen historiasta. Pintapuolisen kuvan siitä saa, kun vierailee valtioneuvoston verkkosivuilla, joilta löytyy kaikkien presidenttien viralliset muotokuvat. Näin on helppo verrata Tarja Halosen muotokuvaa vasten edellisten presidenttien muotokuvia. Väriä ja sillä suoranaista ilottelua on lähes mahdotonta löytää muista töistä. Sitä on kyllä nimeksi joissain käytetty, mutta yleisilme on tummanpuhuva ja kaikki muut kymmenen ovat yhtenäisiä olemukseltaan. Viimeisenä joukossa tuleva Tarja Halosen muotokuva erottuu jopa karkeasti, mutta sanoisin kuitenkin, että täysin edukseen lämpimillä keltaisen sävyillään. Tarkoitus ei ole nyt tässä analysoida mennyttä presidenttimuotokuvausta, vaan antaa yleinen kurkistus siihen maailmaan, jonka Rafael Wardi teoksellaan kenties sai hieman sekaisin.

Muotokuva Tarja Halosesta tulvii väriä ja lämpöä, mikä johtuu runsaasta keltaisen sävyn käytöstä. Teoksen ilme on maanläheinen, joka ei halua torjua katsojaansa pois vaan päinvastoin kutsuu lähelleen ja ikään kuin kaipaa vuorovaikutusta. Itse kohde, presidentti Halonen on kuvattu vaaleassa sävyssä istumassa pöydän äärellä. Pöydällä on esineitä.

Taustalla näkyy kaksi kuvaa, kenties taulua. Presidentin iho ja hiukset ovat hillan väriset, lukuun ottamatta käsiä, jotka ovat toisen polven päällä lomittain aseteltuna. Tausta on keltaisen eri sävyjä neliön muodoissa. Muotokuva eroaa paitsi värinkäytössään suhteessa edeltäjiinsä, on se myös tyyliältään aivan erilainen. Taiteilija ei ole keskittynyt kuvaamaan kohdettaan yksityiskohtaisesti ja tarkasti. Taiteilija pikemminkin on oman mielikuvansa perusteella työstänyt teoksen ja katsoja oman mielikuvansa perusteella kohteesta kohtaa taiteilijan näkemyksen. Tällainen prosessi on varmaankin parasta vuorovaikutusta myös kuva-analyysityössä.

Presidentin kasvojen ilmeet ovat melko vakavat. Suu on tosin kääntynyt lievään hymyyn, mutta Wardi ei kuvaa presidenttiä tuntemanamme ”koko kansan Tarjana”, vaan on selvästi halunnut kuvata presidentin uudella tasolla. Wardin kuvaamalla tasolla pääsee katselija presidenttiä lähemmäs kuin maakuntamatkojen lyhyillä, mutta kaukaisilla kädenpuristuksilla. Tuolloin on kyse presidentti-instituutiosta, jonka ihminen pitkälti kohtaa. Uskaltaisin väittää, että Wardi on päässyt presidentti - ja ihminen - Tarja Halosen mielikuvaan kiinni. Toisaalta muotokuva esittää presidentin uudessa valossa, ilman tuttua nauravaa ilmettä jättäen pois tuulipuvun ja ylisuuren kaikille tutun käsilaukun, mutta toisaalta löydän muotokuvasta kohteen olemuksen, johon on helppo päästä kiinni.

Lämpimät sävyt voivat kertoa taiteilijan omasta mieltymyksestä käyttää niitä töissään. Tämä seikka varmasti tiedettiin, kun tilaus muotokuvasta Wardille jätettiin. Kaikesta voidaan siis päätellä, että tässä muotokuvassa lämpimien värien runsas käyttö kertoo jotain itse kohteesta. Mielestäni voimakas hillan sävy presidentin pään ja dekolteen alueella korostaa hänen ajatteluaan ja tietenkin luontaisen punaisia hiuksia. Hilla on maanläheinen luonnonväri, täten presidentti halutaan esittää maanläheisenä ja helposti lähestyttävänä. Lämpimät sävyt teoksen yleisilmeenä tuovat katsojalle mieleen positiivisen mielikuvan jo heti alkuun kohteesta. Kohdetta on helppo tulla lähelle nimenomaan jo pelkästään muotokuvassa käytetyn värimaailman vuoksi. Taiteilija on tietoisesti kuvatessaan presidenttiä käyttänyt juuri tätä värimaailmaa, koska ei ole halunnut tehdä muotokuvasta vaikeasti lähestyttävää. Taulun mielikuva presidentti Halosesta vastaa arkielämämme tuntemuksia esitetystä henkilöstä.

Presidentti Tarja Halonen Rafael Wardin 2002 ikuistamassa muotokuvassa.

Muotokuvassa presidentin ilme on hienoisessa hymyssä ja nenä on kuvattu totuudenmukaisesti hieman isoksi. Silmät ovat kuitenkin aika etäällä toisistaan, jotka todellisuudessa ovat aika lähellä toisiaan. Presidentistä onkin monta julkaistua kuvaa, joissa hän silmät lähes sirrillään nauraa, jolloin voimakas leuka korostuu. Wardin muotokuvassa silmät ovat vihreätköt, eikä jykevää leukaa ole juurikaan huomioitu.

Presidentillä on seesteinen, tyytyväinen, ehkä jopa vakava ilme kasvoillaan. Maan presidentillä tulkitseis tämän kaltaisen ilmeen rauhallisuudeksi. Hänellä ei ole syytä räväköihin kasvonilmeisiin, kuten hampaat paljastaviin hymyihin tai toisaalta yltiövakaviin otsakurtistuksiin. Presidentti näyttää siis ilmeellään olevansa levollinen vallitseviin asiointiloihin.

Levollisuus jatkuu mielestäni presidentin asennon valinnassa. Taiteilija on laittanut hänet istumaan, eikä seisomaan, kuten monet muut edellispresidentit. Mikä on syy, miksi presidentti istuu, eikä seiso. Halonen on Suomen ensimmäinen naispresidentti, joten taiteilija olisi voinut asettaa presidentin seisomaan saadakseen hänet kunnolla esille, ikään kuin miesten joukkoon. Mielestäni Wardi on nähnyt tarpeettomaksi nostaa presidentti Halosen seisomaan, vaan on laskenut hänet istumaan ja sillä saanut aikaan jotain erikoista tässä muotokuvassa. Istuessaan presidentti on vakaa ja huokuu itsevarmuutta. Hän tietää, että ollessaan presidenttinä hänellä on valtaa – ainakin muodollista sellaista – eikä tunne tarpeen pönkittää sitä asemaa nousemalla seisomaan. Levollinen ihminen voi istua, levoton saattaa tuntea tarvetta seisomiseen ja itsensä nähdyksi tekemiseen. Minusta tästä muotokuvasta ei välity millään tavoin vääränlaista kohteen korostamista. Vääränlaisella tarkoitan korostamista, josta välittömästi katsoja aistii negatiivisen ilmapiirin. Kaikki katsojat kokevat toki erilaisilla vaikkapa muotokuvan tulkinnan. Toiselle tämä taulu saattaa olla ahdistavan jyrkkä, kun itse koen sen vapaan ja levollisen rauhalliseksi.

Presidentti istuu yllään vaalea puku, pöydän äärellä. Hän istuu ja katsoo suoraan katselijaan. Tunnelma on lämmin ja lepäävä, ihan kuin hän odottaisi vieraita tai vierasta. Kenties tuo vieras on katselija, siltä välillä tuntuu, kun muotokuvaan keskittyy ja tarkkailee presidenttiä ja hänen ympäristöään. Ympäristö on ensi näkemältä pelkkää väriä ja niiden yhteensulautumista taustalla, siellä täällä näkee myös piirtämisen jälkiä. Keltaiset sävyt sekoittuvat toisiinsa, ne saattavat olla ilmaus valosta, positiivisesta tunnelmasta, joka ympäröi kohdetta.

Martti Anhava keskusteli Wardin kanssa kirjassaan *Rafael Wardi ja värin ilo*, ja he sivusivat myös presidentti Halosen muotokuvaa. Wardi kertoi, että maalaa vain ihmisiä, jotka ovat hänelle merkityksellisiä. Muotokuva presidentti Halosesta alkoi juuri Wardin mielikuvan pohjalta, ja työn edistyessä he ystävystyivät. Wardi paljastaa myös halunneensa nostaa presidentin arvoa maalaamalla hänen viereensä Dianan tempppelin. (Anhava 2005,

76.) Samalla tavoin kuin taiteilijalle on tärkeää saada tuntumaa kohteensa ytimeen, toisin sanoen muodostaa oma mielikuva tästä, on myös katselijalle tärkeää saada jotain tietoa teoksen kontekstista.

Diana on roomalaisessa mytologiassa metsästyksen, kuun ja veden jumalatar. Metsästyksen liittyy villieläimiä ja Dianasta on lukuisia teoksia pitelemässä näitä villipetoja paljain käsin kiinni. Kyseessä on täten vahva nainen. Wardi halusi mielestäni näin ollen liittämällä Dianan presidentin yhteyteen tuoda esiin presidentin vahvuutta. Presidentin molemmin puolin sijaitsevat taulut herättävät minussa hämmennystä. Kumpi esittää Dianan temppeliä? Vasemmalla puolella sijaitsevassa on vaalea hahmo, ikään kuin Diana, sinistä, heijastavaa vettä ja roomalaisen ajan mies – ehkä palvoja. Toisella puolella olevassa taulussa taas on hyvin haalea kyhäelmä, ehkä temppeli. Mielestäni liiallinen teoksen kontekstin tietämys voi sekin pilata koko löytämisen riemun. Nyt en voi tietää, mitä olisin nähnyt kummassakaan taulussa olevan ilman, jos en olisi epätoivoisesti hakenut Dianan temppeliä molemmista.

Vaikka en olisikaan saanut ennakkotietoa Anhavan kirjasta muotokuvassa piilevästä Dianan temppelistä, vasemmanpuoleinen taulu olisi herättänyt huomioni. Vaalea hahmo siinä muistuttaa asennollaan kreikkalaisroomalaista jumalolentoa, mutta vielä mielenkiintoisempi on keskellä sijaitseva mieshenkilö. Mies nojaa kaksin käsin keppiin, kasvot alas luotuina. Hänellä on päässään erikoinen päähine, joka mielestäni viittaa roomalaisaikaan. Mies on kääntynyt pois vaaleasta hahmosta ja on sijoitettu jumalolennon alapuolelle. Mielestäni hän voisi olla hyvin jumalattaren alamainen, joka näyttää tekevän hänelle osoitettua työtä.

On tärkeää huomata, että taiteilija ei halutessaan korostaa presidentin arvoa liittänyt tähän mitä tahansa jumalhahmoa, vaan nimenomaan Dianan. Diana on tietysti nainen niin kuin muotokuvan kohdekin, mutta olennaista ovat hänen piirteensä mytologiassa, jotka kertovat juuri vahvasta luonteesta. Olisi ollut aivan eri asia, jos presidenttiin olisi yhdistetty jumalatar Venus. Venus nimittäin sisältää mielikuvan rakkaudesta, hedelmällisyydestä ja kauneudesta. Tällaisilla valinnoilla taiteilija haluaa kiinnittää katselijan huomion muotokuvan kohteen ominaispiirteisiin. Onnistuneilla valinnoilla muotokuva vastaa todellisuutta ja siitä pystyy tunnistamaan kohteen, vaikka muotokuva ei olisikaan valokuvantarkka esitys todellisuudesta.

Taiteilija Rafael Wardin muotokuva presidentti Halosesta ei todellakaan edusta realistista perinnettä muotokuvauksessa. Ensivaikutelma on sekoitus keltaisen värien kylläisyyttä ja epämääräisiä piirustusjälkiä työssä. Näiden tekijöiden keskeltä erottuu kuitenkin selvästi presidentti Halosen hahmo, joka on erilainen kuin mihin olemme lehtijulkaisuissa tottuneet. Mielestäni taiteilija on onnistunut vangitsemaan kohteensa omimman olemuksen. Itsevarmuus määrittelee mielestäni muotokuvaa sekä taiteilijan, että kohteen näkökulmasta.

5.2 Puhemies Riitta Uosukaisen muotokuva

Riitta Uosukainen valittiin 1994 ensimmäisenä naisena Suomen eduskunnan puhemieheksi. Hän toimi puhemiehenä myöhemmin myös vuosina 1995-1998 ja 1999-2003. Virkakautensa lopuksi, vuonna 2003 valmistui hänestä virallinen puhemiesmuotokuva valtioneuvoston muotokuvakokoelmaan. Uosukainen valitsi itse taiteilijan toteuttamaan tätä tehtävää ja päätyi nuoreen Pasi Tammeen, joka on nuorin kokoelman monien taiteilijoiden joukossa (Eduskunta 2007, 77).

Valitsin Riitta Uosukaisen muotokuvan kuva-analyysini kohteeksi, koska kyseinen teos edustaa samaa aikakautta kuin presidentti Tarja Halosen muotokuva, ja samalla molemmat ovat ensimmäisinä naisina varsin miehisissä tehtävissä. He rikkovat kumpikin totuttuja lasikattoja, muovaavat uutta ajattelutapaa, ja ovat molemmat varsin pidettyjä hahmoja. Halusin siis valita kaksi taustoiltaan ja lähtökohdiltaan sangen samankaltaista muotokuvaa, joista voisin alkaa etsiä mahdollisia eroavaisuuksia. Eroavaisuuksia odotan löytäväni, koska henkilöinä Uosukainen ja Halonen ovat kaikesta huolimatta omia erilaisia persooniaan, minkä uskon myös näkyvän muotokuvauksessa. Jo taiteilijavalinnat antavat vahvistusta tälle olettamukselle.

Mielestäni taiteilija Tammen muotokuva lähtee liikkeelle siitä voimakkaasta asetelmasta, että kyseessä on ensimmäisen naispuhemiesmuotokuva. Tätä tukee teoksen poikkeaminen puolivartalokuvasta, Uosukaisen muotokuva on nimittäin Svinhufvudin ohella ainoa kokovartalokuva, joita puhemiesistä on tehty (Eduskunta 2007, 77). Uosukaisen kuvaaminen kengänkärjestä ylhäälle nousevaan kampaukseen asti on tulkintani mukaan selkeä arvion osoitus kohteelle. Kokovartalokuvan nähdään edustavan usein myös

hallitsijakuvausta (Eduskunta 2007, 77). Taiteilija on osannut käyttää tätä keinoa, jolla teos ja kohde saadaan henkimään ylvästä tunnelmaa.

Muotokuvan kohde, eli Riitta Uosukainen seisoo ylväänä ja ryhdikkäänä muutaman askeleen päässä katselijasta. Hän katsoo ylviivistosta katselijaan, jolloin syntyy jälleen auktoriteettia kasvattava jännite kohteen ja katselijan välille. Tila kohteen ja katselijan, ikään kuin vastaanotettavan vieraan välillä on mielestäni merkityksellinen. Kohde on kuvattu pienen välimatkan päästä, jotta auktoriteetti säilyisi ja tunnelma ei muuttuisi liian tuttavalliseksi. Tällä taiteilija on mielestäni halunnut korostaa kohteen ja miksei myös katselijan asemaa. Uosukainen on puhemies ja katselija kutsuttu vieras. Kohteen toinen kengänkärki osoittaa terävästi suoraan katselijaan. Koen tällaisen eleen suorasukaisena ja rehellisenä, voisi sanoa, että häpeilemättömänä. Puhemies Uosukaisella ei ole syytä peitellä tarkoituseriään katselijalta, vaan hän näyttää uskovan lujasti omaan asiaansa. Taiteilija osoittaa tämän kuvatessaan napakasti lattiaan painetun kengän, jonka kärki tulee esiin varjosta. Valo paljastaa kärjen, aivan kuin vertauskuvana monen tuntemille teräville kannanotoille, joita puhemies Uosukainen kausinaan antoi.

Muotokuvan kohde on sijoitettu eduskunnan Valtiosaliin, joka toimii suurten juhlien tilana ja vastaanottopaikkana (Eduskunta 2007, 77). Tämä tila on ollut ilmeisen merkittävä taiteilijan valitessa riittävän huomionarvoista paikkaa, missä kuvata kohde. Verratessa edellisten puhemiesten muotokuvaan, on kohteet yleisesti ottaen kuvattu omassa työhuoneessa (Eduskunta 2007). Valtiosali on juhlava tila, joka tekee katselijaan vaikutuksen vaalealla marmorillaan. Tässä muotokuvassa puhemiehestä taiteilija kiinnittää huomion puhemiehen arkirutiinien toiseen puoleen, nimittäin vieraiden vastaanottamiseen ja juhlien emännöimiseen. Juhlien järjestäminen ja vieraista huolehtiminen nähdään yleensä naisellisina tai ainakin naiselle kuuluvina tehtävinä. Kyseisen muotokuvan näkökulma puhemiehen työtehtäviin on mielestäni naiseutta korostava. Se ei kuitenkaan tarkoita, että Uosukaisen valtaa puhemiehenä vähäteltäisiin – päinvastoin.

Riitta Uosukaisen puhemiesmuotokuva vuodelta 2003, taiteilijana Pasi Tammi.

Aiemmin kuvailin, että kohde seisoo ryhdikkäästi. Hänellä on yllään helmenharmaa veistoksellinen puku, joka sointuu yhteen tilan kanssa. Oikea käsi nojaa marmoritasoon ja toinen on nyrkissä lanteella. Tulkintani mukaan käsien asennossa ei ole mitään torjuvaa, mutta siitä on havaittavissa hallitsemisen piirteitä. Oikean käden asento kertoo minulle

omistamisesta kuin kohde tuntisi paikan omaksi ja läheiseksi tilaksi. Vasen käsi puuskassa on lähes miehinen ele, joka viestittää katsojalle itsevarmuudesta ja horjumattomasta läsnäolosta. Uosukaisen asento ei ole hyökkäävä, vaikka taiteilijalla on tarkoituksena mielestäni ollut saattaa katselija tietoiseksi puhemiehen valtaapitävästä asemasta.

Kasvoiltaan kohde jatkaa yhdenmukaista linjaa teoksen muiden elementtien kanssa. Taiteilija on kuvannut Uosukaisen rauhallisena ja tyynenä, joskin hieman suupielillään hymyilevänä. Arvokkuus on ehkä yksi parhaita sanoja kuvaamaan koko muotokuvaa ja niin myös kasvojen osuutta siinä. Yksinkertaiset helmikorvakorut eivät vie huomiota, eivätkä koreile, mutta puhemiehelle tunnusomainen kuohkea kampaustyylili on ikuistettu muotokuvaan. Samoin silkkipuku on omiaan tyylietietoisena Uosukaisen päällä. Kasvot on kuvattu hyvin tunnistettavasti, aivan toisin kuin Tarja Halosen muotokuvassa. Tähän on vaikuttanut taiteilijan valinta, jonka teki siis itse puhemies. Voin olettaa kohteen halunneen muotokuvan olevan perinteinen siinä mielessä, että siitä voi ponnisteluitta tunnistamaan kohteensa.

Valtiosali tilana henkii luonnonvaloa, jonka taiteilija myös muotokuvassa on vanginnut loistavasti. Kiiltävänä hohtavat lattiat ja marmoripylväät antavat muotokuvan taustaksi upean sijainnin. Helmenharmaa värimaailma on yhtenäinen, niin tilan kuin kohteen välillä. Puhemiehen iho, hiukset ja kengänkärki ovat ainoat seikat, joihin kiinnittää välittömästi huomion. Kuvattu tila ei ole muotokuvassa suljettu. Taustalla, käytävän päässä näkyy avoin ovi, josta piirtyy lisää valoa, kenties ikkuna. Puhemiehen oikealla puolella olevien marmoripylväiden väleistä pääsee sisään myös valoa, joka valaisee pehmeästi käytävän. Valolla näyttää tulkintani mukaan olevan merkityksensä asema tässä muotokuvassa. Valo valaisee puhemiestä sivuttain, pylväistä syntyy valon ja varjon raidoitus käytävälle, ja lopuksi käytävän päässä avautuu ovi valoon.

Tulkitsen valon merkitystä tässä muotokuvassa taiteilijan haluna poistaa puhemiehen työhön liittyvää tunkkaisuutta. Minä ja otaksun, että moni muu ajattelee eduskuntatyön, johon luen myös puhemiehen tehtävät, olevan enimmäkseen suurten paperipinojen pyörittelyä ja tapaamisia työhuoneissa. Kuten aiemmin huomautin, taiteilija kuvaa kohdettaan puhemiehen epävirallisemmassa yhteydessä: juhlatilan yhteydessä. Valinta sulkea pois työhuone on ollut varmasti loppuun ajateltu, täten muotokuvasta puuttuvat puhemieheen normaalisti yhdistettävät tekijät, kuten asiapaperit tai puhemiehen nuija.

Valon ottaminen suureksi elementiksi muotokuvassa on mielestäni merkki paljon puhutusta läpinäkyvyyden teemasta politiikassa. Poliitiikan läpinäkyvyydellä tarkoitetaan yleisesti ja lyhyesti ottaen poliittisten päätösten ja valmisteluiden julkista avoimuutta. Taiteilija on mielestäni halunnut nostaa tämän teeman esille puhemiesmuotokuvassa.

5.3 Urho Kekkosen puhemiesmuotokuva

Erkki Tilvis on maalannut vuonna 1955 valmistuneen puhemiesmuotokuvan Urho Kekkosesta, joka tosin teoksen valmistumisvuonna vaikutti jo Suomen pääministerinä. Urho Kekkosesta teetettiin itse asiassa kaksi virallista muotokuvaa lyhyen ajan sisällä, toinen puhemieskauden ja toinen presidentin viran kunniaksi. Halusin sisällyttää molemmat muotokuvat analyysiini ja selvittää, näkyykö puhemiehestä presidenttiyteen siirtyminen kuvallisessa ilmaisussa, vaikkakin taiteilija on teoksissa vaihtunut. Aikaero muotokuvissa on vain kolme vuotta, joten fyysisesti kohde on pysynyt olemukseltaan samana.

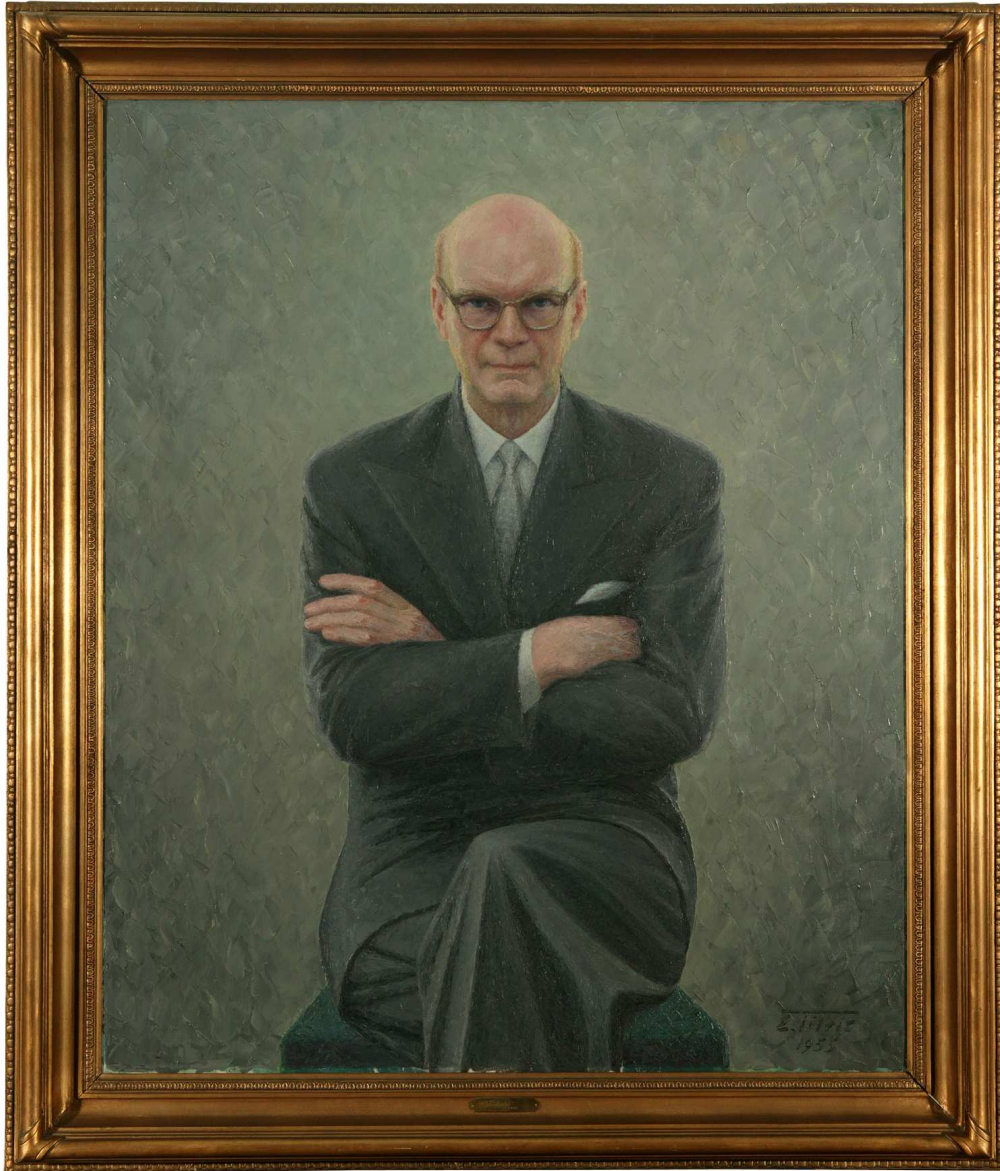
Aloitin Erkki Tilviksen teoksesta, joka on ilmaisultaan väkevän yksinkertainen ja voimakas. Muotokuvassa katselijan huomio keskittyy heti taiteilijan kohteeseen. Taustalla ei ole mitään ylimääräistä, vain syvyydeltään vaihteleva harmaan väri ja tuoli, jolla puhemies Kekkonen istuu. Taiteilija on täten tehnyt valinnan, eikä ole halunnut lisätä muotokuvaan mitään muuta kuin olennaisen, eli kohteen itse. Tällä keinolla katselijan jakamaton huomio varmistuu, eikä katselija keskity muuhun kenties vähemmän tärkeisiin seikkoihin, samalla myös itse kohteen asema korostuu. Mielestäni tämän kaltainen yksinkertainen ja turhasta taustamelusta riisuttu teos nimenomaan nostaa muotokuvan kohteen valta-asemaa. Tällaisessa karsitussa muotokuvassa kohteen ei tarvitse jakaa teokseen kohdistuvaa huomiota, ja sitä kautta valtaa enää muiden teoksen elementtien kanssa.

Minua puhuttelee taiteilija Tilviksen kyky tuoda kohde niin lähelle käyttämättä siinä kuitenkaan mitään rekvisiittia. Monissa teoksissa kuvallisessa ilmaisussa käytetään kohteelle ominaisia henkilökohtaisia tunnusesineitä: kuten koruja tai muita viittauksia henkilöön, kuten lemmikkieläimiä. Kyseisiä henkilöviittauksia käyttämällä on kohde

yleensä helpompi tunnistaa, ja samalla saadaan aikaan tunne läheisyydestä katselijan ja kohteen välillä. Tilviksen muotokuvassa ei kuitenkaan ole käytetty mitään henkilöviittauksia, joten päättelen, että kyseisiä viittauksia ei taiteilijan mielestä ole yksinkertaisesti vaadittu. Oma mielipiteeni on, että taiteilija on lähtenyt rakentamaan muotokuvaa hyvin pitkälti Kekkonen persoonan varaan. Tällä tarkoitan, että kyseinen muotokuva ei ole mikään suuri taiteellinen irtiotto muotokuvaperinteestä. Uskonkin, että sen piti puhua Kekkonen karisman, ei niinkään taiteellisuuden puolesta.

Teoksessa Kekkonen istuu tuolilla, jonka selkänojaa ei näy katsojalle. Joko kohteen selkäjuuri ja juuri peittää sen tai sitten kyseessä on istuin vailla nojaa. Kohde istuu jämäkästi molemmat kädet puuskassa sylitysten edessään, toinen on kainalossa piilossa ja toinen nojaa sormilla olkavarteen. Toinen polvi taas on nostettu toisen päälle. Yllään kohteella on tumma puku ja vaalea solmio, rintataskusta pilkottaa nenäliina. Tumma puku on vaatimaton asu, kun ajattelee, että kyseessä on sentään virallinen muotokuva, joissa edeltäjät ovat poseeranneet muun muassa saketissa. Tumma värimaailma jatkuu puvusta kohteen tummahkoihin silmälaseihin, jotka erottuvat hyvin vaaleaihoisen kohteen kasvoilta. Ylhäältä sangat korostavat Kekkonen kulmia ja erityisesti silmien terävää ja hieman tuijottavaa katsetta. On kuin muotokuvan kohde katselisi katsojaa terävän älykkäästi teoksen sisältä. Tämän teoksen kohdalla mieleeni ei tule houkutusta niin sanotusti astua teokseen sisään, vaan haluan mielelläni pitää oman etäisyyteni kohteesta, ja jostain syystä tunnen, että niin myös puhemies Kekkonen toivoo minun tekevän. Sanotaan, että silmät ovat sielun peili, ja tämän muotokuvan kohteen silmät sanovat haluavansa olla tarkkailijoita. Kohteen kasvoilta ei mielestäni välity kutsuvaa tunnelmaa katselijaa kohtaan.

Puhemies Urho Kekkonen vuonna 1955 taiteilija Erkki Tilviksen kuvaamana.

Lämmin ja vierasta odottava tunnelma, joka kahdessa edellisessä taulussa on ollut selvästi aistittavissa, puuttuu tässä muotokuvassa täysin. Kohde on asetellut kätensä rinnalleen puuskamaisesti, mikä viestii katsojalle kehonkielellä torjuvasta eleestä. Kädet ikään kuin suojelevat kohdettaan ja pitävät turvallisen välimatkan päässä kaikki, joita puhemies ei tarkan arviointinsa jälkeen halua lähelleen päästää. Tämä oma tulkintani kertoo kohteen

olevan varsin valikoiva ja harkitsevainen seurastaan, ja haluavansa pitää ohjat tiukasti omissa käsissään. Taiteilija on kuvannut kohteen lähes vaikeasti lähestyttäväksi tai ainakin lähestymisen on tapahduttava kohteen ehdoilla, hänen on itse ensin luovuttava käsiensä suojakilpiasennosta. Torjuvaa ilmapiiriä alleviivaa kohteen varsin painokas katse lasiensa takaa. On miltei kuin Kekkonen näkisi teoksesta läpi reaali maailmaan ja punnitsisi katselijan arvon piinaavan tarkkaan. Taiteilijan taidokkaasti kuvaamat kasvot ja etenkin silmät luovat hengästyttävän yhteyden katselijan ja kohteen välille. Voin vain kuvitella, mitä mietteliään katseen takana piilee.

Muotokuvassa kohde mielestäni muodostaa torjuvan eleen myös jaloillaan. Kohteen istuessa hän on nostanut toisen jalan toisen polven päälle. Nostetun jalan polvi korostuu kuvassa, sillä sen kohdalta lähtee muutama terävä laskos housunkankaassa ja valo osuu erityisesti polven päähän. Polvi on lisäksi aivan teoksen alalaidan keskiössä. Kokonaisuutena jalkojen ja käsien asennot muodostavat kuvan kohteesta, joka turvautuu terävään katseeseensa arvioidessaan vastaan tulijoita, toisin sanoen älyyn, ja haluaa pitää arvokkaan välimatkan ihmisiin. Tässä muotokuvassa ei siis mielestäni odoteta vierasta eli katselijaa käymään niin sanotusti peremmälle, vaan kyseisen muotokuvan tehtävä on tulkintani mukaan esittää kohteensa hyvin yksinkertaisesti, ilman turhia taustatekijöitä.

Olennaista muotokuvassa on sen kuvaama kohde, ja erityisesti miten kohde on kuvattu. Tämä yksinkertainen ja kuvaannollisesti riisuttu tapa kuvata puhemies Kekkonen on mielestäni erittäin huomionarvoinen asia. Muotokuva olisi varsin erilainen, jos siihen olisi lisätty pöytä, puhemiehen nuija, mappeja ja paikkana olisi puhemiehen työhuone. Nämä seikat tekisivät teoksesta arkisemman ja toisivat kohteen lähemmäksi katselijaa. Kun Kekkonen on kuvattu tässä muotokuvassa näin yksin ja täysin teoksen päätekijänä, lisää se mielestäni myös kohteen valta-asemaa teoksessa. Muotokuvilta vaaditaan ilmaisullista voimaa (Eduskunta 2007, 7), ja Kekkonen muotokuva mielestäni täyttää sen.

Kekkonen puhemiesmuotokuva eroaa presidentti Halosen ja puhemies Uosukaisen muotokuvista siten, että taiteilija ei ole sijoittanut kohdettaan mihinkään tiettyyn tilaan. Kekkonen esitetään ajallisesti ja paikallisesti riippumattomasti, mikä mielestäni lisää teoksen iättömyyttä. Kun muotokuvaa ei sidota konkreettisesti mihinkään muuhun kuin kohteeseensa, jää tarkasteltavaksi ainoastaan kohde itse. Täten kohde saavuttaa ihailtavan valta-aseman muotokuvassa, sillä katselija on kiinnostunut vain hänestä ja toisaalta

kysymyksestä miksi kohde on nostettu näin merkittävään asemaan. Omat tulkintani tähän asti ovat hahmottaneet minulle kuvallisen esityksen miehestä, joka tuntee olonsa itsevarmaksi istuakseen katselijan edessä, mutta kuitenkin haluaa nostaa kätensä rinnalleen suojelevan torjuvasti. Itsevarmuudesta kertoo myös läpitukenveva katse, joka ei ollenkaan viittaa perääntymiseen, mutta ei toisaalta tervetuloitovotukseenkaan.

Taustaksi Kekkoselle taiteilija on valinnut harmaan värin, joka on sävyltään tummaa pukua muutamaa astetta vaaleampi. Tunnelma on näin ollen vakavahko tummien sävyjen ja kohteen tuiman ilmeen vuoksi. Kohteen huulet ovat lähestulkoon yhteen puristetut viivat ja otsalle on syntynyt kurttu, nämä eleet ja tunnelma edesauttavat kokemusta yksinvaltiaan kohtaamisesta. Muotokuvassa Kekkonen esitetään henkilönä, joka ei tarvitse esineitä ympärilleen kertomaan taustastaan. Samoin hänet kuvataan henkilönä, joka ei näytä järin vastaanottavaiselta mitä tulee vieraisiin.

Muotokuva tarjoaa kokemuksena katselijalle vain itse kohteen ja tuolin, josta voi lukea suurempia merkityksiä. Normaalissa elämässä tuoli ei edusta, eikä symboloi sen kummempaa. En kuitenkaan ole varma onko tämän teoksen tuoli aivan tavallinen tuoli, vai voisiko sillä olla symbolinen merkitys. C.S. Peircen mukaanhan symbolit perustuvat sovittuihin sääntöihin ja tapoihin, jotta ne voivat päteä (ks. Fiske 1992, 70-72). Mielestäni muotokuvan tuoli viittaa keskeisellä asemallaan johonkin tärkeämpään kuin vain istuimen virkaa toimittavaan huonekaluun. Teoksessa kuvattu tuoli näyttäytyykin mielestäni lähes valtiaan istuimelta. Se on keskellä taulua, kohde on istunut sille ja ottanut varman asentonsa.

Itse asiassa, koko muotokuvan asettelu perustuu asioiden keskeisyyteen. Tuoli on alhaalla keskellä, kohde istuu täysin keskellä muotokuvassa ja polvesta lähtee linja ylös, joka voidaan vetää kuvitteellisena suorana linjana nenään. Muotokuvassa näyttääkin toistuvan symmetrian ja suorien linjojen teema. Yhtä harkitsevalta kuin kohde teoksessa ilmeineen esitetään, niin yhtä harkittu kokonaisuus on muotokuva asettelultaan. Harkitsevaisuus on mielestäni sama asia kuin maltillisuus, ja jälleen pääsemme samaan teemaan, joka tulkintani mukaan on koossa pitävä voima koko muotokuvassa: valta. Mielestäni Kekkonen esitetään muotokuvan ainoana hallitsijana, vallanpitäjänä. Hänellä on valta torjua lähestyjät, mutta toisaalta myös ottaa heidät vastaan. On ilmiselvää, kun katselen teosta, että Kekkonen on haluttu esittää valta-aseman omaavana henkilönä. Teoksessa

kuvatut asento ja eleet kertovat omalla kielellään, että kohde on itse myös tietoinen tästä asemastaan. Visuaalinen ilmaisu on voimakasta, mutta kuitenkin yksinkertaista.

5.4 Presidentti Urho Kekkosen muotokuva

Kolme vuotta Urho Kekkosen puhemiesmuotokuvan valmistumisen jälkeen tilattiin hänestä muotokuva presidenttinä. Kekkonen valittiin presidentin virkaan 1956, jossa hän jatkoi vuoteen 1982. Taiteilija Tapani Raittila maalasi Urho Kekkosen virallisen presidenttimuotokuvan, ja se valmistui 1958. Vaikka en itse ole elänyt niin sanottua kekkos-aikaa, enkä ole syvällisemmin perehtynyt sen ajan poliittiseen historiaan, ymmärrän kyllä, että Kekkonen oli ja on edelleen varsin kiistanalainen hahmo Suomen henkilöhistoriassa. Haluan näillä kahdella muotokuvavalinnalla, joissa molemmissa Kekkonen on visuaalisen kuvauksen kohde, mutta valta-asema on muuttunut yrittää löytää teosten esittämistavasta myös vastaavan valtasuhteen muutoksen.

Taiteilija Raittilan maalaamassa muotokuvassa tunnelma on huomattavan paljon levollisempi kuin Kekkosen puhemiesmuotokuvassa, jossa ensivaikutelma on lähes hyökkäävä. Ilmapiiri presidentti Kekkosta kuvaamassa muotokuvassa ei ole niin intensiivinen kuin edellä mainitussa, mikä johtuu kohteen asennosta ja välimatkasta, joka on jätetty kohteen ja katsojan välille. Kekkonen seisoo muotokuvassa mielestäni ylväänä ja katsoo katselijaa silmiin. Leuka on aavistuksen koholla, joten katse tulee hieman yläviistosta, mikä taas antaa vaikutelman katselijan jäämisestä niin sanotun alamaisen rooliin. Tässä tulkinnassa voidaan nähdä yhteys aiemmin esille ottamiini arkielämän metaforiin ja nimenomaan termien `ylhällä/alhaalla´ käyttöön, jotka G. Lakoff ja M. Johnson mainitsevat (ks. Fiske 1992, 123-125).

Presidentti Urho Kekkonen, taiteilija Tapani Raittilan vuonna 1958 maalaamassa muotokuvassa.

Muotokuvassa Kekkonen on kuvattu katselijaan nähden muuten samalla tasolla, mutta silmäkontakti on ratkaisevasti esitetty ylhäältä alas, kohteesta katselijaan. Tällä eleellä luodaan mielestäni katselijalle kontrolloitu olo, hänestä tehdään alempiarvoinen kuin kohde itse. Kohde eli Kekkonen on muotokuvan hierarkiassa täten ylhäällä katsojaan nähden. On mahdollista, että katselija kokee alamaisen aseman positiivisena asiana ja

näkee muotokuvan Kekkosessa voimakkaan ja turvallisen johtajan, jonka huomaa halua antautua. Tällaiselle katsojalle on varmasti helpotus, että on yksi luotettava johtaja, joka hoitaa päätöksenteon. Toisenlainen katsoja saattaa vastustaa muotokuvan hierarkia-asetelmaa ja kyseenalaistaa perinteisen jaottelun johtajiin ja johdettaviin. Minä en oikeastaan kuulu täysin kumpaankaan edelliseen katsojaryhmään. Pitäydyn kuitenkin aiemmin sanomassani, nimittäin siinä, että Kekkonen ylhäältä luotu katse saa aikaan itsevarman *isoveli valvoo* -tunteen.

Tässä muotokuvassa taiteilija on kuvannut Kekkonen seisomassa, toisin kuin edellisessä puhemiesmuotokuvassa. Kohde ei kuitenkaan seiso suorassa linjassa katsojaan nähden, vaan on hieman kääntynyt. Kasvot on kuitenkin kohdistettu kohtaamaan katsoja suorassa asennossa. Myös asu on vaihtunut juhlavampaan sakkettiin, kenties symboloimaan presidentin arvosta paremmin kuin edellisen muotokuvan tumma puku, joka koettiin kenties liian vaatimattomaksi (Eduskunta 2007, 55). Sakketin takki on jätetty rennosti auki. Toisessa kädessä Kekkosella on nippu papereita ja toinen käsi on rennosti housun taskussa. Takin auki jättäminen ja käden taskussa pitäminen viestivät rentoutta ja epämuodollisuutta presidentiltä.

Samalla mieleeni tulee ilmaus *ässä hihassa*, ja mietin miksi kohde ei halua paljastaa toista kättään katsojalle ja mitä taskussa mahtaa olla. Toisaalta asento on levollinen, mutta toisaalta niinkin pieni ele kuten käden pitäminen taskussa voi näyttäytyä katsojalle hyvin merkittävänä tekona. Itse koen Kekkonen rennon asennon olevan ristiriidassa taskukäden kanssa. Toisen käden pitäminen taskussa tuntuu lähes piilottelulta, niin suuri on kontrasti rennon avoimen yleisvaikutelman välillä. Koko muotokuvassa ei ole mitään ylimääräistä mielenkiinnonherättäjää kuin paperinippu. Ylimääräisellä tarkoitan muotokuvissa usein käytettyä kuvausrekvisiittia. Mielestäni paperit voidaan nähdä tässä muotokuvassa symbolina presidentin vallalle. Presidenttinä Kekkosella ainakin oli valtaa Suomessa, jota hän myös käytti. Kekkonen pitelee kädessään siis papereita, joiden sisältönä voi olla vaikka sopimuksia, määräyksiä ja lakeja. Katsoja voi täten nähdä muotokuvassa valtaa tai ainakin viittauksen siihen.

Tila, jossa presidentti on kuvattu, on määrittelemätön. Tausta muodostuu oikeastaan kahdesta harmaan sävystä, joista tummempi kaistale kuvaa lattiaa ja vaaleampi sävy esittää seinää. Seinän harmaa väri hohkaa valoa presidentin selän takana, mikä tuo esille kohteen

kasvot ja kiinnittää huomion niihin. Mielestäni varsinaisen personoidun paikan puuttuminen kertoo itse kohteen olevan riittävä mielenkiinnon vangitsija. Taiteilija ei ole halunnut häiriötekijöitä pilaamaan katsojan tutkimusmatkaa kohteen olemukseen. Taiteilijan näkemys Kekkoesta on ilmeisen koruton: Kekkonen ei tarvitse ympärilleen itsetunnon- tai vallankohotusesineitä, kuten kunniamerkkejä tai ylipäätään ylellistä interiööriä. Muotokuvan Kekko-kuvauksesta välittyy lämmin ote kohteeseen ja halu nostaa esiin kohteen luja, mutta reilu olemus.

Raittilan kuvaamasta Kekkoesta huokuu itsevarmuus ja rauhallisuus. Silti presidentin katse on haukan terävä ja selvästikin valmis kohtaamaan yllätyksiä, vaikka asento on rennon avoin. Varautuneisuudesta kielii taskussa piilotteleva käsi ja yhteen puristetut huulet. Vaikka vuosissa ero edelliseen Kekkonen muotokuvaan ei ole pitkäkään, on tunnelmassa ja itse kohteen olemuksessa tapahtunut mielestäni silmiinpistävä muutos. Tilviksen muotokuvassa Kekkonen vierelle olisi voinut piirtää puhekuplan ja kirjoittaa tekstin: ”Täältä minä tulen”, kun taas tähän jälkimmäiseen muotokuvaan voisi tehdä saman, mutta lauseella ”Tässä minä nyt olen”. Sanat ”täältä” ja ”tässä” kuvaavat mielestäni oivasti näiden kahden muotokuvan perimmäistä henkeä ja kiteyttävät niiden tunnelman ehkä parhaiten yhteen sanaan. Toki kyseisten sanojen merkitystä on syytä laajentaa hieman.

Selvää on, että ”täältä” ja ”tässä” sanapari merkitsee siirtymävaihetta Kekkonen urakehityksessä. Muotokuvaan perehdyttyäni näyttää myös siltä, että kohde vastuun ja vallan lisääntyessä ikuistettiin ainakin ulkoisesti seestyneempänä ja selvästi rennomman oloisena kuin sinä ajanjaksona, kun hän vielä joutui niin sanotusti jahtaamaan valtaa. Toki Kekkosella puhemieskaudellaankin oli vastuuta ja valtaa, mutta tieto siitä, että se suurin palkinto – presidenttiys, on voinut olla hänelle suuri motiivi jatkaa intohimoisesti eteenpäin vallantavoittelua. Sanan ”täältä” merkitys tuleekin nimenomaan Kekkonen katseesta puhemiesmuotokuvassa, joka mielestäni viestii täsmälleen senkaltaisen henkilön katsetta, jolla on määrätietoinen suunnitelma mielessään ja suurta halua toteuttaa se.

Jälkimmäisessä presidenttimuotokuvassa, joka valmistui siis vain kolme vuotta myöhemmin, on tunnelma täysin päinvastainen kuin eteenpäin suuntautuvassa Tilviksen teoksessa. Raittilan teosta vallitsee käsite ”tässä”, ja se tarkoittaa kirjaimellisesti sitä. Teoksen Kekkonen on saavuttanut sen aseman, jota tavoitteli. Asento on nyt rento ja

avautunut, kuitenkin edelleen terävä. Mukana kuvauksessa on tällä kertaa symboli vallasta, nippu asiapapereita. Jälkimmäisessä muotokuvassa Kekkonen on kuin patsas, joka on tullut jäädäkseen, niin eleettömästi Raittila on hänet kuvannut. Jos muotokuva voisi puhua, se sanoisi ”Tässä seison minä, tyytyväinen Kekkonen”.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Olen tutkinut kuvallisia representaatioita poliittisista vaikuttajista Suomessa. Muotokuvat, jotka olen valinnut tutkielmani aineistoksi, ovat tarjonneet oivan maaperän harjoittaa poliittista lukutaitoa. Poliittisella lukutaidolla tarkoitan ensinnäkin kykyä etsiä ja löytää poliittisia merkityksiä kohteista, jotka eivät edustavat perinteistä politiikan tutkimusta. Tämän kaltaisia kohteita ja aineistoa ovat nimenomaan kuvat, elokuvat ja mainokset, muutamia nimetäkseni. Poliittista lukutaitoa voidaan mielestäni kuvailla myös kykynä tulkita jonkin merkityksellistäminen tai merkitys. Luvussa *Metodina semioottinen kuva-analyysi* Jan-Gunnar Sjölin tuo esille merkityksen muodostuksen tulkintaprosessissa, Kyösti Pekonen puolestaan arvioi symbolia jonkin merkityksellistäjänä (Sjölin 1993, 19; Pekonen 1991, 36). Poliitiikan näyttämiskulttuuri on nykypäivänä yhtä tärkeä kuin sen käyttämä sanallinen ilmaisu. Kuten Anne Koski toteaa, kuvalla voidaan viestiä ja välittää merkityksiä, joista ei muutoin voitaisi puhua (Koski 2005, 9).

Kosken edellä mainittu näkemys kuvallisen ilmaisun tärkeydestä, on ollut lähtökohta omalle tutkielmalleni. Olen vahvasti sitä mieltä, että kuvat ovat eräänlaista viestintää, jotka voivat sisältää merkityksiä, kunhan katsoja on avoin kyseisille merkityksille. Tämä oletamus mielessäni lähdin tekemään tutkimusretkeäni muotokuviini, odottaen, että löydän merkkejä vallasta.

Ensinnäkin, itse muotokuvat ovat jo sinällään vallan representaatioita ja symboleita, sillä niihin henkilöityy poliittinen valta, mikä on tyypillistä hallitsijakuvaukselle (Koski 2005, 119). Olen käsitellyt tässä hallitsijakuvausta, mikä sopii mielestäni aineistoni neljään muotokuvaan, joiden kohteista kaksi on kuvaushetkellä ollut maamme istuvia presidenttejä, kun taas toiset kaksi on toiminut puhemiehinä. Mielestäni esitelty hallitsijakuvaus pätee kuitenkin myös puhemiehen asemaan, sillä asema on arvostettu ja kunniakas Suomessa. Tästä kertonee aiemmin tutkielmassani lyhyesti kuvailtu puhemiesten perinteikäs Muotokuvagalleria.

Ankersmitilainen käsitys representaatiosta on jonkin tekemistä jälleen läsnä olevaksi (Ankersmit 2006, 328). Tutkielmassani olen ottanut vallan tematiikan tarkastelun kohteeksi, tutkinut miten muotokuvissa eli representaatioissa valta tuodaan jälleen läsnä

olevaksi. Valta on poliittisessa elämässä ja todellisuudessa henkilöitynyt muotokuvan esittämiin kohteisiin siten, että heillä on mahdollisuuksia käyttää valtaa poliittisissa instituutioissa ja suhteessa toisiin ihmisiin. Täten onkin mielenkiintoista, miten heidän valta-asemansa näkyy valitsemisani muotokuvissa.

Olen lähestynyt muotokuvia Ankersmitin esteettisen representaation käsitteillä, jotka mielestäni palvelevat taiteellisten esityksien tarkastelua parhaiten. Esteettinen representaatio lähtee ajatuksesta, että kohde ja siitä muodostettu representaatio eivät ole toistensa kopioita, vaan representaation tulee toimia kohteensa korvaajana. Näiden kahden välillä on Ankersmitin mukaan vallittava ero, kuilu. (Ankersmit 1996, 28, 45-46.) Ankersmitin ajattelussa korostuu representaation itsenäinen olemus suhteessa edustettavaan kohteeseen (Ankersmit 2003, 294). Näihin havaintoihin olen kiinnittänyt huomiota tutkielmaani tehdessäni. Esteettisen representaation teoria tarjoaa ainekset väittelylle, jonka käsitän omassa tutkielmassani muotokuvien tulkitsemisella ja analysoimisella. Tätä väittelyä olen käynyt semiotiikan käsitteistön ja oman poliittisen lukutaitoni avulla.

Hahmotellessani tutkielmani metodia, päätin käyttää puhdasta kuvan auki lukemista, johon kuitenkin oli tarpeellista lisätä työvälineitä pohjustamaan ja oikeuttamaan menetelmän oikeellisuutta ja riittävyyttä. Nämä työvälineet löytyivät pian semiotiikasta ja Charles Peircen muotoilemista käsitteistä, lisäksi tutustuin visuaalisen kulttuurin lähteisiin. Kaiken kaikkiaan tutkielmani metodi on ollut lukea muotokuvia auki pohjaamalla semiotiikkaan. Kuva-analyysi on kuitenkin aina subjektiivinen tulkinta, ja ilmassa on ainekset väittelylle kuten Ankersmit asian ilmaisee. Korostan, että pyrkimyksenäni ei ole ollut esittää yhtä ja ainoaa totuutta kyseisten muotokuvien tulkinnasta. Tämä on ollut minun versioni nähdä representaatiot. Se, että olen niin sanotusti turvautunut ulkopuolisiin käsitteisiin, on tuonut minulle varmuutta esittää oma tulkintani. Voin myös täten tutkielmani loppupuolella sanoa, että poliittinen lukutaitoni on kehittynyt siitä, mitä se opintojeni alkuvaiheessa oli.

6.1 Pohdintaa teorian ja muotokuvien suhteesta

Presidentti Tarja Halosesta 2002 julkaistu muotokuva ja samoin puhemies Riitta Uosukaisen vuonna 2003 valmistunut muotokuva poikkeaa perinteisestä hallitsija- ja edustusmuotokuvauksesta. Ensinnäkin täytyy huomioida, että molemmat naiset valittiin virkatehtäviinsä ensimmäisinä naisina Suomen historiassa, joten tämä huomio jo yksinään tuo poikkeaman pitkään muotokuvausperinteeseen. Lukuisten miesten jälkeen vastakkainen sukupuoli on saavuttanut saman aseman. Se, mikä ennen oli ”toiseutta”, ainakin tarkastelemani muotokuvauksen perinteessä, on nyt ikuistettu ja täten ”toisuus” kuuluu joukkoon. Ei ole enää ”toiseutta” siinä mielessä, missä se ennen puhemies- ja presidenttimuotokuvauksessa tunnettiin.

Mainitsemani ”toisuus” voidaan nähdä myös vallan tematiikassa. Valta on vallankäyttöä ja valtaa käytetään tekemällä valintoja. Kuvallisissa representaatioissa valintojen tekeminen näkyy esimerkiksi siinä, kuinka kuvaan harkitusti sisällytetään jotain ja yhtä tahallisesti jotain jätetään jostain syystä pois. Kuvasta suljetaan pois merkityksiä, joita siihen ei haluta liittää. Koen, että tämän kaltainen vallan käyttäminen eli vaikuttaminen lähenee jopa manipulaatiota. Ainakin se voidaan yhdistää retoriikkaan. Kuvilla voidaan vaikuttaa, viestiä ja suostutella niihin sisällytettyjen merkitysten kautta. Täten representaatioiden tuottajilla on erittäin tärkeä rooli yhteiskunnassa, sillä mielestäni heillä on mahdollisuus käyttää representaatioita työvälineenä vaikuttaakseen ihmisiin, jopa heidän poliittiseen käyttäytymiseen. Valtaa voidaan käyttää täten hienovaraisesti, epäsuorasti.

Halosen ja Uosukaisen muotokuvat poikkeavat kahdesta muusta tarkastelemastani muotokuvasta sekä yleisesti ottaen Suomen puhemies- ja presidenttimuotokuvauksesta. Otaksuisin, että tähän seikkaan vaikuttaa kohteiden sukupuoli, mutta toisaalta molemmat naiset ovat tunnetusti voimakastahtoisia. Käytyäni läpi presidenttikuvausta, Halosen muotokuva nousee joukosta esille vahvasti. Tämä johtuu, jättäen nyt sukupuolen huomioimatta, representaation rikkaasta värimaailmasta ja vapaasta tyylistä. Nämä kaksi huomiota muotokuvasta ovat ehkä sen kaksi tärkeintä viestiä vallasta, rohkenen esittää.

Mielestäni Halosen muotokuva on varsin merkityksellinen. Vahva keltaisen värin käyttö kertoo epäilemättä taiteilija Wardin tyylistä maalata, mutta valtioneuvoston kanslia olisi

voinut tilata taulun ns. turvalliselta vaihtoehdoltakin. En siis usko, että Wardin tapa työskennellä tuli minään yllätyksenä. Halosen muotokuvassa lasken väriksi myös valkoisen. Halonen itse on teoksessa kuvattu lähes valkoisessa asussa. Kun pohditaan, miten muut presidentit on muotokuvissa esitetty, on heillä yllään tummat asut, johtuen tietysti siitä, että he ovat miehiä. Täten kontrasti aiemman tummanpuhuvan, miehisen muotokuvauksen ja Halosen luonnonvaalean olemuksen välillä on miltei huikea. Kenties tässä voimme nähdä kuitenkin vielä ”toiseuden”, sillä Halonen on niin erilainen kuin muut samassa kategoriassa, hän on yksin ja edustaa jotain muuta.

Ajattelen, että valta merkityksellistyy värien käytössä Halosen muotokuvassa. Tämä ajatus saa pontta edellä kuvailemastani, Halosta edeltäneestä tummanpuhuvasta traditiosta kuvata presidenttejä. Koen, että taiteilija on halunnut iloisella värien käytöllään tuoda esiin sen, ettei presidentin muotokuvan tarvitse olla synkkä ja korrekti, ollakseen kuitenkin pätevä kuvaus maan istuvasta presidentistä. Vapaalla tyyllillä tarkoitan taiteilijan keinoja kuvata Halonen ilman yksityiskohtia ja tarkkuutta. Mielestäni tällainen valinta osoittaa tarpeettomuutta korostaa henkilön fyysisiä ominaisuuksia. Representaatio presidentti Halosesta ei keskity kohteen tarkkaan näköiskuvaukseen, vaan muotokuvassa on päässyt keskeiseen asemaan lämmin tunnelma ja itse asiassa presidentin persoona. Halosen muotokuva korostaa hänen henkistä puoltaan. Tulkitsen kyseisen representaation sivuuttavan presidentin valta-aseman perinteisen esittämisen ja sen sijaan tuovan esille persoonan presidentti-instituution takaa.

Vuonna 2003 valmistunut Riitta Uosukaisen muotokuva on representaationa poikkeava Suomen puhemiesmuotokuvauksen perinteessä. Erityisen siitä tekee se, että muotokuvassa puhemies on sijoitettu aivan erilaiseen tilaan kuin edeltäjänsä. Tila on eduskunnan Valtiosali, jossa järjestetään juhlia. Käsittelemäni ”toiseuden” teema näkyy Uosukaisen muotokuvassa tapahtuneessa vallankäytössä, toisin sanoen niissä valinnoissa, millä kohde on edeltäjiään poiketen sijoitettu traditiosta selvästi erottuen julkisempaan tilaan. Jukka Kanervan ajatukset poliitikoiden julkisesta intiimisyudesta (1994, 113) voidaan mielestäni yhdistää muotokuvassa käytettyyn tilavalintaan. Juhlatila on julkisempi kuin useimmissa puhemiesmuotokuvissa suosittu työhuone tai määrittelemätön tausta. Kuvatussa tilassa puhemies vastaanottaa vieraita ja on vuorovaikutuksessa yleisön kanssa, sekä todellisuudessa että muotokuvan katsojan kanssa. Tulkitsen, että Uosukainen on luopunut omasta suljetusta tilastaan, intiimisydestään, kun hänet on ikuistettu Valtiosalissa eikä

työhuoneen yksityisyydessä. Tämä valinta on voinut olla taiteilijan, valtioneuvoston kanslian tai itse Uosukaisen. Valinta on kuitenkin saanut aikaan edukseen esille nousevan representaation puhemiehestä.

Uosukaisen muotokuvassa eräs olennainen piirre on teoksen valon käyttö. Mielestäni tilan kuultava valo on hyvä esimerkki G. Lakoffin ja M. Johnsonin arkielämän metaforista (ks. Fiske 1992, 123). Valo on positiivista ja vastaa Lakoffin ja Johnsonin mainitsemaa 'ylhäällä' käsitettä. Täten metaforan kautta, ei ainoastaan valo saa positiivista arvoa muotokuvassa, vaan koko muotokuva kohoaa arvossaan. Kuvasta puuttuu synkkyys ja siten metafora 'alhaalla', joka on vastapari 'ylhäällä' käsitteelle. Näin ollen muotokuva on asenteeltaan positiivinen esitys kohteestaan ja siitä mitä hän edustaa.

Voidaksemme nähdä puhemies ja presidentti Urho Kekkosen muotokuvissa esiintyvää vallan representointia, täytyy Kekkosen poliitikon roolia valottaa ensin. Martti Häikiö esittelee artikkelissaan mm. Kekkosen uraa politiikassa. Hän tuo esille Kekkosen poliitikkona, joka oli vahvasti toiminnan mies. Kekkonen näki Neuvostoliiton ja Suomen suhteet tärkeiksi pitää hyvällä mallilla, kuitenkin samalla huolehtien, että Suomi ei eristäytyisi lännestä. 1948 solmittu YYA-sopimus oli Kekkoselle, taitavalle poliittiselle pelurille, saavutus, johon vedota, jotta häntä ei syrjäytettäisi vallasta. Neuvostoliitto oli Kekkoselle suosiollinen, ja osaksi sen tukemana sekä osittain Kekkosen henkilökohtaisten verkostojen avulla, hän pystyi säilyttämään lähes yksinvaltiaan asemansa toimiessaan presidenttinä 1956-1981. Häikiö kuvailee lisäksi Kekkosen presidenttikautta siten, että siihen kuuluivat olennaisesti maan sisäasioita vallinnut hajota ja hallitse -valtopoliittikka sekä henkilökultti. ([http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/632/.](http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/632/))

Tätä taustaa vasten voimme paremmin lukea muotokuvista auki Weberin ja Foucault'n ajatuksia vallasta. Tulkintani mukaan muotokuvat representoivat selkeää kehitystä ja kasvua valta-asemassa. Muotokuvien analyysiluvussa käsittelin arkielämän metaforia kyseisten kuvien kohdalla, ja näitä muotokuvia hallitsee mielestäni käsitepari 'täältä' ja 'tässä'. Puhemies Kekkosen muotokuvan kohdalla tunnelma on eteenpäin pyrkivä ja aktiivinen, kun taasen presidentti Kekkonen on muotokuvassaan saavuttanut jotain, tunnelma on huomattavasti rauhallisempi. Oman käsitykseni mukaan tämä johtuu nimenomaan valta-aseman tavoittelusta ja sen saavuttamisesta presidenttiyden muodossa. Nämä kaksi muotokuvaa representoivat kasvutarinaa Kekkosen poliittisella uralla.

Kekkosen puhemiesmuotokuvassa hänet on esitetty yksinvaltiaana hallitsemassa teosta, ja tällä valinnalla on sisällytetty kuvaan viesti, joka ennakoii Kekkosen poliitikon uran vaiheita. Weber mainitsee, että karisma on erikoislaatuinen piirre, joka voi olla esikuvallinen alkuperältään (Weber 1978, Vol. 1: 241). Puhemiesmuotokuva on tyyliältään sangen esikuvallinen esitys Kekkosesta. Kaikki huomio on keskitetty häneen ja muotokuvasta on riisuttu ns. kuvausrekvisiitta, joita muissa puhemiesmuotokuvissa esiintyy. Tässä kuvassa ne olisivat olleet epäoleellisuuksia ja turhuuksia, jotka olisivat vieneet Kekkoselta huomiota pois.

Kekkonen on Suomen poliittisessa historiassa hyvin merkittävä vaikuttaja. Karismaattinen johtaja siinä mielessä, että hänellä oli mielestäni erikoislaatuisia kykyjä hallita ihmisiä, olivatpa he toisia poliitikoita tai tavallisia kansalaisia. Kenties hänet nähtiin aikansa ainoana mahdollisena johtajana, joka kykeni luotsaamaan Suomea lännen ja Neuvostoliiton rajoilla onnistuen pitämään molemmat puolet tyytyväisinä. On myös mahdollista, että Kekkonen näki itse itsensä ainoana vaihtoehtona tähän työhön. Tavallaan hän siis kohotti itsensä johtajan asemaan. Karismaattisuus ei kuitenkaan synny pakolla, sitä joko on tai ei ole, ja tärkeintä: kansan täytyy tunnustaa karisma johtajassa. Kekkonen vetosi kansaan, ei siis ihme, että hän vangitsee katsojan puhemiesmuotokuvassaan.

Weberin käsittelemä omistautuminen politiikalle representoituu mielestäni Kekkosen molemmissa muotokuvissa. Vahva läsnäolon tunnelma puhemiesmuotokuvassa ja siitä henkivä pyrkimys toteuttaa valta-aseman kasvattamista, joka kulminoituu myöhemmässä presidenttimuotokuvassa vallan symbolin omistamisena. Uskon, että Kekkonen on kokenut kutsumusta poliitikon ammatille, mikä niin ikään voidaan tulkita muotokuvien muodostamasta poliittisesta kasvutarinasta. Ilman kutsumusta Kekkonen tuskin olisi yltänyt vahvaan kansansuosioon ja niinkin pitkään kestäneeseen uraan politiikassa.

Kuten todettua, Urho Kekkonen on eräs poliittisen historiamme mielenkiintoisimpia henkilöitä. Voidaankin jälkiviisaasti esittää kysymyksiä Weberiä mukaillen, sortuiko Kekkonen valtakaudellaan poliitikon virheisiin, kuten objektiivisuuden puutteeseen. Muodostuiko vallan tavoittelusta Kekkoselle liian henkilökohtaista ja itsetarkoituksellista? Nämä ovat kysymyksiä, jotka ovat tarkoitettu historioitsijoille. Toisaalta, Weber pohtiessaan poliitikon uran kipukohtia tuo esille mielestäni hyvän näkökulman, mikä pätee

Kekkosen muotokuvia ja persoonaa analysoidessa. Weber nimittäin pohdiskelee, miten hyvää voidaan saavuttaa ilman moraalisesti arveluttavia keinoja (Weber 1994, 360).

Kekkosen muotokuvien representoima muutos ajassa ja kehityskulku vallassa kuvaa hyvin mielestäni Foucault'n näkemystä vallasta, joka ilmenee toiminnan kautta (Foucault 1981, 89). Kohde on politiikassa aktiivinen toimija. Toiminta näkyy valta-aseman kohoamisessa puhemiehestä presidentiksi. Voidaan siis sanoa, että ensin on tapahtunut Kekkosen toiminta politiikassa, mikä ilmentää hänen valtaansa. Tämän myötä hänen poliittinen valtansa on ikuistettu aiheena oleviin muotokuviiin, joista se voidaan lukea auki.

6.2 Lopullinen totuus?

Janne Seppänen esitteli meille jälkistrukturalistisen metodin, jota voidaan mielestäni soveltaa kuvatutkimukseen. Jälkistrukturalismi ei usko tulkintojen lopullisiin totuuksiin, vaan luottaa, että tulkintoja voidaan uudelleen haastaa. (Seppänen 2005, 43.) Aineiston ja siihen soveltamani metodin vuoksi voin kutsua itseäni jälkistrukturalistiksi. En ole pyrkinyt lopulliseen totuuteen, koska en ole kokenut siihen missään vaiheessa mahdollisuutta. Olen halunnut tarjota tulkinnallisen vaihtoehdon, elämyksen, jonka olen pystynyt myös perustelevaan.

Kuva-analyysi muotokuvista on jättänyt käsittelemättä vallasta vielä valtaosan. Mitä valta merkitsee yksilölle yhteiskunnassa ja erilaisissa yhteisöissä? Entäpä, mitä se merkitsee poliittiselle toimijalle samassa yhteiskunnassa? Eri ihmiset elävät mielestäni erilaisissa poliittisissa valtakerrostumissa. Toiset eivät välttämättä niinkään huomaa heihin kohdistuvaa vallankäyttöä, se saattaa olla luonteeltaan niin arkipäiväistä. Samassa yhteisössä toiset henkilöt ovat vallankäyttäjiä, jotka ovat aktiivisia toimijoita ja saavat toiminnallaan muut käyttäytymään halutulla tavalla. Näin saadaan aikaan johtajia ja seuraajia.

Olen pohtinut, voiko kukaan meistä järjestäytyneen yhteiskunnan jäsenistä (kaikki meistä tahtomattaan, sopimatta sellaiseen syntyy) olla epäpoliittinen toimija. Toisin sanoen, tarkoitan, voiko kukaan olla vapaa vallan vaikutuksista tai vaikutusyrytyksistä. Epäilen

suuresti, että vallasta olisi mahdollista vapautua yhteiskunnassa, joka on jo olemassa. Kenties vapautuminen vaatisi jonkinlaista yhteiskunnallista vallankumousta (kirjaimellista) tai toinen mahdollisuus on, että ihmiset eristäytyisivät toisistaan täydellisesti. Jälkimmäinen vaihtoehto on kuitenkin fyysisesti mahdoton, sillä maapallolla on rajallisesti pinta-alaa ja ihmisiä aivan liikaa. Tuloksena voimme todeta, että valtaa esiintyy aina, kun ihmisiä on vuorovaikutuksessa keskenään.

Analysoimani representaatiot, neljä muotokuvaa, ovat virallisia esityksiä kohteistaan. Ne ovat tilaustöitä poliittisista vaikuttajista, jotka silloisen asemansa puolesta kuuluvat nyt muotokuvallaan osaksi Suomen virallista kuvaperinnettä. Mielestäni heidän muotokuvansa voidaan nähdä näkökulmana Weberin mainitsemaasta legitimitistä hallinnasta. Oma ajatukseni on, että viralliset representaatiot kuten muotokuvat voivat ruokkia hallittavien uskoa hallinnan legitimitettiin. Weberin mielestä nimenomaan usko hallinnan legitimitettiin on olennaista, mikäli hallinnan halutaan jatkuvan (Weber 1978, Vol. 1: 213).

Weber ja Foucault määrittävät vallan olemusta sangen eri tavoin, mutta kuitenkin heidän näkemyksensä eivät ole vastakkaisia toisilleen. Kyse on tavasta lähestyä vallan käsitettä ja kuinka määritellä sitä. Tutkimissani muotokuvarepresentaatioissa olen paikallistanut vallan kahdelle eri tasolle. Ensinnäkin itse muotokuva on vallan symboli, se edustaa valtaa ja se tekee vallan jälleen läsnä olevaksi. Poliittisen vaikuttajan ei tarvitse olla itse paikan päällä, sillä muotokuva hänestä edustaa hänen valta-asemaansa.

Representaatiot ja niin myös aineistoni muotokuvat ovat esityksiä ajastamme ja näin ollen ne jäsentävät todellisuuttamme. Me katsojat luomme omia mielikuvia ja arvosteluja representaatioista. Representaatioiden tuottajat tai tekijät ja samalla he, jotka vastaavat osaltaan näyttämisen politiikasta tekevät poliittisia siirtoja, kun he tuovat julki poliittisia merkityksiä sisältävän uuden kuvan. Mielestäni kuva voi olla poliittista viestintää. Representaatioiden vaikutusvalta perustuu niiden kykyyn muokata ja puhutella yleisön mielipiteitä.

On mielenkiintoista pohtia, pyrkivätkö aineistoni muotokuvat rakentamaan esittämistavallaan ja käytetyillä valinnoillaan ihannepresidenttikuvausta kohteestaan vai yrittävätkö ne muuttaa perinteistä presidentti-instituutiota johonkin, haluttuun suuntaan.

Toimivat ne sitten suuntaan tai toiseen, on kumpikin ratkaisu mielestäni pyrkimys käyttää visuaalista kontrollia. Kuvan voima on sen hetkellisyydessä ja ajankohtaisuudessa.

On myös mielenkiintoista pohtia muotokuvan valmistumisprosessia. Mielestäni voidaan erottaa kolme tekijää, jotka valinnoillaan vaikuttavat representaation muodostumiseen. Tässä tapauksessa työn tilaaja eli valtioneuvoston kanslia, työn tekijä eli taiteilija ja lopulta työn kohde itse. On hankala sanoa, mikä taho näistä on päässyt milläkin painoarvolla vaikuttamaan teoksen sisältöön. On myös huomioitava, että yleisön odotukset vaikuttavat osaltaan sisällön valinnoissa. Eihän edustusmuotokuvaa tuoteta tyhjänpantiksi, vaan nimenomaan toisia ihmisiä, kansaa varten. Jotta nämä muotokuvat eivät olisi tyhjiä lunastamattomia kuvia, jääden vaille merkityksenantoa, tarvitaan mielestäni niille katsoja. Painopiste siirtyy täten näyttämisen politiikasta katseen/katsomisen politiikaksi.

Representaation eli tässä tapauksessa muotokuvan ja katsojan suhteessa on kysymys vuorovaikutuksesta. Mainitsemani toinen näkökulma valtaan on paikallistaa valta katsojan katseeseen ja sitä kautta tulkintaan. Kuvan sisältämät merkitykset ovat turhia ja tyhjiä, ellei katsoja peilaa niitä omiin kokemuksiinsa ja muodosta niistä täten suodattamalla omia merkitysisältöjä. Katsojalla on valtaa varsin paljon asemassaan. Foucault'n ajatus vallasta tiivistyy juuri katsojan aktiivisessa positiossa. Merkityksellistä tulkintaprosessissa on katsojan teko, voidaan puhua katseen tai katsomisen politiikasta. Foucault korostaa vallan toiminnallista luonnetta, sen olemassaoloa käyttämisen kautta (Foucault 1981, 89). Valta konkretisoituu katsojan katseessa ja tämän kaltainen valta on jopa tärkeämpää kuin muotokuvan kohteella oleva tosiasiallinen, reaalinen valta.

Valta on siis katseessa, kuten Foucault'a voimme tulkita. Katsoja katsoo muotokuvan kohdetta, joka on poliittinen vaikuttaja. Samaan aikaan ja ennen kaikkea hän katsoo vallan symbolia, toisin sanoen valtaa. Katseessa, jota voidaan pitää poliittisena tekona, tiivistyy hallittavan ja hallitsijan suhde. Samalla vahvistuu yhteiskuntahierarkia ja hallitsijan sekä hallittavan keskinäiset valtapositiot. Työni muotokuvat kuuluvat edustus- ja hallitsijamuotokuvuihin, joten katsojan näkeminen hallittavana ja muotokuvan kohteen määrittäminen vastaavasti hallitsijaksi on mielestäni oikeutettu näkemys tilanteesta. Muotokuvan ja samalla katsojan aktiivisen katseen sekä tulkinnan tarkoitus on konkretisoida abstrakti valta. Abstraktilla vallalla tarkoitan katsojan tulkinnallaan rakentamaa valtahierarkiaa. On olennaista, että katsoja tiedostaa oman ja muotokuvan

kohteen valta-aseman. Kuitenkin nimenomaan tämä oivallus on yhteiskunnan valtahierarkialle hyvin tärkeä. Kollektiivinen tietoisuus vallan jakautumisesta, edustajista ja edustettavista on elinvoimaiselle yhteiskunnalle keskeistä.

Katsojan tulkinnan vallassa on, ymmärtääkö ja ennen kaikkea hyväksyykö hän representaation merkityssisällön. Katsojan hyväksyntä vahvistaa vallalla olevaa yhteiskuntajärjestystä. Arvostelussa ja vastustuksessa on kyse katsojan ja representaation edustaman valtajärjestyksen välisestä konfliktista. Muotokuvan kohteen edustama instituutio, esimerkiksi presidentti, on katsojan tulkinnan mukaan kuvattu tavalla, joka johdattaa presidentti-instituutiota hänen mielestään sopimattomaan suuntaan. Tässä tapauksessa katsoja ei välttämättä hyväksy alistumista normaaliin hallitsija/hallittu-asemaansa, sillä kokee vastustusta hallitsijaa kohtaan.

Näkemykseni mukaan valtarepresentaatioiden merkitys on tuottaa katsojassa väittelyn omaista tulkintaa. Representaatioiden tarkoitus on haastaa katsoja lukemaan auki niihin sisällytettyjä merkityksiä. Weberin mukaan politiikka on ihmisten välistä valtakamppailua (Weber 1994, 357), ja tätä toteamusta soveltaen, tutkimani muotokuvat ovat mielestäni poliittisten vaikuttajien keskenään kilpailevia valtarepresentaatioita. Edustus- ja hallitsijamuotokuvaus on poliittisen elämän eräs valtakamppailun areena, jonka huomattava toimija on katsoja.

AINEISTO

Anhava, M. 2005. Rafael Wardi ja värin ilo. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Eduskunta 2007. Puhemiehet. Muotokuvia eduskunnan kokoelmista. (toim. Lindgren, L.)
Helsinki: Frenckellin Kirjapaino Oy.

ELEKTRONINEN AINEISTO

Haettu 14.7.2009

http://www.valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/kuvapankki/kuvakansio/muotokuvat/presidentit/08_Urho_Kekkonen/26971_fi.jpg10338.jpg

http://www.valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/kuvapankki/kuvakansio/muotokuvat/presidentit/11_Tarja_Halonen/27141_fi.jpg10526.jpg

<http://www.nba.fi/img/f0dd0015.jpg>

<http://www.nba.fi/img/ce31c7d3.jpg>

LÄHTEET

Anhava, M. 2005. Rafael Wardi ja värin ilo. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Ankersmit, F.R. 1996. Aesthetic Politics. Political Philosophy Beyond Fact and Value.
Stanford: Stanford University Press.

Ankersmit, F.R. 2002. Political Representation. Stanford: Stanford University Press.

Ankersmit, F.R. 2003. Danto, History and the Tragedy of Human Existence. *History and Theory* 42 (3), 291-304.

Ankersmit, F.R. 2006. "Presence" and Myth. *History and Theory* 45 (3), 328-336.

Bryson, N. 1991. *Semiology and Visual Interpretation*. Teoksessa *Visual Theory. Painting and Interpretation* (edited by Norman Bryson, Michael Ann Holly and Keith Moxey) Great Britain: Polity Press, 61-73.

Eduskunta 2007. *Puhemiehet. Muotokuvia eduskunnan kokoelmista*. (toim. Lindgren, L.) Helsinki: Frenckellin Kirjapaino Oy.

Elovirta, A. 1998. Katseen kuviteltu viattomuus. Teoksessa A. Elovirta & V. Lukkarinen (toim.) *Katseen rajat. Taidehistorian metodologiaa*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 77-94.

Fiske, J. 1992. *Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen*. Tampere: Vastapaino.

Foucault, M. 1981. *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. (edited by Colin Gordon). New York: Random House, Inc.

Hietala, V. 1993. *Kuvien todellisuus. Johdatusta kuvallisen kulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan*. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Kanerva, J. 1994. "Ryvettymisen hyvä puoli..." *Suomalainen politiikka ja poliitikot televisiossa*. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikkö.

Koski, A. 2005. *Niinkö on jos siltä näyttää? Kuva ja mielikuva Suomen valtaresursseina kansainvälisessä politiikassa*. Tutkijaliitto. Helsinki.

Kuusamo, A. 1990. *Kuvien edessä. Esseitä kuvan semiotiikasta*. Helsinki: Painokaari Oy.

Peirce, C. 1992. The Essential Peirce: selected philosophical writings. Volume 1 (1867-1893) (edited by Nathan Houser and Christian Kloesel) Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Pekonen, K. 1991. Symbolinen modernissa politiikassa. Jyväskylän yliopisto. Nykyluktuurin tutkimusyksikkö

Pekonen, K. 1999. Max Weber's Concept of Charisma. Teoksessa P. Ahonen & K. Palonen (eds.) Dis-Embalming Max Weber. Jyväskylä: SoPhi, 84-108.

Seppänen, J. 2005. Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle. Tampere: Vastapaino.

Sjölin, J-G. 1993. Att tolka bilder. Lund: Studentlitteratur.

Vauhkonen, J. 2008. Frank Ankersmit. Katkos, ero ja konflikti edustuksen lähtökohtina. Teoksessa K. Lindroos & S. Soininen (toim.) Poliitikan nykyteoreetikkoja. Helsinki: Gaudeamus, 17-38.

Weber, M. 1921-22/1978. Economy and Society. Volume One and Two. (edited by Guenther Roth and Claus Wittich). Berkeley: University of California Press. (alkuperäisteos Wirtschaft und Gesellschaft)

Weber, M. 1919/1994. Profession and Vocation of Politics. Teoksessa Peter Lassman and Ronald Speirs (ed) Political Writings. Cambridge: Cambridge University Press, 309-369. (alkuperäisteos Politik als Beruf)

ELEKTRONISET LÄHTEET

Haettu 8.5.2010

Martti Häikiön artikkeli, julkaistu 16.9.1997

<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/632/>